

T.C.
IĞDIR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

HADİSLERDE SILA-İ RAHİM

(Kutüb-i Sitte Çerçevesinde)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Garibe Gül KUSURSUZ

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Necmettin ŞEKER
IĞDIR - 2013

T.C.
IĞDIR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

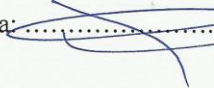
TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd.Doç.Dr.N.Şeker danışmanlığında, ...b.ç.s.7. Kuvvetler
tarafından hazırlanan bu çalışma 21.08.2013 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından.
...H.Ş.Ş. / Tez / B.ç.s. / Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd.Doç.Dr. Mustafa ÖZTÜRK İmza:

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. Musa ÇETİN İmza:

Jüri Üyesi : Yrd.Doç.Dr. N. Şeker İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 21.08.2013

Yrd.Doç.Dr.Necmettin ŞEKER
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
SILA-İ RAHİM	4
I. "SILA" VE "RAHİM" KAVRAMLARI.....	4
A. "Sıla" Kavramının Lügat Mânası	4
B. "Rahim" Kavramının Lügat Mânası.....	4
C. "Sıla-i Rahim" Terkibinin Istılâhî Mânâsı	5
II. SILA-İ RAHİM'İN MÂHİYETİ.....	6
III. SILA-İ RAHİM'İN UYGULAMA ŞEKİLLERİ.....	7
IV. SILA-İ RAHİM'İN HÜKMÜ	8
V. SILA-İ RAHİM'İN DERECELERİ	10
VI. HADİSLERDE SILA-İ RAHİM.....	12
A. Sıla-i Rahim, İslâm'ın İlk Emirlerindedir.....	12
B. Sıla-i Rahim'de, Sadaka Sevabı Vardır	13
C. Sıla-i Rahim, Ömrü Bereketlendirir	15
D. Sıla-i Rahim'i Gözeteni Allah (c.c.) da Gözetir	17
E. Sıla-i Rahim, Mükâfâtı En Hızlı Verilen Amel-i Sâlihtir.....	18
F. Sıla-i Rahim Yapanları, Allah Utandırmaz	19
G. Sıla-i Rahim Yapanlara, Cennet ve Adn Cennetleri Vaat Edilmiştir.....	20
H. Sıla-i Rahim, İmândan Sonra, Allah'a En Sevimli Amellerdendir	22
I. Sıla-i Rahim, Peygamberimizin Tavsiyelerindedir	24
J. Sıla-i Rahim, Allah'a ve Âhirete İmânın Gereğidir.....	24
K. Karşılıksız Yapılan Sıla-i Rahim, Allah'ın Yardımına Mazhar Eder.....	25
L. Sıla-i Rahim, Bazı Günahlara Keffârettir	26

M. Sıla-i Rahim, Âhiretteki Hesabı Kolaylaştırıcı Bir Ameldir	27
N. Sıla-i Rahim, Duaların Kabûlüne Bir Vesîledir	28
O. Sıla-i Rahim, Akl-ı Selîm Sahiplerinin Özelliklerindedir	29
Ö. Sıla-i Rahim, Rızıkta Sebeb-i Berekettir	30
P. Sıla-i Rahim, Kıyâmet Günü Şefâat Edecektir	31
R. Sıla-i Rahim Ödenmesi Gereken Bir Hak'tır	32
VII. SILA-İ RAHİM'E DÂHİL OLAN FERTLER	32
VIII. SILA-İ RAHİM'İN AMAÇLARI	35
IX. SILA-İ RAHİM'İ TAKVİYE EDEN UNSURLAR	37
A. Sıla-i Rahim'in Kazandırdıkları Ve Kaybettirdikleri	37
B. Sıla-i Rahim Hususunda Allah'ın Yardımını İstemek	37
C. Sıla-i Rahim'de Dengeli Olmak	38
D. Hediyeleşmenin Sıla-i Rahimdeki Fonksiyonu	39
E. Özel Günlerde Akrabaları Unutmamak	40
F. Akrabalar Arasında Maddî-Mânevî Yardımlaşmak	40
G. Akrabaları Affetmek, Kusurlara Göz Yummak	41
İKİNCİ BÖLÜM	44
KAT'-I RAHİM	44
A. "Kat'-ı Rahim" Terkibinin Mânası	44
B. Kat'-ı Rahim, Büyük Günahlardandır	45
C. Kat'-ı Rahim'in Sebepleri	45
1. Cehâlet	46
2. Takvâ Zayıflığı	47
3. Kibir	48
4. Ziyareti ve Misâfirleri Önemsememek	48
5. Cimrilik	50
6. Düğün, Sünnet vb. Bazı Özel günlerde, Akrabaları Unutmak	51

7. Akraba Ziyaretlerinde Aşırılığın Olumsuz Etkileri.....	51
8. Akraba Evlilikleri, Geçimsizlikler ve Boşanmak.....	51
9. Akrabaların Komşu Olması.....	52
10. Miras Taksimindeki Adaletsizlikler.....	53
11. Sû-i zan.....	53
12. Tecessüs (Ayıp ve Kusur Araştırmak, Mahremiyet Casusluğu).....	55
13. Tedâbür (Sırt Dönmek, Yüz Çevirmek, Küsmek).....	55
14. Haset.....	57
15. Kin Tutmak.....	59
C. Kat'-ı Rahim'in Sonuçları.....	61
1. Sıla-i Rahim'i Terkeden, Cennet'e Giremez.....	61
2. Kat'-ı Rahim, Amellerin Kabûl Olmama Sebeplerindendir.....	62
3. Kat'-ı Rahim'in Cezâsı Peşinen Verilir.....	63
4. Kat'-ı Rahim, Kıyâmet Alâmetlerindendir.....	63
5. Kat'-ı Rahim Yapan Topluluğa Rahmet İnmez.....	64
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	66
YAKIN VE UZAK AKRABALARLA İLETİŞİM.....	66
I. YAKIN VE UZAK AKRABALAR.....	66
A. Ailenin Önemi ve Aile İçi İletişim.....	66
C. Ebeveynle İletişim.....	68
D. Çocuklarla İletişim.....	69
E. Kardeşler Arası İletişim.....	71
F. Kız Kardeşlerle İletişim.....	72
II. CİVAR AKRABALARLA İLETİŞİM.....	73
A. Akrabalar Arası Haklar ve Görevler.....	73
B. Amca, Hala, Dayı ve Teyzelerle İletişim.....	74
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	77

I. SILA-İ RAHİM'DE HZ. PEYGAMBER'İN ÖRNEKLİĞİ	77
A. Akrabalık İlişkilerinde Hz. Peygamber	77
B. Hz. Peygamber ve Annesi Hz. Âmine	77
C. Hz. Peygamber ve Süt Annesi	78
D. Hz. Peygamber ve Süt kız Kardeşi	79
E. Hz. Peygamber ve Eşleri	80
1. Hz. Peygamber ve Hz. Hatice	80
2. Hz. Peygamber ve Hz. Âişe	81
3. Hz. Peygamber ve Hz. Safiyye	82
3. Hz. Peygamber ve Hz. Ümmü Seleme	82
F. Hz. Peygamber ve Çocukları-Torunları	83
1. Oğlu İbrahim'in Vefâtında Hz. Peygamber	83
2. Hz. Peygamber ve Hz. Hasan-Hz. Hüseyin	83
G. Hz. Peygamber ve Hz. Abbas	84
H. Hz. Peygamber ve Damadı	84
I. Hz. Peygamber ve Dadısı Ümmü Eymen	85
J. Hz. Peygamber ve Fâtıma binti Esed	86
K. Hz. Peygamber ve Zeyd b. Hârise	86
L. İbn Abbas'a (r.a.) "Yavrucuğum" Deyip Duâ Etmesi	87
M. Hz. Ca'fer'i (r.a.) Öpmesi	88
N. Hz. Peygamber ve Hz. Fazl b. Abbâs	88
O. Hz. Peygamber ve Hz. Hamza	89
Ö. Hz. Peygamber ve Ebû Tâlip	90
P. Hz. Peygamber ve Hz. Hamza'nın Küçük Kızı Ümâme	91
SONUÇ	92
BİBLİYOGRAFYA	95
ÖZET	102

ABSTRACT	103
ÖZGEÇMİŞ.....	104

KISALTMALAR

a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.mlf.	: Aynı müellif
a.s., s.a.v.	: Aleyhisselâm/Aleyhimüsselâm/Sallallâhü Aleyhi ve Selem
a.y.	: Aynı yer
Ans.	: Ansiklopedi, Ansiklopedisi
b.	: İbn, Bin, Binti, İbnu
bk. Bkz. Bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâlühü
d.	: Doğum, doğumu
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicrî
İ.İ.G.Y.A.	: İslam'da İnanç, İbâdet ve Günlük Yayaşığış Ansiklopedisi
H.z.	: Hazreti
m.	: Milâdî
md.	: Maddesi
MÜ, M.Ü.İ.F.	: Marmara Üniversitesi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
nşr.	: Neşreden, Tahkîk eden
ö.	: Ölümü, ölüm tarihi
r.a.	: Radıyallâhü anh/anhâ/anhüm
s.	: Sayfa
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDVY	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
thk.	: Tahkîk eden
trcm.	: Tercüme eden
ts., trs., tsz.	: Târihsiz
Ü.	: Üniversite, Üniversitesi
vb. vs. vd.	: Ve benzeri; ve sâire; ve devamı
yay.	: Yayınları, Yayınevi

ÖNSÖZ

Yüce Yaratıcı, insanları yaratmış ve onlara beyânı öğreterek bu vasıfla mümtâz kılmıştır. İnsanları yaratan Allah (c.c.) olduğu için, onları her yönüyle en iyi bilen de yine O'dur. Kur'ân-ı Kerîm ve onun ışığında oluşan sünnette, insanlar için gerekli olan bütün açıklamalar vardır. Bu konulardan birisi de, "sıla-i rahim" dediğimiz akrabalık bağı ve akraba ilişkileridir.

Yüce dinimizin ortaya koyduğu ilkeler bakımından insanlar arasında renk, cinsiyet ve coğrafya farklılığı gibi fiziksel sebeplere bağlı bir değer hiyerarşisinden söz edilemez; sadece takvaya bağlı olarak ruhlar arasında bir derece farkı olabilir. Ancak bu türden bir fazîlet de beşerî ilişkilerde bir üstünlük getirmez; takvânın mükâfatı âhirettedir. Dinimiz, inanç ve değer birliğine dayalı bir kardeşliğin insanlar arasındaki ilişkinin mâhiyetini belirlemesini emretmektedir. Esasen insanların hepsi Hz. Âdem'in çocuklarıdır. Şahıslar değil, inanç ve tutumlar nazar-ı itibara alınır. İnsanlar, olumsuz tutumlarını bıraktıkları zaman, herkesle aynı değer ve onuru paylaşırlar.

İslâm, Araplar arasında son derece önem verilen nesep ilişkilerini ve soy üstünlüğü anlayışını tamamen dışlayarak "sıla-i rahim" (akrabalık bağına sürdürme) bağlamında ve ahlâk kuralları çerçevesinde ödev, hak ve sorumluluklar açısından düzenlemiştir. İslâm'ın önerdiği bu yeni anlayışta akrabalığın devam ettirilmesine yapılan vurgu soyun üstünlüğünden dolayı değil, toplum düzeni ve yardımlaşma açısından dır. Kur'ân ve hadisler, bu bakımdan sila-ı rahimi teşvik etmiş, soyları ile bağlantıyı koparanları yermiştir; soy ile övünmeyi de yasaklamıştır. Nihâf noktada değer ölçüsü, soy değil takvâdır. Câhiliye dönemindeki ırk, nesep ve kabîle bağları, bu yeni bakış açısıyla mahiyet değiştirmiştir. Sosyal yapıdaki bu köklü değişimin önemli bir göstergesi de sahâbîler arasında, muharebelerde müşrik akrabalarına karşı savaşanların bulunmasıdır. Bu târihî hâdiseler, Câhiliye dönemi Arap sosyal yapılanmasına tamamen hâkim olan kavim, kabîle, aile gibi tabî ve irsî özelliklere dayalı sosyal kimliklerin bir kenara bırakılıp, akîdeye dayalı bir kimliğin sosyal ilişkilerde temel belirleyici hâline geldiğini göstermesi bakımından önemlidir. Bu olaylar ayrıca İslâm'ın ırkçılığı yasaklayan hükümlerinin teorik planda birer temenni olarak kalmayıp inananların hayatında gerçeklik kazandığını da göstermektedir.

Geniş bir kavram olmasına rağmen, Hadîs literatüründe genellikle asabiyet olarak adlandırılan ırkçılık, kısaca "İslâm dışı bir gaye etrafında gruplaşma" mânasına gelir. Hz.

Peygamber, insanlık ailesinin, ayırimsız olarak beyazıyla siyahıyla hepsine gönderilmiş bir rehberdir. Aynı şekilde O (s.a.v.), Vedâ hutbesinde, "Ne Arab'ın Arap olmayana ne de Arap olmayanın Arap olana üstünlüğü vardır" sözünden hareketle, o zamana kadarki bütün ırkî üstünlük iddialarını temelinden yıkmayı hedeflemiştir.

Kur'ân-ı Kerîm ve hadisler, sıla-i rahim ile ilgili aydınlatıcı ve yol gösterici bilgiler sunmuş ve bu konuyu kuvvetle vurgulamıştır. Dinimiz, sıla-i rahim çerçevesinde akrabaya karşı iyi davranılmasına büyük önem vermiştir. Soyca ya da evlilik sonucu aralarında bağ kurulan hısım ve akrabalar, geniş anlamda ailenin bir parçasıdır. Onlara karşı birtakım görevlerimiz vardır. Bu görevlerin en başında "sıla-i rahim"; yani akrabaların hak ve hukukunu gözetmek gelir. Sıla-i rahim, birçok açıdan aile ve toplum yapısına olumlu katkılar sağlar. Akrabalarımızı zaman zaman ziyaret etmek, güler yüz ve güzel sözlerle gönüllerini kazanmak, muhtaçlarına yardım etmek, hediyeleşmek, sevgilerini kazanmak, haberleşmek ve selâm göndermek, son derece güzel ve ahlâkî bir davranıştır. Akrabaya soğuk davranmak, toplumun çözülmesine, birbirine yabancılaşmasına, ailenin dağılmasına, akrabalık bağlarının kopup toplumun mânevî ve ahlâkî değerlerinin temelden sarsılmasına yol açar. Bunun neticesinde ise, birbirini tanımayan nesiller yetişir. Akrabalık bağları çözülmüş toplumların sonu ise, hüsrân ve yıkımdır. Böylesi kötü bir sonuca varılmaması için, âyet ve hadisler, bu konuda çok ağır ahlâkî ve dinî müeyyideler getirmiştir.

Günümüzde akrabalık bağları ciddi şekilde dejenere olmuştur. Dejenere olmuş ilişkilerin nihaî durumu "çözülüş"tür. Bunun sağlıklı bir kıvama gelebilmesi için ciddi bir emek sarfetmek gerekir. Sonuç itibarıyla her şey emeğe dayanır. Bağ güçlendirme adına pek çok iletişim yolunun yanında, yardım, sadaka ve hediye gibi maddî desteğin tavsiye edilmesinin yarar ve hikmetleri açıktır. Bütün bunların amacı, öz olarak, yakınlar arası bağ ve dayanışmayı koruma, toplumda sosyal adâleti sağlama, kişilerin ihtiyacının giderilmesi veya haklarının karşılanması gibi çeşitli hedefler taşımaktadır.

* * *

Çalışmamız, "*Hadîslerde Sıla-i Rahim*" üzerinedir. Tez'e başladıktan sonra mevzuyla ilgili okumalar yaptıkça, hadîs-i şerîfleri taradıkça, her şeyden önce bunun çok geniş bir konu olduğunu gördük. Araştırmalar ışığında ilerledikçe, konuyla ilgili çok sayıda hadîs-i şerîfe ulaştık. Aynı zamanda bu konunun değişik boyutlarını inceleyen birkaç yüksek lisans tezi de hazırlanmıştır. Bunlardan birisi, 2003 yılında Sakarya

Üniversitesi'nde, Hüsnü Öncel'in hazırlamış olduğu "*Kur'ân'da Akrabalık İlişkileri*"¹ adlı tezdır. Bu tez'de Kur'ân-ı Kerîm'de akrabalık meselesi ve akraba ilişkilerini ifâde eden kelimeler ve âyetler üzerinde durulmuştur. Bir diğer çalışma da, Hatice Ünlü'nün hazırlamış olduğu "*Sünnette Aile İçi İletişim*"² isimli yüksek lisans tezidir. Bu tez, Sünnet'te aile içi iletişim ve karı-koca ilişkileri konusunu ele almıştır. Arap dünyasında da bu konuyla ilgili çalışmalar mevcuttur. Bizim çalışmamızda ise, sıla-i rahim, daha genel bir çerçevede ele alınmış ve hadîsler nokta-i nazarından mesele değerlendirilmiştir.³

* * *

Bu çalışma, giriş ve dört bölümden meydana gelmektedir.

Giriş kısmında konunun önemi, yüksek lisans tezi olarak seçilip işlenmesine etki eden faktörler, takip edilen metod hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, konu çerçevesinde, sıla-i rahim kavramlarının lügat ve ıstılah mânâları tarif edilmiş; ayrıca, sıla-i rahimin mâhiyeti, çeşitleri, hükmü ve dereceleri açıklanmıştır. Daha sonra, tez'in asıl konusu ve en önemli bölümü olarak gördüğümüz, sıla-i rahimin, hadîsler bağlamında fazîletleri madde madde ortaya konmaya çalışılmış; bununla, İslâmî iletişimin dayandığı esasları gösterme hedeflenmiştir. Bu bağlamda, "sıla", "sıla-i rahim" gibi akrabalarla ilgiyi devam ettirmeyi ifade eden kavramlar ele alınmış, kelimelerin sözlük ve terim anlamları tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca yine bu bölümde, akrabalık ilişkilerinin ahlâkî boyutu incelenmiş, bu bağlamda akrabalık bağlarının önemi ve korunması, akrabalara güzel muâmelede bulunma, tebliğ görevine önce akrabalardan başlama, yakınlarla hakkını verme, akrabalara infak etmenin fâzileti, akrabaların hatalarından dolayı bağı kesmeme gibi konular işlenmiştir.

İkinci bölümde, sıla-i rahim'i koparmak anlamına gelen "kat'-ı rahim" kavramının tanımı üzerinde durulmuştur. İlk olarak, kat'-ı rahim teribinin mânası izah edilmiş, cehâlet, takvâ zayıflığı, kibir vb. akrabalık bağının kopuşuna sebep olan bazı tutum ve davranışlara dikkat çekilmiştir. Bunlara ilâveten, kat'-ı rahim'in olumsuz sonuçlarına da değinilmiştir. Görüldüğü üzere, birinci ve ikinci bölümlerde, iletişim kavramının İslâm'a

¹ Öncel, Hüsnü; "*Kur'ân'da Akrabalık İlişkileri*", Sakarya Ü., SBE, 2003, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

² Ünlü, Hatice; "*Sünnette Aile İçi İletişim*", Marmara Ü., SBE, 2007, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).

³ Meselâ bk. (eş-Şuhaymî, Muhammed Sa'd Halefullâh; *Âdâb ve Ahkâm min Ahâdîsi Sıleti'l-Erhâm*, Dâiretü's-şüûn el-İslâmiyye, 1. Baskı, Dubai 2008).

göre ifâdesi olan sıla-i rahim ve kat'-ı rahim mefhumlarının, dinî yaşantı ve insânî ilişkilerdeki yeri ve önemine dikkat çekme amaçlanmıştır.

Üçüncü bölümde ise, hadislerde, aile içi ve akrabalar arası müsbet ilişkileri sürdürmede etkin kişilerin çerçevesi çizilmiş, bu kimselerin hak ve görevleri imkân nispetinde ortaya konmaya çalışılmış; yakın ve uzak akrabalarla iletişim konusuna kısaca değinilmiştir.

Dördüncü bölümde ise; ilk üç bölümde, Hz. Peygamber'in sözlerinden anlamaya ve açıklamaya çalıştığımız sıla-i rahim ve kat'-ı rahim konusunun, bizzat O'nun (s.a.v.) hayatından birtakım örneklerle zenginleştirilmesi amaçlanmıştır.

* * *

Gerek öğrencilik hayatımda, gerekse tez belirleme ve çalışma aşamasında, ilgi, tavsiye ve teşviklerini esirgemeyip sürekli yol gösteren; bilimsel tenkit, teklif ve takdirlerini, her zaman ilmî ve meslekî bir nezaketle ve kolaylaştırıcı bir üslupla sunarak ciddî mânada yardımcı olan; ve en son olarak tez'imî, şekil ve muhtevâ açısından titizlikle değerlendiren değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Necmettin Şeker Bey'e öncelikle hürmet ve şükranlarımı arz ederim. Ayrıca, yetişmemizde emeği geçen, maddî ve mânevî yönden destek olan bütün hocalarıma da teşekkürü bir borç bilirim.

**G. Gül KUSURSUZ
IĞDIR-2013**

GİRİŞ

İnsanlar tabiatları gereği sosyal varlık olmaları hasebiyle, birbirlerine muhtaçtırlar. Bu sebeple Cenâb-ı Hak, aralarında bir kısım râbitalar tesis etmiştir. Kişinin hayattaki saâdeti bu bağların sağlam ve olumlu olmasıyla doğru orantılıdır. İslâm, "sıla-i rahim" adı altında bunu dinin önemli temellerinden biri olarak ortaya koymuş ve bu konuda birtakım kâideler vaz'etmiştir. Soy birliğine sahip olanların, ne kadar uzak olurlarsa olsunlar, ilişkilerini sürdürmeleri, birbirlerini sevmeleri, birbirlerine şefkat beslemeleri, maddî-mânevî destek sağlamaları ve üzüntülü anlarda sıkıntılarını giderecek girişimlerde bulunmaları özel olarak "sıla-i rahim" in muhtevâsını oluşturur. Genel olarak sila-i rahim, tüm insanlara ve bütün varlıklara karşı şefkatle muâmelede bulunmaktır. Bunların bilinmesi ve gerekleriyle amel edilmesi, hem müslümanlığımızın kemâli için gerekli, hem de saâdetimiz için zaruridir.

Toplumumuzda sila-i rahimin güzel bir tezâhürü olarak, bayramlaşma, karşılıklı sevgi, saygı, ikram, cömertlik, hediyeleşme gibi erdemler, büyük bir itibar ve önem kazanmış ve bu konuda köklü geleneklerin oluşmasına vesile olmuştur. Akrabalık ilişkileri, sosyal dayanışma açısından önemli olduğu gibi, ailelerin huzur ve güven içinde yaşamaları açısından da mühimdir. İyi ilişkiler, mutluluk ve sevincin paylaşılmasında, sıkıntı ve kederin göğüslenmesinde ayrı bir öneme sahip olduğundan fert ve ailelere toplum içinde destek olur. Dolayısıyla sosyal bünyeyi güçlendirir. Kötü ilişkiler de sürekli rahatsızlık, güvensizlik ve yalnızlık hissi uyandırır. Kültürümüzden süzölmüş bir anlayışın ifadesi olan, "akrabaya taş atan onmaz" atasözü, akrabalık ilişkilerinin bozulmasının sonucunu göstermesi açısından son derece isâbetli bir tesbiti dile getirir. Yine dilimizdeki "et tırnaktan ayrılmaz", "akraba idik akrep olduk biz bize, ayrı düştük bakmaz olduk yüzümüze", "akrabanın akrabaya akrep etmez ettiğin" vb. özdeyişler, akraba ilişkilerinin anlam ve boyutlarını göstermesi bakımından mühimdir.

Sosyal dayanışma ve yardımlaşma açısından insana aileden sonra en yakın sosyal çevreyi akrabalar oluşturur. Bunun için Kur'ân ve hadîsler, akraba ilişkilerine titizlikle değinmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de münâfıkların belirgin bir özelliği olarak akrabalık bağlarını koparmaları gösterilir.⁴ Hz. Peygamber de, "*Fazîletlerin en üstünü, senden ziyâreti kesen akrabanı ziyâret etmendir.*"⁵, "*Allah'a ve âhirete inanan, sila-ı rahimde bulunsun.*"⁶,

⁴ er-Ra'd 13/25; Muhammed 47/22.

⁵ Ahmed İbn Hanbel eş-Şeybânî; *el-Müsned*, I-VI, Beyrut 1969; III, 438.

“Akrabasıyla ilgisini kesen kimse cennete giremez.”⁷ gibi sözleriyle, sıla-i rahimin önemine ve ne kadar hassas bir konu olduğuna açık bir şekilde dikkat çekmiştir.

Kaynaklarda, akraba ilişkilerinde nasıl davranmak gerektiğine ilişkin olarak, maddî destekte bulunmak, yardımına koşmak, ziyarete gitmek, darda kaldığında yetişmek; mutlu ve üzüntülü zamanlarında yanında olmak, musîbet geldiğinde teselli etmek... gibi açıklayıcı bilgiler vardır. Hadîslerin bu konudaki tavsiyeleri akrabalık ilişkilerinde oldukça kuşatıcı bir çerçeve çizmekle birlikte, akrabaların birbirleri üzerindeki bütün haklarını saymayı değil belki önemli olanlarına örnek kabilinden işâret etmeyi amaçlar. Bu itibarla bir müslümanın, uzak-yakın farkı gözetmeksizin tüm akrabalarıyla iyi ilişki içinde olması, İslâm'ın yardımlaşma, dayanışma, zarar vermeme, küs durmama ilkeleri doğrultusunda hareket etmesi, bu konudaki örf ve âdetleri ihmal etmemesi gerekir.

Günümüzde hızlı şehirleşmenin, şehir yapılaşmasının ve değişen iş hayatının akrabalık ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir. Akraba oldukları halde yardımlaşma, dayanışma bir tarafa tanışmayan ve konuşmayanlar bile vardır. Akrabalık ilişkilerinin müsbet yönleri hakkıyla gerçekleştirilmeli, olumsuz yönlerinden kaçınılmalıdır. Bunun için onları rahatsız edecek davranışlardan kaçınılmalıdır. Allah katında da kul katında da, hakkında akrabalarının iyi şâhitlik yaptığı bir kişi olmaya çalışmak yeterlidir. Zaten hadîslere göre sıla-i rahim, âhirette şâhitlik edecektir: *"Neseplerinizi ezberleyip, belleyin; sıla-i rahim yapın... Her türlü akrabalık, kıyâmet gününde sahibinin önüne gelecektir. Eğer kişi sıla-i rahim yaptı ise, ona bu hususta şâhitlik edecek; yok eğer sıla-i rahimi kesti ise, o da onu keserek aleyhinde olacaktır."*⁸

⁶ Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâ'il, (ö. 256/870); *Sahîhu'l-Buhârî* (I-VIII), Nşr. Dr. Mustafâ Dîb el-Buğâ, Dâru İbn Kesîr, 1987, "Edeb", 31, 85.

⁷ Buhârî, "Edeb", 11; Müslim, "Birr", 18, 19; Ebû Dâvûd, "Zekât", 45; Tirmizî, "Birr", 10.

⁸ Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, thk. M. Fuâd Abdülbâkî, Darü'l-beşâir el-İslâmiyye, Beyrut 1989, I, 42; Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, X, 327.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ BÖLÜM

SILA-İ RAHİM

I. "SILA" VE "RAHİM" KAVRAMLARI

"Sıla-i rahim" kavramı, hakkı verilmesi, muhâfaza edilmesi gereken her çeşit akrabalık, komşuluk, arkadaşlık ve insaniyet bağı gibi beşerî bağları ifade eder.⁹ "*Hadîslerde sila-i rahim*" isimli çalışmamızın asıl konusu, bu kavramın, akrabalar arası münâsebetleri ifâde eden yönünü, hadîs-i şerîflerin rehberliğinde anlamaya çalışmaktır. Öncelikle bu kavramın, lügat ve ıstılâhî anlamları üzerinde durulacaktır.

A. "Sıla" Kavramının Lügat Mânası

"Sıla - صَلَّةٌ" kelimesi, aslında "v-s-l, وَصَلَ" fiilinin mastarıdır ve "bir araya gelmek, bitişmek, bitiştirmek, alâka kurmak, vasletmek, kavuşmak, ulaşmak, ihsan, ödül, hediye, vuslat" gibi anlamlara gelir. İnsanın, doğduğu yeri, hısım ve akrabasını gidip görmesi anlamındadır. Ayrılık ve terk etme mânasındaki "hicrân", "katîa" ve "fasl"ın zıt anlamlısıdır.¹⁰ "Ulaştırmak, yetiştirmek, iletişim, kopmayacak şekilde bitiştirmek" gibi anlamlara gelen "îsâl" ve "ittisâl" kelimeleri de aynı kökten türemişlerdir. وَصَلَ رَحْمَةً "akrabalara ihsan etti, acıdı, şefkat gösterdi" demektir.¹¹

B. "Rahim" Kavramının Lügat Mânası

"Rahim" kelimesi, "rahmet, in'âm, lütuf, rikkat, atf, taattuf, yumuşak olmak, acımak, esirgemek, karâbet, rikkat, ihsan, şefkat" anlamlarına gelen "r-h-m" maddesinden, "rahmet" masdarından türemiştir. الرَّحْمُ, "yakınlık ve akraba ilişkileri" demektir. Bu kelime ile ana karnında bebeğin yaşamış olduğu "döl yatağı" kast edilir. Doğum cihetiyle olan nesebî akrabalık "rahm" diye ifade edilir. "Rahm, rihm, veya rahim", nesebe dayalı kan hısımlığını ifâde eder. Tek bir rahimden (döl yatağı) çıkmış olmasından dolayı meydana gelen yakınlıktır. Çoğulu أَرْحَامٌ'dır.¹² Kur'ân-ı Kerîm'de, "ülü'l-erhâm", "zevü'l-erhâm"¹³, (tekili, zü'r-rahim) terkipleri de "akraba" mânasındadır.¹⁴

⁹ Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, c. 6, s. 279.

¹⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, VIII, 4850, "vsl" md.; Âsım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, "v-s-l" md.

¹¹ Zebîdî, *Tâcu'l-'Arûs*, "vsl" md.; Cevherî, *es-Sihâh*, V, 1842.

¹² İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, ve Rağîb, *Müfredât*, "rhm" md.; Cevherî, *es-Sihâh*, V, 1929.

C. "Sıla-i Rahim" Terkibinin Istılâhî Mânâsı

Rahim, anne karnında cenînin yaratıldığı yerdir. Buradan yola çıkılarak, yakınlığı ifâde etme adına, akrabalar için de aynı kelime kullanılmaya başlanmıştır. Bu yakınlık, akrabalar arasında karşılıklı sevgi ve saygıyı temin etsin diye bu kelimeyle ifâde edilir.¹⁵ Sıla-i rahim, akrabayı ziyaret etme, onlarla görüşme, alâkayı devam ettirme, varsa kusurlarını affetme gibi anlamlara gelir.¹⁶ Bu terkip aynı zamanda, güzel söz söyleme, akraba hukûkuna riâyet etme, ebeveynin yanı sıra yakın ve uzak hısım akrabaya karşı iyi davranma gibi iyilikleri ifâde eder. Nevevî, sıla'nın hakîkatını, "*Rahim, Arş'a (Allah'ın tahtına) asılmış şöyle diyor: مَنْ وَصَلَنِي وَصَلَهُ اللَّهُ، وَمَنْ قَطَعَنِي قَطَعَهُ اللَّهُ - Kim benimle bitişirse Allah da onunla bitişir; kim benden ayrılırsa Allah da ondan ayrılır.*"¹⁷ hadîsiyle îzah eder. Bu terkipte İbn Hacer'e göre, aralarında nesep bakımından yakınlık bulunanlar kast edilir. Bu yakınların birbirlerinin vâris veya mahremi olup olmamaları arasında fark yoktur. Aralarında mahremlik bulunanlara mahsus olduğunu söyleyenler de vardır. Ama tercih edilen, birinci görüştür. Çünkü ikinci görüşe göre amcazâde veya dayızâdeler akrabaya dâhil olmamaktadır.¹⁸

"Sıla-i rahim", akrabayı arayıp sormak, onları ziyaret etmek, gurbettekilerin kendi memleketlerini ziyaret etmesi, akrabalarla görüşmek, onların muhtaç olanlarına yardım etmek, hasta olanlarını ziyaret etmek, kayıp olanlarını araştırmak ve varsa kusurlarını affetmektir. Bütün bunlar akrabalık hukukuna riâyet kabîlindedir. Vefâ ve mürüvvet hasleti, en güzel sosyal bir vazifedir. Akraba hukukuna riâyet bir vecîbedir. Aralarında ihtilaf yasaklanmış, hatır kırmaya ve dedikoduya sebep olacak şeylere meydan verilmemesi emredilmiştir.¹⁹ İbnü'l-Esîr'e göre "sıla-i rahim", hem nesep akrabalığını hem de evlilik yoluyla oluşan sıhrî akrabalıkları ifâde eder. Dolayısıyla bunlara ihsanda bulunmak, iyilik etmek, şefkatli davranmak ve hatırlarını sormak "sıla-i rahim", karşıtı ise "kat'-ı rahim"dir.²⁰ Lügavî olarak İbn Hacer'in görüşünün isâbetli olduğu açıktır. Ama Hz. Peygamber'in (s.a.v.) uygulamalarından nesebî, sıhrî ve rada'î akrabalarıyla bağlarını

¹³ bk. el-Enfâl 8/75; el-Ahzâb 33/6.

¹⁴ Akyüz, Vecdi; "Akraba", *DİA*, II, 286.

¹⁵ el-Kasîr, Abdullah b. Sâlih; *Tezkîrül-en'âm bi şe'n-i sileti'l-erhâm*, Dârü'bn-ü Huzeyme, Riyâd 1419; s. 9.

¹⁶ Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, XVI, 112, 113; Cevherî, *es-Sihâh*, V, 1842.

¹⁷ Buhârî, "Edeb", 13, Müslim, "Birr", 6, 17.

¹⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XXII, 193.

¹⁹ Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm'in Meâli Âlisi ve Tefsîri*, II, 541.

²⁰ İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, II, 191.

koruyup güçlendirmede derece farkı gözetmekle birlikte, bütün bu gruplarla ilişkilerini muhafazadaki titizliği de İbnü'l-Esîr'in görüşünü destekler.

II. SİLA-İ RAHİM'İN MÂHIYETİ

İbn Ebî Hamza şöyle der: Sıla-i rahim, mal ile, ihtiyaç zamanında yardım etmekle, zararları def etmekle, güler yüzlü olmakla, dua ile olur... Kurtubî ise: Sıla-i rahim, sevgi saygı ile, nasihatleşme ile, adalet ve insâf etmekle, gerekli hukuku yerine getirmekle, yakınlarla yardım etmekle, hallerini görüp gözetmekle, ufak tefek hatalarına da göz yummakla olduğunu söyler.²¹ Tirmizî şerhi *Tuhfetü'l-ahvezî*, sıla-i rahim'in mahiyeti ile alakalı şu bilgileri verir: "Sıla-i rahim, maddî yardımda bulunmakla, sıkıntıları paylaşmakla, ziyaretle, güler yüzlü davranmakla olabilir. Kısaca ifade etmek gerekirse, akrabaya mümkün olan hayır imkânlarını sağlamak ve gücü yettiğince onları her türlü şerlerden uzaklaştırmak şeklinde olur. Ancak bu hâl, akrabalar istikâmet üzere olduğu müddetçedir. Eğer onlar birer kâfir ve fâcir kimse iseler, o zaman onlarla irtibatı Allah için kesmek de bir tür sıla-i rahim'dir. Bir şartla ki onlara öğüt vermek, eğer ısrar ederlerse, irtibatı, onların haktan yüz çevirmeleri sebebiyle kestiğini kendilerine belirtmek gerekir. Bu durumda olanlarla yapılması gereken sıla, onların gıyabında kendilerinin doğru yola dönmeleri için dua etmek şeklinde olur."²² Şu halde kâfir veya fâsık kişiler olursa bu durumda sevgi ve samimiyeti kaldırmak şer'an matlûbtur. Fakat onları îkâz ve irşâta, öğüt ve nasihatte bulunmayı ihmal etmemelidir.²³

Bu uygulamayı Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mesajını ve çağrısını kabul etmeyen akrabalarına karşı nasıl gerçekleştirdiğini göstermek üzere aşağıdaki hadîsleri hatırlamak gerekir: Ebû Hüreyre'nin (r.a.) rivayet ettiğine göre: "*Yakın akrabalarını uyar!*"²⁴ âyeti nâzil olunca Hz. Peygamber (s.a.v.), Kureyş kabîlesini toplantıya çağırdı. Onlar da geldiler. Hz. Peygamber, onların bazılarını ismen zikrederek şöyle hitap etti: "*Ey Abdüşşemsoğulları! Ey Ka'b b. Lüey oğulları! Kendinizi cehennemden kurtarın! Ey Abdümenafogulları! Kendinizi cehennemden kurtarın! Ey Hâşimoğulları! Kendinizi cehennemden kurtarın. Ey Abdülmuttaliboğulları! Kendinizi cehennemden kurtarın! Ey*

²¹ el-Kasîr, *Tezkîrü'l-en'âm*, s. 12, 13.

²² Mübarekfürî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, VI, 35.

²³ Mübarekfürî, *a.g.e.*, VI, 30.

²⁴ eş-Şuarâ 26/214.

Fâtıma! Kendini cehennemden kurtar! Çünkü Allah'ın azabından kurtarmaya benim gücüm yetmez. Ama aranızdaki akrabalık bağı sebebiyle sizinle ilgimi kesmeyeceğim."²⁵

Amr b. Âs'tan (r.a.) gelen rivâyette Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurur: "(Akrabam olan) Falan oğulları kabîlesi benim dostlarım değildir. Benim dostlarım Allah ile sâlih müminlerdir. Fakat ötekilerle aramızda akrabalık bağı bulunduğu için kendileri ile ilgimi kesmeyeceğim."²⁶ " قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى " - De ki: Ben buna karşılık sizden akrabalık sevgisinden başka bir karşılık beklemiyorum." Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Peygamber'in dâvet çalışmaları sırasında yakınlarından "akrabalık sevgisi" dışında bir şey beklememesini emreden bu ifadenin ardından, "Kim bir iyilik yaparsa onun karşılığını fazlasıyla veririz"²⁷ şeklindeki açıklamada da hasene kelimesinin, mutlak anlamda kullanılması yanında, akrabalar arası dayanışmaya da işaret ettiği sezilmektedir. İbn Abbas'ın tefsîrine göre bununla akrabalık hatırına dâvetine engel olunmamasını istemiştir.²⁸ Şu halde akraba, ister Müslüman ister kâfir, ister müttakî, ister fâcir olsun, irtibat her hâlükârda sürdürülmelidir. Meselâ Hz. Ömer (r.a.), Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından kendisine satması ya da kullanabilecek birine vermek üzere hediye ettiği ipekli bir elbiseyi, o zaman henüz îmân etmemiş olan Mekke'deki kardeşine göndererek onunla irtibatını korumuş, sıla-i rahim yapmıştır.²⁹

III. SILA-İ RAHİM'İN UYGULAMA ŞEKİLLERİ

Sıla-i rahimin muhtelif uygulama şekilleri vardır. Bunlar, zamana, zemine, duruma ve ihtiyaca göre çeşitlilik gösterip, değişebilirler. İhtiyaç halinde nafaka vermek ve yardım etmekle, bazen hediye ile, bazen de sevgi gösterisi ile, gerektiğinde nasihat etmekle, kimi zaman zarar ve şerleri def etmekle, adaletli olmakla, gülümser bir yüzle, gerekli hakların ödenmesinde adalet göstermekle, yerine göre onlara dua etmekle, hallerini sorup soruşturmakla, ufak tefek hatalarını görmezden gelmekle, onları ziyaret etmekle, gerektiği yerde arka çıkarak destek olmakla.. sıla-i rahim yapılabilir. Maddî yardımlar, aynı zamanda akrabalık bağlarının korunmasının ve toplumsal dayanışmanın sağlanmasının da tabii bir yoludur. Yani kısacası, mümkün mertebe bütün hayırları onlar için düşünmek,

²⁵ Buhârî, "Menâkıb", 13; Müslim, "Îmân", 348; Nesâî, "Vasâyâ", 6.

²⁶ Buhârî, "Edeb", 14.

²⁷ eş-Şûrâ 42/23.

²⁸ Buhârî, "Tefsîr", 42.

²⁹ Müslim, "Libâs", 6.

uygulamak ve yine mümkün mertebe, onlara ilıŖebilecek bütün kötlklere engel olmak Ŗeklinde özetlenebilir.³⁰

Ahlâk-ı Alâî'de "Adâletin Nevi'leri" başlığı altında verilen listede,³¹ sadakat, ülfet, vefa, Ŗefkat, mükâfat, hüsn-i Ŗerîke (ortak iŖlerde dürüst hareket etme), hüsn-i kaza (hakları güzellikle ödeme), teveddd (yakınların ve erdemli kiŖilerin dostluğunu kazanma), teslim, tevekkül, ibadet gibi güzel özelliklerle beraber, sıla-i rahim de sayılmıŖtır. Bütün bunları, aslında, Ŗu âyet-i kerîme cem etmektedir: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْعُرْيِ وَالْمُنْكَرِ وَالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُم لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ "Allah adâleti, ihsanı ve (muhtaç oldukları Ŗeyleri) yakınlara vermeyi emreder. Hayâsızlığı, çirkin iŖleri, zulüm ve tecavz yasaklar. DŖnp tutasınız diye size öğüt verir."³²

IV. SILA-İ RAHİM'İN HÜKMÜ

Sıla-i rahimin hükmü, ittifakla vaciptir. Bu konu, ulemâ tarafından açıkça beyan edilmiŖtir. Mutlak bir sıla'nın güçlüğünden dolayı imkân ölçüsünde sıla, daha gerçekte bir hkmdr. Kâdî İyâz'ın açıklamasına göre, genel olarak sıla-i rahim'in vâcip, ve kat'-ı rahim'in de büyük bir günah olduğunda ihtilâf yoktur. Hadîsler, bunu göstermektedir.³³

Akrabalar arasında sürdürülmesi gereken bir irtibat olan sıla-i rahimin, ziyaret ederek hallerini sormak, gerekirse yardımlarına koŖmak, uzakta iseler selâm göndermek... gibi derece ve mertebeleri vardır. Bu derecelerin bazısı bazısından yüksektir. Sılanın en alt mertebesi, selâm vererek bile olsa, tatlı söz ile hal hatır sorma Ŗeklinde olanıdır. Bundan başlayarak, ziyaretle, hizmetle, mâlî yardımla yapılan derecelere kadar yükselir. Yapılması gereken sıla, insanın gücüne ve ihtiyacına göre deđiŖir. Bazısı vacip, bazısı da müstehap olur. İnsan, silanın bir kısmını yapsa, en üst olanını yapamasa bile, bu kimseye kâtî', yani sılayı terk etmiŖ biri denemez. En aŖađı derecedeki sılaya gücü yeten ve onu İfa eden kimse sıla etmiŖ olur. Fakat daha yüksek sılaya gücü yettiği halde, meselâ mal ile veya beden ile yardıma kudreti olan kimse, sadece bir selâm ve ziyaretle geçiŖtirirse, o da tam mânada sıla etmiŖ olmaz.³⁴

³⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, X, 418; es-San'ânî, *Sübülü's-selâm*, Dârü'l-hadîs, ts., IV, 1533; el-Kasîr, *Tezkîr'l-en'âm*, s. 14.

³¹ Kınalızâde, *Ahlâk-ı Alâî*, I, 61-63.

³² en-Nahl 14/90.

³³ Komisyon, *el-Fetâvâ*, VIII, 1127, 1285; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, V, 6.

³⁴ Nevevî, *Ŗerhu Sahîhi Müslim*, XVI, 112, 113.

Sılanın kimlere vâcip olduğu hususu ulemâ arasında ihtilâflıdır.³⁵ Bazıları biri erkek, diğeri kadın olduğunda, birbirlerine nikâh düşmeyecek derecede yakın akrabaya vâcip olduğunu söylemişlerdir. Bu takdirde amcaoğullarına ve dayıoğullarına vâcip değildir. Bazılarına göre miras taksimindeki zevi'l-erham³⁶ grubunu oluşturan bütün akrabaya farzdır. Nevevî'ye göre de ikincisi doğrudur.³⁷ Âlimler, sıla'nın genel olarak vâcip olmakla birlikte, derecelerinin söz konusu olduğunu söylerler. Sıla-i rahim, ister uzak isterse yakın akrabalar olsun, bazı zamanlarda vacip, bazı durumlarda müstehaptır.³⁸

Hiz. Mâriye (ö. 16/637), Hiz. Peygamber'in cariyesidir. Muhtelif rivâyetler olmakla birlikte, babasının, Mısır'ın Saîd bölgesinden ve Kıbtî denilen yerli halkından olduğu söylenir. Hicretin 7. (628) yılında, Bizans'ın İskenderiye valisi ve Mısır mukavkısı olan Cüreyc b. Mînâ, Resûl-i Ekrem'e yazdığı cevabî mektupla birlikte cariyelerinden Mâriye ile başka birtakım hediyeler yolladı. Mâriye dolayısıyla Mısırlıların kendine hısım kabul eden Resûl-i Ekrem, ileride Mısır fethedildiği zaman, halkına iyi davranılmasını tavsiye etmiş ve bu tavsiyesi yerine getirilmiştir.³⁹ Ebû Zerr'den (r.a.) gelen bir rivâyette Resûl-i Ekrem şöyle buyurur: " إِنَّكُمْ سَتَفْتَحُونَ مِصْرَ، وَهِيَ أَرْضٌ يُسَمَّى فِيهَا الْقَيْرَاطُ، فَإِذَا فَتَحْتُمُوهَا فَأَحْسِنُوا إِلَى أَهْلِهَا، فَإِنَّ لَهُمْ ذِمَّةً وَرَحِمًا، أَوْ قَالَ: ذِمَّةً وَصِبْرًا "Şüphesiz ki siz Mısır'ı fethedeceksiniz. Mısır, (orası) "Kîrât" isminin kullanıldığı bir yerdir. Mısır'ı fethettiğinizde halkına iyi davranın. Çünkü onlara karşı ahdimiz ve onların bizimle akrabalığı vardır, (ya da bir zimmet ve evlilik yoluyla meydana gelen bir akrabalık hakkı vardır.)"⁴⁰ Nevevî, Mısır ile ilgili bu rahim ve yakınlık bağını, Hiz. İsmail'in (a.s.) annesi olan Hiz. Hâcer'in Mısırlı olmasına bağlar. Sihriyet meselesi de, Peygamber Efendimizin (s.a.v.) oğlu İbrahim'in annesi Mâriye'nin Mısırlı olması hasebiyledir.⁴¹

³⁵ es-San'ânî, *Sübülü's-selâm*, II, 628.

³⁶ Ashâb-ı ferâiz, asabe ve zevi'l-erhâm: Ashâb-ı ferâiz, terikedeki hisseleri belirli olan on bir çeşit hısım olup bunlar paylarını aldıktan sonra, mirasın geri kalan kısmını asabeyi teşkil eden hısımlar aralarındaki öncelik sırasına göre alırlar. Bu iki gruptan kimse mevcut değilse o zaman zevi'l-erhâm grubunu teşkil eden hısımlar mirasçı olurlar. **Zevi'l-erhâm:** Hısımlık bağına sahip kimseler, nesep hısımları demektir. Miras hukukunda **ashab-ı feraiz** (mirasta muayyen payları olan, "zevc, zevce, baba, anne, dede, kız, oğlun kızı, ana-baba bir kızkardeş, baba bir kızkardeş, ana bir kardeşler, nine"den oluşan on bir çeşit hısım) ve **asabe** (miras bırakan kişiye, doğrudan veya erkek vâsıtasıyla bağlanan erkek hısımlar) guruplarına dâhil olmayan kan hısımlarını ifâde eden bir terimdir. Meselâ kızın çocukları, hala, teyze, dayı, kız veya erkek kardeşin çocukları (yeğenler) bu guruptadır. (Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, İz, İstanbul 1999, c. I, s. 461).

³⁷ Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, XVI, 112.

³⁸ *Âdâb ve ahkâm min ahâdîsi sileti'l-erhâm*, s. 21.

³⁹ Uraler, Aynur; "Mariye", *DİA*, XXVIII, 63, 64.

⁴⁰ Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", 226, 227; *Müsned*, V, 173, 174; Taberânî, *el-Kebîr*, XIX, 111; Hâkim, II, 553; Beyhakî, *Delâil*, VI, 322.

⁴¹ Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, VIII, 325; XVI, 112.

Hız. Peygamber (s.a.v.) bir başka hadisinde de, iyiliklerden en mükemmelinin bir kimsenin baba dostunu görüp gözetmesi olduğunu bildirmiştir: " بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ، صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَلْ بَقِيَ مِنْ بَرِّ أَبِي شَيْءٍ أَبْرُهُمَا بِهِ بَعْدَ مَوْتِهِمَا؟ قَالَ: نَعَمْ، الصَّلَاةُ عَلَيْهِمَا، وَالِاسْتِغْفَارُ لَهُمَا، وَإِنْفَادُ عَهْدِهِمَا مِنْ بَعْدِهِمَا، وَإِكْرَامُ صَدِيقَيْهِمَا، وَصَلَةُ الرَّحِمِ الَّتِي لَا تُوصَلُ إِلَّا بِهِمَا - Birgün biz Rasûlullah'ın huzurunda otururken Selemeoğulları kabîlesinden bir adam çıkageldi ve: - Yâ Resûlallah! Anamla babam öldükten sonra onlara yapabileceğim bir iyilik var mı? diye sordu. Resûl-i Ekrem: - *Evet, onlara dua eder, günahlarının bağışlanmasını dilersin; vasiyetlerini yerine getirirsin; akrabasını koruyup gözetirsin; dostlarına da ikramda bulunursun.*"⁴² buyurdu. Hız. Peygamber'in yakın ve uzak akrabayı ziyaret etmeyi, ihtiyacı varsa ona yardımcı olmayı teşvik eden hadislerinin sayısı bir hayli fazladır.

Ramazan ve kurban bayramlarının önemli bir işlevi de aile bireyleri ve akraba arasında ziyaretleşmeyi, dayanışma ve kaynaşmayı arttırmaktır. Aynı şekilde yakını kaybeden kimselerin ziyaret edilip tâziyede bulunulması da gerekir. Bütün bunlar hem dinî bir vecîbe hem de bir müslümanın diğer din kardeşi üzerindeki hakkıdır.⁴³

V. SİLA-İ RAHİM'İN DERECELERİ

Sıla-i rahimin dereceleri vardır. Bu derecelendirme en yakınlardan uzağa doğru sıralanır.⁴⁴ Yakınlar, ya mahrem olan, ya da mahrem olmayan akrabalar. Diğer bir değerlendirmeye göre, umûmî ve husûsî akrabalar olarak ikiye ayrılırlar. Mahrem olan akrabalar, anne, kız kardeş, hala, teyze gibi evlenilmesi ebedî haram olanlardır. Gayr-ı mahrem olanlar ise, amca ve dayıların kızları gibi evlenilmesi helal olan akrabalar.⁴⁵ Öncelikle usûl denen üst soy hısımları, yani kişinin neslinden geldiği ana, baba, dede, nine... gibi yakınları; fûrû denen, onun neslini sürdüren oğul, kız ve bunların çocukları, aşağıya doğru alt soy hısımları, torunları... Ardından erkek ve kız kardeşler, amcalar, halalar, dayılar, teyzeler... sonra bunların çocukları... annenin amca ve halaları, annenin dayı ve teyzeleri... şeklinde sıralanır. Ancak şu kadar var ki ana, baba ve çocuklar için örfen akraba tabiri kullanılmaz. Ardından kan akrabalığından ayrı olarak evlilikten doğan

⁴² Müslim, "Birr", 11-12; Ebû Dâvûd, "Edeb", 120; İbn Mâce, "Edeb", 2.

⁴³ TDVY, *İlmihal II*, s. 474.

⁴⁴ Nevevî, *Şerhu Müslim*, XI, 77; XVIII, 151.

⁴⁵ "**Mahrem:** Evlenmeleri yasak erkek ve kadın hısımlar; birbiriyle evlenmeleri dinen câiz olmayacak ölçüde yakın akraba" mânasında bir terim." Nevevî, *en-Nihâye*, "rahime" md.; II, 504.

akrabalık (karâbetü'l-müsâhere); süt akrabalığı (karâbetü'r-radâ')...⁴⁶ gelir. Sıla-i rahim, aslında kişinin bütün yakınlarını ifâde eder. Annesi-babası, dedeleri-nineleri, kızları, oğulları, torunları... kardeşleri (kız-erkek), yeğenleri, amcaları, halaları, dayıları, teyzeleri ve bütün bunların çocukları, mahrem olsun olmasın bütün akrabaları sila-i rahime dâhildir.⁴⁷ İmam Nevevî: "Önce anne, baba, çocuklar, sonra dedeler, nineler, erkek ve kız kardeşler, sonra sâir akrabalar, amcalar, halalar, dayılar, teyzeler, sonra sırasıyla diğerleri; ebeveyn cihetiyle yakın olanlar, sadece ebeveynden biri cihetiyle yakın olanlardan daha yakındır; ardından amca, dayı teyze çocukları gibi gayr-ı mahrem olanlar, sonra da müsâhere yoluyla akraba olanlar..." şeklinde bir sıralamaya tabi tutar.⁴⁸

Ebeveynin emirleri Allah'ın buyruklarına ters değilse, onlara itaat gerekir. Ebû Hüreyre'nin müttefekun aleyh bir rivayetine göre: " قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ أَحَقُّ بِحُسْنِ الصُّحْبَةِ؟" - Bir adam Allah'ın Elçisi (s.a.v.)'e geldi: "Yâ Resûlallah! Kendisiyle beraber bulunmama, güzel geçinmeme, güzel bakmama en lâyük olan kimdir?" Allah'ın Resûlü: "Annendir" dedi. "Sonra kim yâ Resûlallah" dedi. Hz. Peygamber yine: "Annen", dedi. "Sonra kim yâ Resûlallah" dedi. Resûl-i Ekrem yine: "Annen", dedi. "Sonra kim yâ Resûlallah" dedi. "Sonra baban" buyurdu.⁴⁹ Bir sahâbi de: "Yâ Resûlallah, kime iyilik edeyim?" diye sormuş. Allah'ın Elçisi: "Annene, sonra annene, sonra annene; sonra babana, sonra derece derece yakın olanlara" demiştir.⁵⁰

İbn Mes'ûd (r.a.) diyor ki: "Hz. Peygamber'e (s.a.v.) sordum: "Hangi amel (Allah katında) daha üstündür?" "Vaktinde kılınan namaz" dedi. "Sonra hangisi?" dedim. "Ana babaya iyilik" dedi. "Sonra hangisi?" dedim. "Allah yolunda cihâd" dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) bunları bana söyledi, eğer sormağa devam etseydim, daha da söyleyecekti."⁵¹ Talha İbn Mu'âviye es-Sülemî diyor ki: Hz. Peygamber'e geldim: "Resûl-i Ekrem, ben Allah yolunda cihâda gitmek istiyorum" dedim. "Annen sağ mı?" dedi. "Evet" dedim. "الزَّمِ رَجُلَهَا،" "فَتَمَّ الْجَنَّةُ" "Ayağına sarıl, işte cennet oradadır" buyurdu.⁵² Hz. Peygamber, "İhtiyarlık

⁴⁶ Akyüz, Vecdi; "Akraba", *DİA*, II, 286; Damad Efendi; *Mecmaü'l-Enhür fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1316 h., IX, 41.

⁴⁷ el-Kasîr, *Tezkîrû'l-en'âm*, s. 9.

⁴⁸ Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, XVI, 319.

⁴⁹ Buhârî, "Edeb", 2; Müslim, "Edeb", 1, 2.

⁵⁰ Ebû Dâvûd, "Edeb", 120; Tirmizî, "Bir", 1; İbn Mâce, "Edeb", 1; *Müsned*, V, 3, 5.

⁵¹ Buhârî, "Mevâkîf", 5, "Edeb", 1; Müslim, "Müsâfirîn", 216; Tirmizî, "Kur'ân", 11; Nesâî, "Mevâkîf", 51; Dârimî, "Salât", 24; *Müsned*, VI, 176.

⁵² İbn Mâce, "Cihâd", 12; *Müsned*, II, 197; Taberânî, *Tefsîru'l-hadîs*, V, 18, 19.

zamanlarında annesine, babasına, yahut bunlardan yalnız birine yetiştiği halde bunların rızasını kazanarak cennete giremeyen kimsenin burnu yerlerde sürünsün!"⁵³ buyurmuştur.

Görüldüğü üzere, geçen rivâyetleri incelediğimizde hadîs-i şerîflerde sıla-i rahimin ilk derecesi öncelikle anne olmak üzere ebeveynlerdir. Allah, en başta annelerimize iyiliği ve hizmeti tavsiye ediyor. Sonra babalarımıza. Sonra da sırasıyla diğerlerine.

VI. HADİSLERDE SİLA-İ RAHİM

A. Sıla-i Rahim, İslâm'ın İlk Emirlerindedir

Sıla-i rahim, İslâm'ın ilk emirlerindedir. Mekke'de inen ilk âyetlerde bu hususa işâret edildiği gibi⁵⁴ Hz. Peygamber'in ilk tebliğleri arasında da sıla-i rahim vardır. Ayrıca birçok âyette emredilmiş olan sıla-i rahim,⁵⁵ sevaba en hızlı ulaştırıcı amel-i sâlihlerden birisidir.⁵⁶ Amr b. Abese'den (r.a.) gelen uzun bir hadîs bunu gösterir: "Câhiliyye dönemindeyken insanların tamamen dalâlete saptıklarını, hiçbir işe yarayacak harekette bulunmadıklarını ve putlara taptıklarını biliyordum. Günün birinde bir zatın bazı farklı şeyler söylediğini duydum. Merak edip Mekke'deki makamına gittim. Kendisine "sen kimsin?" diye sordum. "Ben peygamberim" dedi. "Peygamber ne demek?" dedim. "Yani beni Allah elçi olarak gönderdi" dedi. "Allah seninle neler bildirdi?" diye sordum. O da: "أَرْسَلَنِي بِصِلَةِ الْأَرْحَامِ، وَكَسْرٍ - الأوتان، وَأَنْ يُوحَدَ اللَّهُ لَا يُشْرَكَ بِهِ شَيْءٌ - Sıla-i rahimi yaşatmayı, putları kırmayı ve Allah'ı bilip ona ortak koşmamayı bildirmek üzere beni gönderdi" dedi. O sırada yanında Ebû Bekir ve Bilâl vardı. Ben de ona tâbi oldum." Hâkim'in rivâyetinde, "وَتُوصَلُ الْأَرْحَامُ بِالْبِرِّ وَالصَّلَةِ - iyilik ederek ve akrabalık bağlarıyla..." şeklinde geçer ki, sıla-i rahimin nasıl olması gerektiğini apaçık gösterir.⁵⁷ Nevevî bu hadîsle ilgili şu açıklamayı yapar: "Bunda, sıla-i rahim'e teşvîk konusunda açık bir delîl vardır. Çünkü Hz. Peygamber, sıla-i rahim ile tevhîd'i birbirine bağlayarak zikretmiştir. Önce en mühim olanla başlamış, sonra sıla-i rahimi söylemiştir."⁵⁸

Abdullah b. Abbas (r.a.), Ebû Süfyân b. Harb'dan (r.a.) haber verdiğine göre; Bizans imparatoru Hirakl, Kudüs'e ziyarete geldiği bir sırada, Suriye bölgesine ticaret için gitmiş olan Ebû Süfyân ve arkadaşlarıyla görüşerek Hz. Peygamber hakkında bilgi almıştır. Hirakl, Ebû Süfyân'a haber gönderip onu huzuruna çağırılmış ve Hz. Peygamber'i

⁵³ Müslim, "Birr", 8; *Müsned*, II, 346.

⁵⁴ eş-Şuarâ 26/214.

⁵⁵ bk. en-Nisâ 4/36; el-İsrâ, 17/26; er-Rûm 30/38; el-Bakara 2/215; el-Enfâl 8/75; el-Ahzâb 33/6.

⁵⁶ İbn Mâce, "Zühd", 43.

⁵⁷ Müslim, "Müsâfirîn", 294; Hâkim, IV, 149.

⁵⁸ Nevevî, *el-Minhâc fî Şerhi Sahihi Müslim b. el-Haccâc*, Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut 1972; VI, 115.

kastederek; "O size ne emrediyor?" diye sormuştur. Ebû Süfyân da: " اعبدوا الله وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ - O bize, yalnız Allah'a ibadet etmeyi, namaz kılmayı, sadaka vermeyi, iffetli olmayı, akrabalarla irtibatı devam ettirip onlara iyilik etmeyi, yani sıla-i rahimi emrediyor." demiştir.⁵⁹

B. Sıla-i Rahim'de, Sadaka Sevabı Vardır

Hz. Câbir'den gelen bir rivâyette, bir köle azat edilmesiyle ilgili bir münâsebetle Allah Resûlü şöyle der: " اَبْدَأُ بِنَفْسِكَ فَتَصَدَّقْ عَلَيْهَا، فَإِنْ فَضَلَ شَيْءٌ فَلِأَهْلِكَ، فَإِنْ فَضَلَ عَنْ أَهْلِكَ شَيْءٌ فَلِذِي - Önce kendinden başla, kendine harca, eğer bir şey artarsa onu ailene, yine artarsa akrabana ver. Akrabalarından bir şey artarsa, o da işte böyle, sırasıyla... Sonra da, önün, sağın, solun, şeklinde..."⁶⁰ Akrabaya maddî yardımda bulunmanın başkalarına yapılan yardımın iki katı sevap kazandıracığı bir hakikattir. Bunda, hem sadaka hem de sıla sevabı vardır. Bu meyanda şöyle buyrulur: " الصَّدَقَةُ عَلَى الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ، وَعَلَى ذِي الرَّجْمِ ثِنْتَانِ: صَدَقَةٌ وَصِلَةٌ - Miskine (verilen) sadaka, (sadece) bir sadaka; akrabaya (verilen) sadaka ise, ikidir. (Bu) hem sadaka, hem sıladır."⁶¹ Hz. Peygamber'in buyurduğuna göre " إِنَّ أَعْجَلَ الطَّاعَةِ ثَوَابًا صِلَةُ الرَّجْمِ - Sevabı en yakın olan taat, sıla-i rahim yapmaktır."⁶² Yani onları gözetmek suretiyle ilişkileri kuvvetlendirmektir. Bu arada yardım alan kadar verenin de duyacağı mânevî tatminle, akraba sevgisi gibi duygular insanlarda gelişecek, bu sayede birbirini seven, sayan, birbiriyle anlaşılan, paylaşan, dertleşen, birbirinin derdine ortak olan gerçek bir toplum, huzurlu, istikrarlı ve içinde insanca yaşanan bir yapı ortaya çıkacaktır.

Ancak akrabaları gözetirken dikkat edilmesi gereken bazı hususlar da vardır. Öncelikle her hususta dengeli ve ölçülü olmak gerekir. Akrabanın ihtiyaç duyduğu yardım ve iyiliği, onu destekleyecek, kuvvetlendirecek ve gelişmesine imkân verecek ölçüde yapmalıdır. Bu anlamda, şu âyet-i kerîmeleri de her zaman hatırlamak gerekir: "Bir de akrabaya, yolcuya, yoksula hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma."⁶³ "Eli sıkı olma, büsbütün eli açık ta olma. Yoksa sonra kınanır (kaybettiklerinin) hasretini çeker durursun."⁶⁴

⁵⁹ Buhârî, "Edeb", 8; "Bed'ü'l-vahy", 6; Müslim, "Cihâd", 74.

⁶⁰ Müslim, "Zekât", 41; Nesâî, "Zekât", 60, "Büyû", 84.

⁶¹ Nesâî, "Zekât", 82; Tirmizî, "Zekât", 26; Müsned, II, 367, 379.

⁶² İbn Mâce, "Zühd", 23.

⁶³ el-İsrâ 17/26.

⁶⁴ el-İsrâ 17/30.

Dinimizin temel hedeflerinden biri de, bütün Müslümanları birbirine bağlamaktır. Bu da öncelikle aile ve akrabalar arasında yakın ilişkiler kurulmasıyla başlar. Müslümanlar arasında kardeşlik, akrabalar arasında da sıla-i rahim hakları vardır. Bu, çeşitli âyet ve hadîslerin bize haber verdiği bir husustur. Hz. Peygamber: *"Biriniz oruç açacağı zaman hurma ile açsın. Çünkü hurma bereketlidir. Eğer hurma bulamazsa su ile açsın. Çünkü su temizdir."* buyurduktan sonra sözüne şöyle devam eder: *"Yoksula verilen sadaka bir, akrabaya verilen sadaka iki sadaka yerine geçer. Sadaka ve sıla. Yani biri sadaka sevabı diğeri de akrabayı koruyup gözetme sevabı."*⁶⁵

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) son olarak evlendiği hanımı Hz. Meymûne bint el-Hâris (ö. 51/671), Efendimiz Aleyhisselâm'a haber vermeden bir câriye âzâd etmişti. Kendi nöbet gününde Rasûlullah (s.a.v.) yanına gelince; - *"Ya Rasûlallah, farkına vardın mı câriyemi âzâd ettim."* dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem: - *"Gerçekten mi?"* diye sordu. Hz. Meymûne: *"Evet"* deyince *"أَمْأَإِنَّكَ لَوْأَعَطَيْتَهَاأَحْوَالِكَكَانَأَعْظَمَ لِأَجْرِكَ"* - *Eğer cariyeyi dayılarına hediye etseydin daha çok sevap alırdın."* buyurdular. Hadîsin Müslim rivâyetinde, *"ثم أدناك"* ifadesi vardır ki, *"sonra sırasıyla..."* demektir.⁶⁶ Yine benzer hadîslerde, yakınlarla yapılan izzet-ü ikram için, iki sevaptan bahsedilmekte, *"لَهُمَا أَجْرَانِ: أَجْرُ الْقَرَابَةِ وَأَجْرُ الصَّدَقَةِ"* - *Hem yakınlıktan dolayı sevap, hem de sadaka sevabı"* denilmektedir.⁶⁷ Nevevî bu hadîse yorum getirirken, *"Sıla-i rahim, köle azat etmekten daha fazîletlidir. "أَحْوَالِكَ" - dayılar"* yerine başka rivâyetlerde, *"أَحْوَاتِكَ" - kız kardeşler"* şeklinde gelmiştir. Bunların hepsi sahihtir, çelişki yoktur. Anneye saygının bir ifadesi olarak annenin akrabalarına özen göstermeye işâret vardır.⁶⁸ demiştir.

Medineli müslümanlar arasında en çok hurma bahçesine sahip olan Ebû Talha (r.a.), Mescid-i Nebevî'nin karşısında bulunan ve içindeki tatlı suyu Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından beğenilen Beyruhâ adlı bahçesini çok severdi. *"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça en üstün sevabı kazanamazsınız"*⁶⁹ meâlindeki âyet nâzil olunca, Ebû Talha (r.a.) Hz. Peygamber'in yanına gidip, bu âyeti okudu ve, *"Şüphesiz ki benim en sevdiğim malım Beyruhâ'dır. Burası Allah için sadakadır. Ben, Allah katında onun sevap ve âhiret azığı olmasını istiyorum. Şimdi onu istediğin yere sarfet"* dedi ve bu bahçeyi Allah rızası için dilediği şekilde kullanmasını istedi. Onun bu davranışını: *"بَيْحٌ، ذَلِكَ مَالٌ رَابِعٌ،"*

⁶⁵ Tirmizî, "Zekât", 26; Ebû Dâvûd, "Savm", 21; Nesâî, "Zekât", 82; İbn Mâce, "Sıyâm", 25.

⁶⁶ Buhârî, "Hibe", 15, 16; Müslim, "Zekât", 14, 44.

⁶⁷ Buhârî, "Zekât", 48.

⁶⁸ Nevevî, *Şerhu Müslim*, VII, 86.

⁶⁹ Âl-i İmrân 3/92.

ذَلِكَ مَالٌ رَابِحٌ، وَقَدْ سَمِعْتُ مَا قُلْتَ، وَإِنِّي أَرَى أَنْ تَجْعَلَهَا فِي الْأَقْرَبِينَ" فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ: أَفْعَلْ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَسَمَّهَا أَبُو
 طَلْحَةَ فِي أَقَارِبِهِ، وَبَنِي عَمِّهِ - *Maşallah, işte kazançlı mal budur; işte kazançlı mal budur. Onun
 hakkında söylediklerini işittim. Ben, onu akrabama vakfetmeni uygun görüyorum.*"
 buyurarak takdir eden Resûl-i Ekrem'in bahçeyi akrabalarına vermesinin daha uygun
 olacağını söylemesi üzerine de onu Übey b. Kâ'b ve Hassan b. Sâbit gibi amcazâde ve
 yakın akrabalarına bağışlayıp, aralarında taksim etti.⁷⁰ Yine Hz. Peygamber (s.a.v.), "أَفْضَلُ
 الصَّدَقَةِ عَلَى ذِي الرَّجْمِ الْكَاثِبِ - *Sadakanın en üstünü, düşman olan akrabama verdiğindir.*"
 buyurmuşlardır.⁷¹ Ebû Talha'nın bu sadakasıyla alakalı Nevevî şöyle bir yorum getirir:
 "Eğer muhtaç iseler, yakınlara verilen sadaka, yabancılara verilenden daha fazîletlidir. Ve
 yine bu hadîste, uzak bile olsalar, akrabalığın hakkının gözetilmesi gerektiği hususu vardır.
 Çünkü Allah Resûlü, Ebû Talha'ya, akrabalarına sadaka vermesini söylemiştir. Übey b.
 Kâ'b ve Hassan b. Sâbit ise, onun, yedinci dedede birleştikleri uzak akrabalarıdır."⁷²

Hz. Ali (r.a.) de, "*Kardeşlerimden birine bir dirhem (vererek) sıla-i rahim yapmam, (başkasına) yirmi dirhem sadaka vermemden bana daha iyi gelir...*" diyerek, öncelikle akrabalara sıla-i rahim yapmanın, her zaman daha sevaplı, öncelikli ve önemli olduğunu belirtmiştir. Aynı şeyi tâbiînden Atâ b. Ebî Rebâh (ö. 114/732) da belirtmiş, "*hattâ zengin olsalar bile akrabaya vermek, önceliklidir.*" demiştir.⁷³

C. Sıla-i Rahim, Ömrü Bereketlendirir

Hadîslerde, sıla-i rahim'in ömrü uzatıp bereketlendirdiğinden bahsedilir. Bazıları şunlardır: "إِنَّهُ مَنْ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنَ الرَّفْقِ، فَقَدْ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنْ خَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَصِلَةُ الرَّجْمِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ" - *Kime ki rıftan bir nasip verilmişse, ona dünya ve âhiret nasibi verilmiştir. (Kime de) sıla-i rahim, güzel ahlâk, güzel komşuluk (verilmişse, bunlar), dünyayı mamur eder, ömrü artırır.*"⁷⁴, "*Muhakkak ki, sadaka ve sıla-i rahim sebebiyle Allah, ömrü uzatır; yine onlar sebebiyle Allah, sî-i hâtimededen korur. Ve onlar sebebiyle sakınılan ve istenmeyen şeyleri def eder.*"⁷⁵ Müttefekun aleyh olan bir başka hadîste, "مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُبْسَطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ، وَأَنْ يُنْسَأَ لَهُ فِي أَثَرِهِ، فَلْيَصِلْ رَجْمَهُ" - *Rızkının çoğalmasını, ecelinin ertelenmesini (yani ömrünün uzamasını) isteyen kimse akrabasını kollayıp*

⁷⁰ Buhârî, "Vesâyâ", 17.

⁷¹ Dârimî, "Zekât", 38; *Müsned*, III, 402.

⁷² Nevevî, *Şerhu Müslim*, VII, 86.

⁷³ İbn Ebî'dünyâ, *Mekârimü'l-ahlâk*, s. 62; Gazzâlî, *İhyâ'*, I, 220.

⁷⁴ Tirmizî, "Birr", 67; *Müsned*, IV, 159, 451; *Müstedrek*, IV, 160.

⁷⁵ Tirmizî, "Zekât", 28; *Müsned*, VI, 159.

gözetsin, sıla-i rahim yapsın."⁷⁶ buyrulur. Hadîsin aynı anlamı destekleyen başka rivayetleri de vardır: " مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُمَدَّ لَهُ فِي عُمُرِهِ، وَيُوسَعَ لَهُ فِي رِزْقِهِ، وَيُدْفَعَ عَنْهُ مَيْتَةُ السُّوءِ، فَلْيَتَّقِ اللَّهَ، " - Her kim ömrünün uzatılmasını, rızıkının bereketlenmesini ve kötü âkıbetin kendisinden uzaklaştırılmasını isterse, Allah'tan korksun ve sıla-i rahim yapsın."⁷⁷

Burada şöyle bir suâl akla gelebilir. Eceller ve rızıklar takdir edilmiştir; ne artar ne eksilirler. Nitekim âyette; *"Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar, ne de bir an ileri gidebilirler."*⁷⁸ buyrulur. Âlimler bu soruya şöyle cevap verirler: Kimisi bu ziyâdeden murad, rızık bolluğu ve vücut sağlamlığıdır, der. Bazıları da, ziyâde ve te'hîr, meleklerle nispetledir ve levh-i mahfûzda yazılıdır. Allah'ın ilmi başka, yazılan şey başkadır. Yazılan bazen bozulabilir. Fakat Allah'ın ilmi asla değişmez. Hatta bundan ötürü Hz. Ömer (r.a.): *"Ya Rabbi! Beni şakî yazdınsa sil"* demiş, *"senin ilminde şakî isem değiştir"* dememiştir. Bazı âlimler de, ömrün ziyâdeliği, ömrün bereketiyle ve kişiyi hayırlı işlere muvaffak kılmasıyla olur. Bu suretle kısa ömürde başkaların uzun ömürde yapamadıkları hayırlı işleri yapar, onlardan çok yaşamış gibi olur.⁷⁹

Kısacası, ehl-i sünnet âlimlerine göre insan ömrü uzamaz ve kısalmaz. Kur'ân-ı Kerîm'de ve bazı hadîslerde, ilk bakışta ömrün uzatılması veya kısaltılması anlamına gelebilecek nasslar varsa da bunların, mânâsı apaçık olan ecele ilgili muhkem nassların ışığında açıklanması gerekir. Bunlardan, dünyaya gelip yaşamaya başladıktan sonra insanlar için -ilâhî bilgi dışında kalan- ömür uzatılması veya kısaltılması sonucunu çıkarmak isabetli değildir. İlgili hadîslerdeki, ömürdeki "ziyade" ve "noksan" meselesinin, "ümmü'l-kitâb"da (levh-i mahfûz) değil meleklerin ellerinde bulunan kitapta meydana gelmesi de ihtimal dâhilindedir. Akrabaları ziyaret edip gözetmenin, komşularla iyi geçinmenin ve sadaka vermenin ömrü uzatacağına ilişkin bu hadîsler, her şeyden önce âhâd rivâyetlerdir ve zâhirî mânâları itibariyle kesin anlamlı âyetlere aykırı olduklarından muhkem âyetleri bunların ışığında açıklamak doğru değildir. Bu hadîslerde belirtilen ömrün uzaması, yapılan iyilikler veya yetiştirilen hayırlı evlât sebebiyle insanın öldükten sonra hayırla anılarak adının yaşatılması anlamına gelebileceği gibi, güzel amellerle dolu bir hayatın

⁷⁶ Buhârî, "Edeb", 12, " Büyü", 13; Müslim, "Birr", 20, 21; Ebû Dâvûd, "Zekât", 45; *Müsned*, III, 156, 247.

⁷⁷ *Müsned*, III, 156; *Mecmeu'z-Zevâid*, VIII, 152.

⁷⁸ el-A'râf 7/34.

⁷⁹ Nevevî, *Şerhu Müslim*, XVI, 213.

bereketlenip mutlu bir şekilde geçirilmesi ve dolayısıyla ömrün psikolojik olarak uzun algılanması anlamını da ifade etmiş olabilir.⁸⁰

D. Sıla-i Rahim'i Gözeteni Allah (c.c.) da Gözetir

Nisâ sûresinin ilk âyetinde, "*Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarınızı koparmaktan sakının*" diyerek akrabalık bağlarına vurgu yapıldıktan sonra, "*Şüphesiz Allah, üzerinizde gözeticidir.*"⁸¹ buyrulur. Bu ifâdelerle, sıla-i rahim konusuna önem verilmesi, bu konuda hak ve hukuka titizlikle uyulması ve aslâ gaflet edilmemesi gerektiğine işâret edilmiştir.⁸² Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivâyete göre; Allah Teâlâ, yaratma işini tamamlayınca akrabalık bağı (rahim) ayağa kalkarak; "*Bu duruş, akrabalık bağını koparan kimseden sana sığınanın duruşudur.*" dedi. Allah Teâlâ: "*Pekâlâ, seni koruyup gözeteni gözetmeme, seninle ilgiyi kesenden rahmetimi kesmeme râzı değil misin?*" buyurdu. Rahim (akrabalık bağı): "*Evet, râzıyım.*" dedi. Allah Teâlâ: "*Bu hak sana verilmiştir.*" buyurdu. Bunları anlattıktan sonra Hz. Peygamber (s.a.v.); "*Dilerseniz şu âyeti okuyun: Ey münâfıklar! Siz, iş başına geçecek olsanız yeryüzünde fesat çıkarır, akrabalarla ilgiyi kesersiniz değil mi? İşte Allah'ın lânete uğrattığı, kulaklarını sağır, gözlerini kör ettiği kimseler bunlardır.*"⁸³

Bu konuşmanın keyfiyetinin, lisân-ı hâl'le, ya da lisân-ı kâl'le olması ihtimâli vardır. İkincisi tercihe şâyândır.⁸⁴ Kādî İyâz'ın açıklamasına göre, sıla yapılan, kendisiyle alâka kesilen ve iyilik yapılan rahim ancak mânâlardan bir mânâdır. Cisim değildir. O, nesep ve hısımlıktan ibâret olup, bunlar rahim vasıtasıyla birbirine bağlanır. İşte bu bağlantıya rahim denmiştir. Maksat sıla-i rahim yapanların şanını ve fazîletini yükseltmek, yapmayıp alâkayı kesenlerin bu isyanları sebebiyle işledikleri günahın büyük olduğunu anlatmaktır. Sanki bu isyan, nesep ve hısımlık bağlarını birbirine ekleyen vasıtayı kesmiştir. Sılanın hakîkatı; atıyye, şefkat ve merhamettir. Allah'ın kullarına bir lütfu, ihsanı ve merhametidir.⁸⁵

Bu açıklamayı destekleyen diğer bir hadîs şöyledir: "*Mahşerde Hz. Peygamber'e (s.a.v.) şefâat izni verilince emânet ve rahim gönderilir. Bunlar sıratın sağ ve sol tarafında*

⁸⁰ Tunç, Cihat; "Ecel", *DİA*, X, 382.

⁸¹ en-Nisâ 4/1.

⁸² el-Kasîr, *Tezkîrül-en'âm*, s. 10.

⁸³ Buhârî, "Tevhîd", 35; "Tefsîru Sûre", 47; "Edeb", 13; Müslim, "Birr", 6, 16; (Muhammed 47/22-23).

⁸⁴ *Fethu'l-bârî*, X, 430.

⁸⁵ *Fethu'l-bârî*, X, 431; Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, XVI, 112.

الرَّحْمُ شُجْنَةٌ مِنَ الرَّحْمَنِ فَمَنْ صَلَّى وَصَلَّاهُ اللَّهُ وَمَنْ قَطَعَهَا قَطَعَهُ " ⁸⁶ Başka bir hadîs şöyledir: " *dururlar... Allah - Rahim, Rahmân'dan alınmıştır. (Bu rahim) sık ağaçların birbirine sarılmış kökleri gibidir. Allah Teâlâ buyurdu ki: Her kim sana bağlı bulunur durursa, ben de sana rahmetimi ekler dururum. Kim de seninle münâsebetini keserse ben de ondan rahmetimi keserim.*" ⁸⁷ Türkçe karşılık bulmada zorluk çekilen bu tarifi İbrahim Canan, "Rahim, Rahmân'dan bir bağıdır" şeklinde tercüme etmiştir. Şücne-şicne, ağaçlarda diğerleriyle kenetlenmiş damara veya vadilerdeki ince yollara denir. Hadis, rahim kelimesinin rahmân kelimesiyle aynı kökten geldiğini belirtmiş, bu müşterekliğin de, Rahim'in ehemmiyetini kavramada yardımcı olabileceğine dikkat çekmiştir. ⁸⁸ Anlaşılmaktadır ki, her kim sıla-i rahimi sürdürürse, Allah'la da onun bağları sağlam ve kesintisiz olur. ⁸⁹

Diğer bir rivâyette, "أنا الرحمن وأنت الرحم خلقتك بيدي وشققت لك اسما من اسمي" (Allah buyurdu ki:) *Ben, Rahmân'ım, sen de rahimsin, seni elimle yarattım ve kendi isimimden sana bir isim verdim* ⁹⁰ buyrulur, rahimle Rahmân ismi arasındaki bağa vurgu yapılır. Gereği yerine getirilerek bu bağı koruyan, Allah'ın rahmetiyle irtibatını koruyor demektir. Gereğini îfa etmeyerek bu sıla-i rahimi (rahim bağı) koparan da Allah'ın rahmetinden kopmuş olmaktadır. ⁹¹

E. Sıla-i Rahim, Mükâfâtı En Hızlı Verilen Amel-i Sâlihtir

Sıla-i rahmi terk eden ve bu konuyu hafife alanlar, Kur'ân'dan sonra Hz. Peygamber'in ifadelerinde de şiddetli bir şekilde kınanmışlardır. Bu konuyla ilgili olarak Allah Resûlü şöyle buyurmaktadır: " *إِنَّ أَعْجَلَ الطَّاعَةِ تَوَابًا صِلَةُ الرَّحِمِ، حَتَّىٰ إِنَّ أَهْلَ الْبَيْتِ لَيَكُونُوا فَجْرَةً* " - *Mükâfâtı (sevâbı) en hızlı verilen tâat (hayır ve iyilik), sıla-i rahimdir. Bir ev halkı, her ne kadar kötü olsalar da, sıla-i rahim yaparlarsa, malları artar, nüfusları da çoğalır. Ev halkı sıla-i rahim yaptıkları müddetçe, hiçbir şeye muhtaç olmazlar.* ⁹² Bu hadîsin, bazı lafız değişiklikleri ile farklı rivâyetleri de vardır. Biri şöyledir: " *لَيْسَ شَيْءٌ أَطِيعُ اللَّهَ فِيهِ أَعْجَلُ تَوَابًا مِنْ صِلَةِ الرَّحِمِ، وَلَيْسَ شَيْءٌ أَعْجَلُ*

⁸⁶ Müslim, "Îmân", 32

⁸⁷ Tirmizî, "Birr", 16; Ebû Dâvûd, "Edeb", 66; *Müsned*, I, 190; (Benzer rivâyet için bk. Buhârî, "Edeb", 13).

⁸⁸ Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, c. 6, s. 278.

⁸⁹ *Tezkîru'l-en'âm*, s. 31.

⁹⁰ Tirmizî; *Nevâdiru'l-usûl fi ahâdisi'r-rasûl*, Dârü'l-cîl, Beyrut, III, 239; Beyhakî, *Sünenü'l-kübrâ*, VII, 26.

⁹¹ Canan, *a.g.e.*, c. 6, s. 279.

⁹² Ebû Dâvûd, "Edeb", 51; Heysemî, VIII, 151; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 182.

عِقَابًا مِنَ الْبَغْيِ وَقَطِيعَةَ الرَّجْمِ - Mükâfâtü (sevâbı) en hızlı verilen tâat (hayır ve iyilik), sıla-i rahimdir. Cezası en hızlı verilen kötülük de zulüm yapmak (bağy) ve kat'-ı rahim'dir."⁹³

F. Sıla-i Rahim Yapanları, Allah Utandırmaz

Habeş muhâcirleri adına Necâşî ile konuşan Hz. Ca'fer'in (r.a.): "Ey hükümdar! Biz câhiliye zihniyetine sahip bir kavimdik; putlara tapar, ölü hayvan eti yer, fuhuş yapardık; akrabalık bağlarına riâyet etmez, komşularımıza kötülük eder, güçlü olanlarımız zayıfları ezerdi."⁹⁴ şeklindeki sözleri, genel olarak Câhiliye döneminde akrabalık bağlarının çözülmüş olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Ortamın bu denli dejenere oluşuna rağmen Peygamber Efendimiz'in dedelerinin akraba ilişkilerine önem verdiği bilinmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) baba tarafından üçüncü dedesi olan Abdümenâf b. Kusayy'ın, Kâbe'de Hicr'de bulunan bir yazıdan, Kureyş kabîlesine Allah'tan sakınmayı ve akrabalar arasında iyi ilişkilerin devam ettirilmesini tavsiye ettiği anlaşılmaktadır.⁹⁵ İşte böyle bir aileden gelen Allah Resûlü de, sıla-i rahime çok önem vermiştir. Şu rivâyet bunu destekler: "Vahyin ilk başladığı dönemlerde Allah Resûlü, yüreği titreyerek korku içinde döndü ve eşi Hatîce bint Huveylid'in (r.a.) yanına giderek "Beni örtünüz, beni örtünüz" dedi. Korkusu gidinceye kadar O'nu (s.av.) örttüler. Sonra Hz. Peygamber, başından geçenleri Hz. Hatîce'ye anlatarak, "kendimden korktum" dedi. Hz. Hatîce: "كَلَّا وَاللَّهِ مَا يُخْزِيكَ - Hayır, Allah'a yemin ederim ki, Allah seni asla utandırmaz. Çünkü sen akrabana bakar, gözetir; işini görmekten âciz olanların yüklerini çekersin; yoksula verir, hiçbir şeyi olmayana bağışta bulunur, misâfiri ağırlarsın; bir felâkete uğrayana (hak yolunda halka) yardım edersin." diyerek onu teselli etti."⁹⁶

İbn Hacer el-Heytemî (ö. 1567), sıla-i rahimle ilgili eserinde şöyle der: Hz. Hatîce'nin (r.a.), Allah Resûlü'ne olan, "Sen, şüphesiz sıla-i rahim yaparsın..." şeklindeki sözlerini iyi düşün. Şöyle ki, Hz. Hatîce, sıla-i rahimi, bütün hizy (rezîl olma, hor ve hakîr duruma düşme), şer ve korkulardan korunmanın, ve aynı zamanda bütün hayır, ferah ve sürurlara ulaşmanın muştusu olduğunu söylüyor... Güzel ahlâka âit bütün bu şeyler, her türlü fitneyi ve mihnetleri def ederler.⁹⁷ Ve yine, "صَنَائِعُ الْمَعْرُوفِ تَقِي مَصَارِعَ السُّوءِ وَالْآفَاتِ

⁹³ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 62.

⁹⁴ İbn Hişâm, I, 335-336.

⁹⁵ Fayda, Mustafa; "Abdümenâf b. Kusay", *DİA*, I, 287, (1988).

⁹⁶ Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 2, 3, 7; Müslim, "İmân", 73, 252, 255; *Müsned*, VI, 232.

⁹⁷ İbn Hacer el-Heytemî, *Esne'l-metâlib fî sıleti'l-ekârib*, s. 180.

والهلكات - İyi işler, sûi âkıbetten, felâket ve helâketlerden korur" şeklindeki hadîs de yukarıdaki görüşü desteklemektedir.⁹⁸ Cenâb-ı Hak, sıla-i rahim konusundaki mertebesine göre, insana îman gücü ve takvâ duygusu verir. Sıla-i rahim konusunda, insanların en önde olanı, Allah Resûlü'dür. İşte buna, Hz. Hatîce'nin (r.a.) yukarıda geçen sözleri şâhittir.

Bazı rivâyetlerden anlaşıldığına göre, insanların câhiliyye döneminde yapmış olmalarına rağmen, Müslüman olduktan sonra mükâfatlarını gördüğü birtakım ameller vardır. Sıla-i rahim bunlardan biridir. Bu meyanda şu hadîsi kaydetmek yerinde olur: Kureyş'in Benî Esed kolundan olan Hakîm b. Hizâm (ö. 54) isimli sahâbî, Hz. Hatîce'nin yeğeni ve Zübeyr b. Avvâm'ın amcası oğludur. O, bi'setten önce Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yakın arkadaşı idi. Müslümanlar sosyal ve ekonomik muhasara altında iken Hakîm onlara yiyecek taşırdı. Mekke fethinde müslüman oldu. Cömertliğiyle meşhurdur. Hem Câhiliye döneminde, hem daha sonraları hep hayır işleriyle meşgul olmuştur. İşte, aynı zamanda meşhûr bir nesep âlimi olan bu zat, birgün Allah Resûlü'ne gelerek, "Yâ Resûlallah, câhiliye döneminde, sadaka vermek, köle âzât etmek ve sıla-i rahim gibi, yapmış olduğum bazı şeyler hakkında görüşünüz nedir, bunlardan bana herhangi bir ecir var mıdır?" deyince Allah Resûlü: " يَا حَكِيمُ، أَسَلَمْتَ عَلَيَّ مَا سَلَفَ مِنْ خَيْرٍ - Ey Hakîm! Sen, önceden yapmış olduğun bu şeyler üzerine, (hayır müktesebâtı üzerine) Müslüman oldun"⁹⁹ buyurmuştur.

Görüldüğü üzere, sıla-i rahim başta olmak üzere böyle güzel hasletler, isterse Câhiliye döneminde yapılsın, insan, daha sonraları hidâyete erince, böyle bir temel üzerine Müslümanlığını kurmaktadır. Dolayısıyla sıla-i rahim vb. hiçbir amel-i sâlih boşa gitmemekte, belki de kula, bunlar hürmetine hidâyete bahşedilmektedir.

G. Sıla-i Rahim Yapanlara, Cennet ve Adn Cennetleri Vaat Edilmiştir

Allah'a karşı yaptıkları kulluğun dereceleri farklı olan müminlerin cennette değişik mevkilerde bulunmaları da tabîidir. Adn, Cennetin en yüksek mevkiini teşkil eder, ya da cennette değişik yerlerin genel adıdır. Buraya iman edip amel-i sâlih işleyen, Allah'a karşı ahdi yerine getiren müttakîlerin gireceği va'dedilir. İbnü'l-Arabî'ye göre adn, cennetin en yüksek mevkileridir ve çeşitli dereceleri vardır. En yüksekinde Hz. Peygamber'e ait olan vesîle (makâm-ı Mahmûd) vardır. Firdevs, naîm, me'vâ ve diğer cennetler Adn'in altındadır.¹⁰⁰ Sıla-i rahimi kuvvetlendirenler de Adn'e girmekle müjdelendir: " الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ

⁹⁸ Taberânî, *el-Kebîr*, VIII, 261; Münzirî, *Terğîb*, II, 65; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, III, 115.

⁹⁹ Buhârî, "Zekât", 24.

¹⁰⁰ Yavuz, Y. Şevki; "Adn", *DİA*, I, 390, 391.

اللَّهُ وَلَا يَنْتَفِضُونَ الْمِيثَاقَ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرُؤُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةِ أُولَئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ - Onlar, Allah'a ahdi yerine getirirler ve verip bağlandığı sözden asla dönmezler. Yine onlar, Allah'ın (insanlar arasında), kurulmasını ve korunmasını emrettiği bağları kurar, korurlar, (akrabalık bağıni sürdürürler). ... İşte dünya yurdunun (güzel) sonu sadece onlarındır. (O yurt) Adn cennetleridir. Oraya, atalarından, eşlerinden ve çocuklarından sâlih olanlarla birlikte girecekler, melekler de her kapıdan onların yanına varacaklardır."¹⁰¹

Bu âyet'teki "kurulması-korunması emredilen ve gözetilmesi gerekenler" hususunda birtakım görüşler vardır: **a.** Buradaki "sıla" kelimesinden murat sila-i rahim ve akrabayı ziyarettir. **b.** Bu ifadeden murat, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) ziyaret etmek, cihatta onu desteklemek ve ona yardım etmektir. **c.** Bundan murat, kullara farz olan bütün hak ve hukuka riâyet etmektir. Bu sebeple sila-i rahme, cenaze merasimlerine katılmak, hasta ziyaretinde bulunmak, selamlaşmak, güler yüzlü olmak gibi îman kardeşliği vesilesiyle oluşan yakınlıklar dâhil olduğu gibi, bütün canlılara iyi davranmak da dâhildir. Buradaki: "Onlar ki Allah'a olan ahidini yerine getirirler; misaklarını bozmazlar" buyruğu ile Allah'ın emrini tâzim edip ona saygı göstermeye; "Onlar ki Allah'ın ulaştırılmasını emrettiği şeyi ulaştırırlar" buyruğu da Allah'ın (c.c.) mahlûkâtına şefkatli davranmaya bir işârettir.¹⁰²

Hiz. Peygamber'den, cennete giremeyecek tipleri tasvir eden birçok hadis rivayet edilmiştir. Bu tipler arasında, hısım akraba ile ilişkisini kesen, komşusuna eziyet veren insanlar da vardır. İslâmî naslar, cehenneme girmeye müstahak olanları kaba, kibirli, cimri, katı yürekli gibi vasıflarla, cennetlikleri de bunun tam aksi niteliklerle tasvir eder. Bir hadiste cennet ehli: " وَأَهْلُ الْجَنَّةِ ثَلَاثَةٌ: ذُو سُلْطَانٍ مُّفْسِطٍ، مُّتَّصِدِّقٌ، مُّوَفَّقٌ، وَرَجُلٌ رَّحِيمٌ، رَقِيقُ الْقَلْبِ لِكُلِّ ذِي دِينٍ - Adâletli ve cömert hükümdar, yakınlarına ve bütün müslümanlara karşı merhametli ve yufka yürekli insan, bir de aile fertleri kalabalık olduğu halde başkasına el açmayan kişi" olarak belirtilmiştir.¹⁰³

İslâm, insanlar arası ilişkilere önem verdiği gibi özellikle yakınlardan başlayarak anne ve babanın ve sırasıyla diğer akrabaların ziyaret edilip gözetilmesine de son derece önem vermiş ve bunu, sila-i rahim olarak isimlendirmiştir. Ebû Eyyûb el-Ensârî (r.a.)'nin

¹⁰¹ er-Ra'd 13/20-23.

¹⁰² Fahreddin er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr*, XIX, 211.

¹⁰³ Miftâhu künûzi's-sünne, "el-cenne" md; Müslim, "Cennet", 27, 63; Taberânî, *el-Kebîr*, XVII, 358; Hâkim, IV, 88; *Sünen-i Kübrâ*, X, 87; *Müsned*, IV, 162.

rivâyet ettiği bir hadîste bir adam Hz. Peygamber'e gelerek: - "Ya Rasûlallah! Beni cennete sokacak bir ibâdet söyler misiniz?" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: - "أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي بِعَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ قَالَ: تَعْبُدُ اللَّهَ لَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ، وَتَصِلُ الرَّجِمَ - Allah'a ibâdet edip ona hiçbir şeyi ortak koşmazsın. Namazı gereğince kılar, zekâtı verir ve sıla-i rahim yapar, akrabanı koruyup gözetirsin." buyurdu. Bunun üzerine bu adam oradan ayrılıp gidince Allah Resûlü şöyle dedi: "إِنْ تَمَسَّكَ بِمَا أُمِرَ بِهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ" - Eğer bu emredilenlere uyarsa, Cennete girer.¹⁰⁴

Meşhûr bir hadîste ise konu net bir şekilde dile getirilmektedir: Bir sahâbî, "yaptığım zaman (sayesinde) Cennete gireceğim bir şeyi bana haber ver!" deyince Allah Resûlü: "أَيُّهَا النَّاسُ أَفْشُوا السَّلَامَ وَأَطْعَمُوا الطَّعَامَ وَصَلُّوا الْأَرْحَامَ وَصَلُّوا بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ - Ey insanlar, birbirinize selâm verin, yemek yedirin, akrabanızı gözetin ve geceleyin insanlar uykuda iken namaz kılın ki selâmetle Cennete giresiniz."¹⁰⁵ buyurur. Hadisin, hem müfret, hem de bu şekilde cem'î hâli mevcuttur. Görüldüğü gibi bu hadîs-i şerîfte Peygamberimiz (s.a.v.), sıla-i rahimi cennete götüren amellerden biri olarak saymıştır. Tabî ki her güzel amel, insanı cennete ulaştırabilir. Ama Allah Resûlü'nün sıla-i rahimi özellikle belirtmesi, dikkate değer bir husustur. Bu hadisin bir rivâyetinde şöyle bir ziyâde vardır: "Yahûdî âlimi iken daha sonra müslüman olan meşhur sahâbî Abdullah b. Selâm (r.a.) (ö. 43) şöyle der: Allah Resûlü (ilk kez) Medine'ye geldiğinde, herkes ona yöneldi. Ve bunun üzerine üç kez, "Rasûlullah geldi" denildi. Bakmak için insanların yanına ben de geldim, yüzünü seçip ayan beyan gördüğümde, bu yüzde yalan olmadığını anladım. Allah Resûlü'den ilk duyduğum şey, şu sözler oldu" deyip, yukarıdaki hadîsi bildirmiştir. Buradan da anlaşılmaktadır ki, daha Medine'ye gelir gelmez, Allah Resûlü sıla-i rahim hakikatını hemen beyan etmiş, bunun cennete giriş sebebi olduğunu bildirmiştir.¹⁰⁶

H. Sıla-i Rahim, İmândan Sonra, Allah'a En Sevimli Amellerdendir

Fazîlet ve fazâil, İslâmî literatürde amellerin benzerlerinden üstünlüğünü anlatmak için kullanılmıştır. Fezâil, "yapılmasını dinin tavsiye ettiği güzel iş ve hareketler"dir. Allah katında değerli olan davranışları belirtmek maksadıyla "en üstün, en fazîletli" anlamındaki "efdal" kelimesi hadîslerde sıkça yer alır. Hz. Resûlullah'ın (a.s.), "en fazîletli" diye zikrettiği şeylerin başında îman, Kur'ân okuma ve ilim öğrenme gelmekte, namaz, zekât, oruç, hac, cihad, hicret, zikir, tövbe, dua gibi ibadetler de özellikle tavsiye edilmektedir.

¹⁰⁴ Buhârî, "Edeb", 1, 10; "Zekât", 1; Müslim, "Îmân", 12, 14; Nesâî, "Salât", 10; Müsned, V, 417, 418.

¹⁰⁵ Tirmizî, "Et'ime", 45; "Sıfatü'l-Kıyâme", 42; İbn Mâce, "Et'ime", 1; "İkâme", 174; Dârimî, "Salât", 156.

¹⁰⁶ Müsned, V, 451.

Birer fezâil sayılan ahlâkî davranışlar arasında, insanlarla iyi geçinmek, sıla-i rahim yapmak, eliyle ve diliyle kimseye zarar vermemek, selâmlaşmak, başkalarının iyiliğini istemek, doğru sözlü olmak, elinin emeğiyle geçinip kimseden bir şey istememek gibi hususlar ön planda gelmektedir. Hadis mecmualarında çeşitli faziletlere dair pek çok hadis vardır. Özellikle "Kitâbü'l-Edeb" ve "Kitâbü'l-Bir" başlıklı bölümlerin ağırlıklı konuları arasında ana babaya itaat, hısım akrabayı ziyaret (sıla-i rahim), kardeşlik, dostluk, sevgi, dayanışma ve yardımlaşma, insanlarla iyi geçinme... gibi ahlâkî faziletler yer alır.¹⁰⁷

Sıla-i rahim, îmândan sonra Allah'a en sevimli amellerdendir. Kat'-ı rahim de, şirkten sonraki en büyük günahlardandır. Çünkü sıla-i rahim, tevhidin işaretlerindedir.¹⁰⁸ Şu hadîs bunu açıkça göstermektedir: " أَيُّ الْأَعْمَالِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ قَالَ الْإِيمَانُ بِاللَّهِ قَالَ ثُمَّ مَاذَا قَالَ ثُمَّ صِلَةُ الرَّجْمِ قَالَ ثُمَّ مَاذَا قَالَ الْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ قَالَ فَقَالَ الرَّجُلُ فَأَيُّ الْأَعْمَالِ أَبْغَضُ إِلَى اللَّهِ قَالَ الشَّرْكُ بِاللَّهِ قَالَ ثُمَّ مَاذَا قَالَ فَطَبِيعَةُ الرَّجْمِ قَالَ ثُمَّ مَاذَا قَالَ الْأَمْرُ بِالْمُنْكَرِ وَ النَّهْيُ عَنِ الْمَعْرُوفِ " Biri şöyle anlatıyor: Allah Resûlü (s.a.v.), ashâb-ı kirâmdan (r.a.) bir grup içindeyken yanlarına geldim ve: "*Ya Resûlallah, Allah'a en sevimli ameller hangileridir?*" dedim. Allah Resûlü buna cevâben, önce "îmân", ardından "sıla-i rahim" der, daha sonra da "emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker"i zikreder. Hadîsin devamında, aynı zat, Allah için en sevimsiz olan amelleri sorduğunda ise, Allah Resûlü sırasıyla, Allah'a şirk koşmak (el-işrâk-u billâh), "sıla-i rahimi kesmek", ve kötülüğü emredip, iyiliği nehyetmektir, der.¹⁰⁹

Bir başka hadîs, aynı hakîkate parmak basar: Ukbe b. Âmir (r.a.) der ki: Allah Resûlü'yle karşılaştım, süratlice ona yöneldim, elini tuttum, o da elimden hızlıca tuttu. Daha sonra bana şöyle buyurdu: " يَا عَقِبَةَ! أَلَا أَخْبَرَكَ بِأَفْضَلِ أَخْلَاقِ أَهْلِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ؟ تَصِلُ مِنْ قَطْعِكَ - Ey - وَتُعْطِي مِنْ حَرْمِكَ وَتَعْفُو عَمَّنْ ظَلَمَكَ. أَلَا وَمَنْ أَرَادَ أَنْ يَمْدَ فِي عَمْرِهِ وَيَبْسُطَ لَهُ فِي رِزْقِهِ فَلْيَتَّقِ اللَّهَ وَلْيَصِلْ رَحْمَةَ اللَّهِ " *Ukbe! Bütün faziletlerin en üstünü (iyi işlerin en değerlisi), seninle ilgisini kesen akrabayı ziyaret ederek ilişkiyi yaşatman, senden esirgeyene vermen, sana hakâret edeni bağışlamandır. Dikkat edin, her kim ömründe uzama, rızkında genişleme isterse, sıla-i rahim yapsın.*"¹¹⁰

¹⁰⁷ Kandemir, M. Yaşar; "Fezâil", *DİA*, XII, 529, 530.

¹⁰⁸ el-Kasîr, *Tezkîru'l-en'âm*, s. 18, 19.

¹⁰⁹ *Mecmeu'z-Zevâid*, VIII, 151; Ebû Ya'la, *Müsned*, III, 336; XII, 229 (6839).

¹¹⁰ *Müsned*, II, 438; IV, 148; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 161; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XVII, 269, 270; Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, VI, 222; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VIII, 188.

Kur'ân-ı Kerîm, Müslümanları, affetmeye ve bağışlamaya teşvik etmiş ve bu teşviği geniş bir çerçevede ele almıştır. Bize, kötülükler karşısında bile iyilikten ayrılmama ve hasımları dahi candan dost yapabilecek tavırlar içinde bulunma hedefi gösterilmiştir. "*Fakat onlar ne yaparlarsa yapsınlar, sen yine de kötülüğü en iyi tarzda sav!*"¹²⁰ demek sûretiyle kabalıklar karşısında dahi ihsan şuurundan ayrılmama tavsiye edilmiştir. Bu vb. rivâyetlerden anlaşıldığına göre insan, akrabalarından gördüğü olumsuz ve kötü mukâbeleye rağmen onlarla olan iletişimini dâima sürdürmelidir. Aynı şekilde, "*insanlar iyilik yaparsa biz de iyilik yaparız. İnsanlar haksızlık ve zulüm yaparsa biz de haksızlık ve zulüm yaparız, diyen taklitçi-karactersiz kimselerden olmayın*"¹²¹ rivâyeti de bu mânâyı desteklemektedir. Diğer bir ilahî beyanda da, "*iyilikle kötülük bir olmaz. O halde sen kötülüğü en güzel tarzda uzaklaştırmaya bak. Bir de bakarsın ki seninle kendisi arasında düşmanlık olan kişi candan, sıcak bir dost oluvermiş!*"¹²²

L. Sıla-i Rahim, Bazı Günahlara Keffârettir

Dînin belirli yasaklarının ihlâli durumunda, hem ceza hem de Allah'tan mağfiret dilemek amacıyla yapılması istenen ve yükümlü tutulan, köle âzât etme, oruç tutma, fakiri doyurma ve giydirme gibi birtakım malî veya bedenî nitelikli ibâdetler vardır. Sözlükte "örtmek, gizlemek, inkâr etmek" mânasındaki küfr kökünden gelen kefare (keffâret), günah ve hataları örtücü, telâfi edici kurban, sadaka, oruç gibi davranışları ifade etmektedir ve "günahları telâfi etme, ortadan kaldırma" anlamına gelir. Kur'ân'da genel bir anlatımla, işlenen günahların ve yapılan kötülüklerin Allah hakkına taalluk eden kısmının tövbe, iyi davranışlar, îman ve sâlih amelle bağışlanıp örtüleceği sıkça tekrarlanır ve müminlerin de böyle dua etmesi öğütlenir.¹²³

Cenâb-ı Hak, dünyada bazı günahların affi için, bazı fırsatlar ve telâfi imkânları sunmuştur. Sıla-i rahim, birtakım günahlardan arınmaya vesîledir. Aşağıdaki hadîs, bunu açıkça gösterir. " *أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أَصَبْتُ ذَنْبًا عَظِيمًا، فَهَلْ لِي مِنْ تَوْبَةٍ؟ قَالَ: «هَلْ لَكَ مِنْ أُمٍّ؟»* " *Allah Resûlü'ne bir adam gelmişti. Şöyle dedi: "Ben, büyük bir günah işledim. Bana tevbe var mıdır?" Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Senin annen var mı?" Adam, "hayır, yok!" dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü, "teyzen var*

¹²⁰ el-Mü'minûn 23/96.

¹²¹ Tirmizî, "Birr", 62.

¹²² Fussilet 41/34.

¹²³ Katar, H. Mehmet; "Kefâret", *DİA*, XXV, 177 vd.

mi?" diye sordu. "Evet" cevabını alınca da, "öyle ise, ona iyilik yap" buyurdular.¹²⁴

Görüldüğü üzere Allah Resûlü (a.s.), bu şahsın işlemiş ve itiraf etmiş olduğu günaha keffâret olarak, öncelikle annesine, annesi yoksa, anne hükmünde olan teyzesine iyilik yapmasını, sıla-i rahimde bulunmasını tavsiye etmiştir.

M. Sıla-i Rahim, Âhiretteki Hesabı Kolaylaştırıcı Bir Ameldir

Mükellef insanlar dünyadaki inanç ve davranışlarından ötürü, âhret safhalarından biri olan hesapta, sorguya çekileceklerdir. Âhretin, bir "yevmü'l-hisâb" (hesap günü), bir "yevme yekûmü'l-hisâb" (hesabın kurulacağı gün) olduğu beyan edilir.¹²⁵ Hesap, genellikle kötü davranışların dünyada ve özellikle âhiretteki yansımaları ve sahiplerinin cezalandırılması demektir. Bunda, iyi davranışların âhirette mükâfatlandırılması anlamı da vardır. Fâtiha'daki "yevmü'd-dîn" (ceza günü) ifâdesi de hesap kavramını pekiştirir. Bütün mükellefler ilahî mesajı benimseyip benimsemekten sorguya çekilecek, ardından herkese kitabı (amel defteri) verilecek, kitapta kayıtlı iyilik ve kötülükler değerlendirilecek (mîzan), böylece mükellefin hesabı görülmüş olacaktır. Bu hesaplama işlemi uzun sürmeyecektir. Çünkü "Allah hesabı çok süratli olandır."¹²⁶ Bir hadîste akıllı kimsenin, ötede hesaba çekilmeden önce dünyada kendini hesaba çeken ve davranışlarına ölüm ötesini, göz önünde bulundurarak yön veren kimse olduğu bildirilir.¹²⁷ Dünya bir amel, âhret ise karşılık bulma (cezâ) yurdudur. Karşılık, yapılan işin türüne göre nimet veya azap şeklinde olur. Ötede inceden inceye hesaba (nikâşü'l-hisâb, hisâbü'l-münâkaşa) çekilecek kimse, hüsrâna ve azâba mâruz kalacaktır.¹²⁸ Çünkü kulluk ve insanlık vazifesini hakkıyla yerine getirip bunun hesabını vermek çok zordur. Ama bazılarının hesabının kolay olacağı belirtilir.¹²⁹ Hesap görme yetkisi, hesap gününün mâliki Allah'ındır. O (c.c.), kulların hesabını çabuk görecektir. Ancak kıyâmet günü hesap öncesi bekleyiş uzun sürecek ve insanlar bundan büyük ıstırap duyacaktır.¹³⁰ Nihayet sonunda Hz. Muhammed'in (s.a.v.) niyazı üzerine başlayacak olan hesaba ilkin onun ümmeti çağrılır. Başta şehitler olmak üzere bazılarının hesaba tâbi tutulmadan veya hesabı hafif geçerek

¹²⁴ *Sahîh-i İbn Hibbân*, II, 155; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 171.

¹²⁵ M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "hsb" md.

¹²⁶ el-A'râf 7/6-9; el-İsrâ 17/13-14; el-Bakara 2/202.

¹²⁷ Tirmizî, "Sıfatü'l-kıyâme", 25.

¹²⁸ Buhârî, "İlim", 35, "Rikâk", 49; Müslim, "Cennet", 79, 80.

¹²⁹ *Müsned*, II, 89; III, 217-218.

¹³⁰ Müslim, "İmân", 327.

cennete gireceği haber verilir.¹³¹ Buna karşılık zenginlerin çetin bir muhâsibeden geçirileceği ifade edilir. İslâm'da namaz, îmandan sonra en değerli amellerden kabul edilmiş ve ötede hesabın namazdan başlayacağı haber verilmiştir.¹³² Kısaca özetlediğimiz âhiretteki hesapla¹³³ ilgili bir hadîsi buraya alıyoruz. Allah Resûlü (s.a.v.) burada, sıla-i rahimi, hesabı kolaylaştıran bir amel olarak sayıyor: " وَأَدْخَلَهُ ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ حَاسِبَهُ اللَّهُ حِسَابًا يَسِيرًا، وَأَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِهِ. قَالُوا: مَا هُنَّ يَا نَبِيَّ اللَّهِ، يَا أَبِي أَنْتَ وَأُمِّي؟ قَالَ: تُعْطِي مَنْ حَرَمَكَ، وَتَصِلُ مَنْ قَطَعَكَ، وَتَعْفُو عَنْ مَنْ ظَلَمَكَ. قَالَ: فَإِذَا فَعَلْتُ هَذَا فَمَا لِي يَا نَبِيَّ اللَّهِ؟ قَالَ: يُدْخِلُكَ اللَّهُ الْجَنَّةَ - Üç özellik vardır ki, bunlar kimde varsa, Allah onun hesabını kolaylaştırır ve onu rahmetiyle cennete koyar. Dediler ki: "Anam babam sana fedâ olsun yâ Resûlallah, onlar nedir?" Allah Resûlü: "Sana vermeyene, sen verirsin; seninle sıla-i rahimi kesene sen, sıla-i rahim yaparsın; sana zulmeden, sen affedersin..." dedi. "Peki bunu yapınca, bana ne vardır Ya Nebiyyallah?" Bunun üzerine Allah Resûlü: "Allah seni Cennete koyar." buyurdu.¹³⁴

N. Sıla-i Rahim, Duaların Kabûlüne Bir Vesîledir

Dualarımızda, akrabayla alakayı kesmeyi istememek de sıla-i rahimden sayılır ve insanın, dualarının kabûl olmasına vesîle olur: "Bir kul, günah olan veya akrabasıyla bağı kesmesine yol açan bir şey dilemedikçe yahut acele etmedikçe duası kabul olunur." Ashâb-ı Kirâm: "Ya Rasûlallah! Acele etmek ne demektir?" diye sorunca Hz. Peygamber: "Nice defalar dua ettim de Rabbimin, duamı kabul buyurduğunu gördüğüm yok, der. Nihayetinde bıkar ve duayı bırakır."¹³⁵ buyurdu. Benzer bir hadîste de, "Yeryüzünde bir Müslüman Allah'tan bir şey dilerse, günah bir şeyi istemedikçe veya akrabası ile ilgisini kesmeyi arzu etmediği sürece, Allah onun dileğini mutlaka yerine getirir veya ona vereceği şey kadar bir kötülüğü kendisinden giderir."¹³⁶ buyrulur.

Yine bununla ilgili olarak, Buhârî'nin (ö. 256) *Sahîh*'inde geçen, mağaraya sığınan üç kişiyle ilgili meşhur hadîs vardır. Sâlih ameller vesîlesiyle talepte bulunmanın örneklerinden birisi, işte mağaraya sığınan bu üç kişinin duasıdır. Bunlardan her biri yalnızca Allah'ın rızasını gözettiği önemli bir amelinin zikrederek duada bulunmuştu. Çünkü böyle bir amel, Allah'ın, sahibinin duasının kabûlüne vesîle olacak bir sevgi ile sevip râzı olduğu bir şeydi. Birisi annesine yaptığı iyiliği zikrederek, diğeri iffetini muhafaza

¹³¹ *Müsned*, I, 282, 296; V, 259, 287, 427; İbn Mâce, "Zühd", 34.

¹³² Müslim, "İmân", 140; *Müsned*, II, 290, 475; Tirmizî, "Salât", 188; Ebû Dâvûd, "Salât", 145.

¹³³ Yüksel, Emrullah; "Hesap", *DİA*, XVII, 240 vd.

¹³⁴ *Müsned*, IV, 148; Taberânî, *el-Evsat*, I, 279; V, 196; Hâkim, *Müstedrek*, II, 518; Beyhakî, *Sünen*, X, 235.

¹³⁵ Müslim, "Zikr", 92.

¹³⁶ Tirmizî, "Da'avât", 115; *Müsned*, III, 18.

etmesiyle, öteki ise emânete gösterdiği riâyet ve iyilikseverliği ile duada bulunmuştu.¹³⁷ Burada, annesine sıla-i rahimde bulunanın duası da kabûl olmuştur.

Uzunca bir hadîsin içinde geçen, Ebû Süfyân'ın (r.a.) Peygamber Efendimize (s.a.v.) söylemiş olduğu bir cümle de, sıla-i rahim gibi sâlih amellerin, duaların kabulüne vesîle olduğunu göstermektedir. Asr-ı saâdet'te bir ara, insanların İslâmiyet'ten yüz çevirmesi üzerine, Allah Resûlü bedduâ etmiş ve bunun akabinde kıtlıklar baş göstermişti. İnsanlar aç kalıp sıkıntıya düşmüşlerdi. Bunun üzerine Ebû Süfyân, Allah Resûlü'ne gelip: " يَا مُحَمَّدُ! إِنَّكَ - جُنْتُ تَأْمُرُ بِطَاعَةِ اللَّهِ وَبِصِلَةِ الرَّجْمِ وَإِنَّ قَوْمَكَ قَدْ هَلَكُوا فَادْعُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَهُمْ - *Ya Muhammed! Şüphesiz sen, Allah'a itaat ve sıla-i rahim emri ile geldin, (bunları getirdin). Ama senin kavmin, helâk oldular, onlar için Allah'a (c.c.) duâ etsen...*"¹³⁸ Görüldüğü üzere bu sözler bize, sıla-i rahimin hem ilk dönemlerde gelen emirlerden olduğunu, hem de bu gibi sâlih amelleri yapan insanların, kavmi için yaptıkları duâların kabûl olacağını göstermektedir.

O. Sıla-i Rahim, Akl-ı Selîm Sahiplerinin Özelliklerindedir

Sözlükte "öz" anlamına gelen lübb kelimesi, tasavvufî kaynaklarda "kuruntu ve hayal kabuğundan arınmış ve kutsal nurla aydınlanmış akıl"; "özün özü" anlamındaki lübbü'l-lüb ise "akla güç veren ilâhî ve kutsî nûr" şeklinde tanımlanır.¹³⁹ Kur'ân'da birçok yerde geçen "selîm akıl sahipleri" mânasına gelen "ülü'l-elbâb" ifadesi¹⁴⁰ bu terimin kaynağı olarak görülmüştür. Dîn ile selîm akıl ve fitrat tam bir uyum içerisindedir. Kutsî nurla güçlenerek vehim ve hayal kabuğundan arınan selîm aklın aşkın bilgileri algılayabileceği kaydedilir.¹⁴¹

Kur'ân-ı Kerîm, "ülü'l-elbâb"ı izâh ve böyle olmayı teşvik sadedinde sıla-i rahim'i yerine getirenlerden övgüyle bahseder: "*Şimdi, Rabbinden sana indirilen vahyin hak ve gerçek olduğunu bilenle kör hiç bir olur mu? Ancak akıl sahibi kimseler düşünüp ibret alırlar. Verdikleri sözde duranlar ve misakı bozmayanlar da işte onlardır. Allah'ın gözetilmesini emrettiği şeyleri gözetirler. Rab'lerinden çekinir ve pek çetin bir hesaptan endişe ederler.*"¹⁴² İbn Kesîr bu âyetle ilgili olarak: "وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ", "Buradaki vasledilen şeyden maksat, sıla-i rahimdir, akrabalara, fakara ve muhtaçlara

¹³⁷ Buhârî, "Hars", 13; "Enbiyâ", 50; "Edeb", 5; Müslim, "Zikir", 100; Ebû Dâvûd, "Büyü", 29.

¹³⁸ İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-usûl*, II, 348.

¹³⁹ *et-Ta'rifât*, "lüb" md.

¹⁴⁰ bk. Sâd 38/29, 43.

¹⁴¹ Uludağ, Süleyman; "Lüb", *DİA*, XXVII, 241.

¹⁴² er-Ra'd 13/19, 20, 21.

iyilik etmek, mârûfu bezletmek ve gözetmektir."¹⁴³ demektir. Her ne kadar bu âyet sıla-i rahimle yorumlansa da, bunun sıla-i rahimden daha geniş olduğu da belirtilmektedir.¹⁴⁴

Ö. Sıla-i Rahim, Rızıkta Sebeb-i Bereketdir

Bereket, dua ve ibadetlerle elde edilmeye çalışılan bolluk, genişlik, hayır ve saâdet anlamlarında bir tabirdir. Kelimenin masdarı olan "بُرُوكٌ - bürûk"ün asıl anlamı "devenin bir yerde çöküp durması, orada kalıp beklemesi"dir. Buna bağlı olarak iyi ve hoş karşılanan bir şeyin süreklilik arzedişine bereket denir. Söz konusu şey maddî ise mevcudiyetini sürdürmek (tükenmemek) anlamında bolluk, mânevî ise yine aynı anlamda saâdet kelimeleriyle ifade edilir. İslâm, tevhidde gösterdiği titizliği berekette de göstererek bereketin yalnızca Allah'tan olduğu ilkesini benimser. Bazılarının Kur'an'ı, Kâbe'yi, Hz. Peygamber'i, sâlih kabul edilen bazı kişileri vb. şeyleri berekete vesile sayması bu ilkeyi zedeler nitelikte olmayıp, bu inanç, onların sadece Allah'ın vereceği bereket için şefâatçi ve duacı olabileceklerinin ümit edilmesi şeklinde anlaşılır. Bereket, "nema, çoğalma, ilâhî hayır, nimet, ihsan, ve feyiz"dir. Bu kavram, gerek dünyaya gerekse âhirete yönelik kazanç veya kayıpları ilgilendirir. Mümin, her türlü hayrın ve bereketin Allah'ın kullarına bir ikramı olduğuna inanır, dua ve dileklerinde daima O'na yönelir, her şeyi O'ndan ister, her hayrı O'ndan bekler; iç dünyasında güven ve huzura kavuşur. Onun bu inancı davranışlarına da yansır, kâmil bir insan olmasını sağlar.¹⁴⁵ Karşılık, amel cinsindedir. İnsan sıla-i rahim yaptıkça, Kerîm ve Rahmân olan Allah (c.c.), ona rahmet ve ihsanıyla sıla yapar, malına, ömrüne bereketler ihsan eder.¹⁴⁶ Pek çok hadiste, sıla-i rahime dikkat edenlerin ömrüne ve rızıkına, hayır, rahmet ve bereket ihsan edileceği müjdelendir. Meselâ: *مَنْ ضَمِنَ لِي وَاحِدَةً ضَمِنْتُ لَهُ أَرْبَعًا: يَصِلُ رَحْمَهُ، فَيُحِبُّهُ أَهْلُهُ، وَيُوسِعُ لَهُ فِي رِزْقِهِ، وَيُزَادُ فِي أَجَلِهِ، وَيَدْخُلُ الْجَنَّةَ* - *Her kim bir şeyi (yapacağına dâir) bana söz verirse ben de ona dört şeye kefil olurum: (Her kim) sıla-i rahim yapar(sa), ailesi onu sever, rızıkı bereketlenir, ömrü uzar, Cennete girer.*¹⁴⁷

¹⁴³ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm (Muhtasar)*, İhtisâr ve thk. M. Ali es-Sâbûnî, Dârü'l-Kur'âni'l-Kerîm, 7. Baskı, Beyrut 1402/1981, II, 278.

¹⁴⁴ Komisyon, *Fetâvâ eş-Şebeke el-İslâmiyye*, III, 767, (2009).

¹⁴⁵ Tümer, Günay; "Bereket", *DİA*, V, 487 vd.

¹⁴⁶ *Tezkîru'l-en'âm*, s. 31.

¹⁴⁷ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, I, 267.

P. Sıla-i Rahim, Kıyâmet Günü Şefâat Edecektir

Âhirette bütün peygamberlerin Allah'ın izniyle şefâat etmeleri haktır ve gerçektir. Şefâat demek, günahı olanların günahlarının bağışlanması, olmayanların daha yüksek derecelere erişmeleri için peygamberlerin ve Allah katında dereceleri yüksek olanların Allah'a yalvarmaları ve dua etmeleri demektir. Kâfir ve münâfiklar için şefâatin hiçbir şekilde söz konusu olmadığı o günde, başta Peygamberimiz (a.s.) olmak üzere diğer peygamberler ve Allah'ın has kulları şefâat edeceklerdir. "...izni olmadan onun katında kim şefâat edebilir?..." (el-Bakara 2/255), "...Onlar Allah rızâsına ulaşmış olanlardan başkasına şefâat etmezler..." (el-Enbiyâ 21/28) meâlindeki âyetler şefâatin varlığını ortaya koyarlar. Peygamberimiz de "*Şefaetim, ümmetimden büyük günah işleyenler içindir*"¹⁴⁸ buyurur.

Hız. Peygamber'in bundan başka bir de genel ve kapsamlı bir şefâati vardır. Mahşerde bütün mahlûkât ıstırap ve heyecan içinde hesapların görülmesi için beklerlerken, Resûl-i Ekrem Efendimiz (a.s.), dua ederek sorgunun bir an önce yapılmasını ister. Buna "şefâat-i uzma" (en büyük şefâat)¹⁴⁹ denir. Bu şefâat, Kur'ân'da "makâm-ı mahmûd" (övülen makam) adıyla anılır.¹⁵⁰ Bize düşen görev, şefâate güvenip dinin gereklerini terk etmek değil, şefâate lâyık olmak için çalışıp çabalamaktır.¹⁵¹ Başta Peygamberimiz ve Kur'ân olmak üzere, hadislerde bildirilen bazı hususlar gibi sıla-i rahimin de şefâati söz konusudur: " أَنْ الرَّجْمِ تُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلِسَانٍ فَصِيحٍ ذَلَقِ: اللَّهُمَّ فَلَانٌ وَصَلَّيْ، فَأَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ، وَتَقُولُ: إِنَّ فَلَانًا - *Sıla-i rahim, kıyâmet günü diriltilir. Fasih ve güzel bir lisanla (şöyle der): Allahım, falanca kimse beni vasletti (sıla-i rahim yaptı), onu cennete koy; Allahım, falanca kimse beni kopardı, onu cehenneme koy.*"¹⁵² " الرَّجْمِ شَجْنَةٌ مِنَ الرَّحْمَنِ عَزَّ وَجَلَّ، تَجِيءُ يَوْمَ " - *Rahim, Rahmân'dan alınmıştır, sık ağaçların birbirine sarılmış kökleri gibidir. Rahim, kıyâmet günü gelir, Yâ Rabbi, ben koparıldım; Ya Rabbi, zulme uğradım; Ya Rabbi, bana kötülük yapıldı, der.*"¹⁵³

Mahşer günü cereyan edecek bazı hâdiseleri detaylı anlatan bir hadîs-i şerîfe göre, mahşer meydanında uzun süre bekleyen insanlar, şefâat için, önce Hz. Âdem'e, sonra sırasıyla Hz. İbrâhim'e, Hz. Mûsâ'ya ve en sonunda da Hz. Muhammed Aleyhisselâm'a

¹⁴⁸ Ebû Dâvûd, "Sünnet", 21; Tirmizî, "Kıyâmet", 11; İbn Mâce, "Zühhd", 37.

¹⁴⁹ Buhârî, "Zekât", 52.

¹⁵⁰ el-İsrâ 17/79.

¹⁵¹ TDVY, *İlmihal I*, 129.

¹⁵² Begavî, Muhyissünne; *Şerhu's-sünne*, Züheyr eş-Şâvîş - Şuayb el-Arnaût, Beyrut 1403/1983, XIII, 30.

¹⁵³ *Müsned*, XII, 312.

gelirler... "Bunun üzerine onlar, Muhammed (s.a.v.)'e giderler. O da hemen ayağa kalkar ve kendisine şefâat için izin verilir. Emânet ve rahim (akrabalık bağı) gönderilir ve bu ikisi sıratın sağ ve solunda dururlar. Sizin ilk kâfileniz şimşek gibi geçer..."¹⁵⁴ Görüldüğü üzere, dinin en önemli esaslarından biri olan emânet ve sıla-i rahim, sıratın geçmede şefâatçi olacaktır.¹⁵⁵

R. Sıla-i Rahim Ödenmesi Gereken Bir Hak'tır

Her amelimizde olduğu gibi, sıla-i rahimi de, bir şahsa, herhangi bir karşılık olarak değil, sadece ve sadece Allah rızası için yapmak gerekir. Karşı taraftan ne şekilde olursa olsun, herhangi bir maddî beklenti ve karşılık umarak sıla yapmak doğru değildir. Akrabalarımız sılayı koparsa bile, onu canlandırmak ve beklentiye girmeden bu vecibeleri yerine getirmek en doğrusudur. İşte bu durum, Allah ahlâkıyla ahlaklanma demektir. Unutmamalı ki sıla-i rahim, bir mükâfat değil, ödenmesi gereken bir hak, yapılması gereken bir vecîbedir.¹⁵⁶

VII. SİLA-İ RAHİM'E DÂHİL OLAN FERTLER

İslâmî aile yapısında, karşılıklı birtakım mesuliyetler söz konusudur. Bu yükümlülükler, yalnız eşlerin kendi aralarında değil, dedeler, torunlar, yeğenler, halalar, amcalar, teyzeler, dayılar ile yakın veya uzak bütün kuzenler için de geçerlidir. Bu sağlam bağlar, tabî ki fedakârlık gerektiren ve kişilere ciddî sorumluluklar yükleyen bağlardır. Ama bilinmelidir ki bunlar, aynı zamanda fertleri destekleyen, onları rahatlatan, insanı yalnızlıktan kurtaran ve özel maslahatlarını koruyan birer garanti demektir. Sıla-i rahim, yüzlerce problemle karşı karşıya olan yapayalnız bir ferdi alır, akrabaların yardımına açık, sosyal bir insan haline getirir.

İslâm'da evlât çokluğu ve atalarla övünme hoş karşılanmaz.¹⁵⁷ Ama Hz. Peygamber (s.a.v.), sıla-i rahim yapılabilecek ölçüde neseplerimizi ve soy kütüklerimizi öğrenmemizi emretmiştir. " تَعَلَّمُوا مِنْ أُنْسَابِكُمْ مَا تَصِلُونَ بِهِ أَرْحَامَكُمْ، فَإِنَّ صِلَةَ الرَّجْمِ مَحَبَّةٌ فِي أَهْلِهِ، مَثْرَاةٌ فِي الْمَالِ، مَنَسَاةٌ فِي الْاَثَرِ - Sıla-i rahim yapmanızı temin edecek ölçüde soy kütüklerinizi (nesep) öğrenin. Zira

¹⁵⁴ Müslim, "İmân", 329.

¹⁵⁵ Nevevî, *Riyâzû's-sâlihîn, Peygamberimizin Hayat Ölçüleri*, (Trcm. Yaşar Kandemir; İ. Lütfi Çakan; Raşit Küçük); Erkam Yayınları, 2008; II, 120.

¹⁵⁶ *Âdâb ve Ahkâm*, s. 50.

¹⁵⁷ Fayda, Mustafa; "Ensab", *DİA*, XI, 244.

sıla-i rahim, aile içinde sevgi, malda bolluk ve ecelde erteleme demektir."¹⁵⁸ Sıla-i rahim için, nesebimizi, akrabalarımızı iyi öğrenmeyle alâkalı, daha pek çok hadîs-i şerîf vardır. Hattâ bunlardan birinde, sıla-i rahimin, kıyâmet günü şâhitlik yapmasından bahsedilir: " أَحْفَظُوا أَنْسَابَكُمْ، تَصَلُّوا أَرْحَامَكُمْ، فَإِنَّهُ لَا بُدَّ بِالرَّحِمِ إِذَا قُرِبَتْ، وَإِنْ كَانَتْ بَعِيدَةً، وَلَا قُرْبَ بِهَا إِذَا بَعُدَتْ، وَإِنْ كَانَتْ - قَرِيبَةً، وَكُلُّ رَحِمٍ آتِيَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمَامَ صَاحِبِهَا، تَشْهَدُ لَهُ بِصِلَةٍ إِنْ كَانَ وَصَلَهَا، وَعَلَيْهِ بِقَطِيعَةٍ إِنْ كَانَ قَطَعَهَا - Neseplerinizi ezberleyip, belleyin; sıla-i rahim yapın. Çünkü akrabalıkta yakınlaşma varsa uzaklık olmaz, her ne kadar uzak olsa da. Uzak durma varsa yakınlık olmaz, her ne kadar yakın olsa da. Her türlü akrabalık, kıyâmet gününde sahibinin önüne gelecektir. Eğer sıla-i rahim yaptı ise, ona bu hususta şâhitlik edecek; yok eğer sıla-i rahimi kesti ise, o da onu keserek aleyhinde olacaktır."¹⁵⁹ Toplumsal kaynaşmanın (ülfet) âmillerinden biri neseptir. Akrabalık hamiyeti, aile şefkati, insanları yardımlaşma ve dayanışmaya yöneltir. Yakın ve uzak akraba arasındaki bu bağlar önemli bir dayanışma âmilidir.¹⁶⁰ Neseplerinizi bilin şeklindeki bu emr-i nebevî, neseplerinizi bilin ve tanıyın ki, aranızdaki miras meselelerini ve evlenilmesi haram olup olmayan kimseleri tanıyınız, şeklinde de yorumlanmıştır.¹⁶¹

İnsanın, kendi akrabalarına karşı duyduğu yakınlık ve bağlılık, Allah tarafından insanın tabîatına nakşedilmiştir. Aralarında, asabiyet ve nesep bağı olan insanlar, zorluklar karşısında direnebilirler. Zira akrabalıkta böyle tabî bir güç vardır. İnsan, akrabalarına mânevî bir yakınlık duyar. Bu yakınlık hissi, zor durumlarda onları kurtarma arzu ve gayreti olarak kendini gösterir. Nesep ilişkisi, insanların akrabalarına tabî bir şekilde duyduğu yakınlıktan ve tabî bir eğilimden ibârettir. Bundan dolayı, yakın akrabalar arasında ilişki kesilir ve birbirlerinden uzaklaşırlarsa o zaman nesep sadece bir bilgidir ibâret kalır. İtibârî ve vehmî bir varlığı olan nesep, esasen kan bağıını ifâde etmek için kullanılmaktaysa da onun ötesinde bir alâkayı ifade eder. Nesebin esasını, aynı ana-babadan veya akrabalarından gelen insanların normal şartlarda diğer insanlara göre daha çok bir arada yaşamak zorunda kalmaları ve aralarında daha yoğun bir mânevî bağı ortaya çıkması teşkil eder.¹⁶²

Sıla-i rahime dâhil olan fertler konusunda şöyle bir sıralama yapılır: Öncelikle ana-baba, dede ve nineler; sonra, çocuklar ve torunlar; ardından, erkek ve kız kardeşler; daha sonra, amca, hala, dayı ve teyzeler; öte yandan, bunların süt akrabalığındaki karşılıkları;

¹⁵⁸ Tirmizî, "Birr", 49; Müsned, II, 374; Hâkim, IV, 161.

¹⁵⁹ Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, I, 42; Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, X, 327.

¹⁶⁰ Mâverdî, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, Beyrut 1978, s. 153.

¹⁶¹ Komisyon, *el-Fetâvâ*, VIII, 1127.

¹⁶² Tomar, Cengiz; "İbn Haldûn", *DİA*, XX, 1-12; Köse, Murteza; "Sıla-i Rahim", *Yeni Ümit Dergisi*.

daha sonra da amcaoğlu, dayıkızı gibi mahrem olmayan akrabalar gelir. Bunu evlenme yoluyla akraba olanlar ve en sonra da komşular tâkip ederler. Amca, dayı ve ağabey, baba hükmünde; teyze, hala, ve kız kardeş anne hükmünde olduğundan aynı hürmet ve yakınlık bunlara da gösterilir.¹⁶³

Hucurât sûresinin 9 ve 10. âyetlerinin nüzûl sebebinin, asr-ı saâdette bir kocanın, karısını sıla-i rahim'den engellemesi hususu olduğu rivâyet edilir. "Eğer mü'minlerden iki tâife çarpışacak olurlarsa, aralarını düzeltin. Şayet biri diğeri üzerine saldırırsa, saldıranlarla Allah'ın buyruğuna gelinceye kadar savaşın. Eğer dönerlerse adâletle aralarını bulun ve âdil davranın. Şüphesiz Allah, âdil davrananları sever. Müminler ancak kardeştir. Öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki bağışlanasınız."¹⁶⁴ Bu âyetlerin nüzûl sebebi hakkında Süddî'den gelen şöyle bir rivâyet vardır: Ensâr'dan bir adamın karısı bir gün ailesini ziyaret etmek ister. Kocasını da onu, sadece kendisinin girip çıktığı bir odaya hapseder. Kadın, ailesine haber gönderir. Akrabaları gelip onu götürmek üzere odadan çıkartırlar. Kadınlı, kocasının ailesi tarafları çekişirler, nalınlarla birbirlerine vururlar. İşte onlar hakkında bu âyet inmiştir. Allah Rasûlü, onlara haber gönderir ve aralarını düzeltir. Onlar da Allah'ın emrine dönerler.¹⁶⁵

Gayr-i müslim olan yakınların da sıla-i rahimden hakkı vardır. Müşrik bile olsalar özellikle anne babaların durumu çok farklıdır.¹⁶⁶ Kadının, kocasından izin almadan nesebî ailesiyle sıla-ı rahim yapabileceğine şu hadîs kanıt gösterilir: "قَدِمْتُ أُمَّيْ وَهِيَ مُشْرِكَةٌ فِي عَهْدٍ" فَرَيْسٌ وَمَدَّتْهُمْ إِذْ عَاهَدُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ أَبِيهَا، فَاسْتَفْتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ: إِنَّ أُمَّيْ قَدِمْتُ وَهِيَ رَاغِبَةٌ¹⁶⁷ Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ (r.a.) (ö. 73/692) şöyle demiştir: "Hz. Peygamber zamanında (henüz müşrik olan) annem beni özleyerek ziyaretime gelmişti. Ben de Hz. Peygamber'e: "Annemle ilgilenip onu kabûl edeyim mi?" dedim. Hz. Peygamber (s.a.v.): "نَعَمْ صِلِي أُمَّكَ - Evet, annene sıla-i rahim yap" buyurdu. Râvî Süfyân b. Uyeyne dedi ki: O kadın hakkında şu âyet indi: "Sizinle din hususunda muhârebe etmemiş, sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara iyilik yapmanızdan, onlara karşı adâletle davranmanızdan Allah sizi men etmez. Doğrusu Allah âdil kimseleri sever."¹⁶⁸ Bu hadîsin yer aldığı Buhârî'nin *el-Câmi 'u's-sahîh*'inin "Kitâbü'l-Edeb"inin 7. bâbının başlığı: "Kocasını olan bir kadının, kendi

¹⁶³ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XXII,179; Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, III, 181.

¹⁶⁴ el-Hucurât 49/9-10.

¹⁶⁵ İbn Kesîr, *Tefsîr*, IV, 212.

¹⁶⁶ *Tezkîru'l-en'âm*, s. 22, 23.

¹⁶⁷ Buhârî, "Edep", 78; *Müsned*, VI, 347.

¹⁶⁸ Buhârî, "Edeb", 7; (el-Mümtehhine 60/8).

annesine sıla-i rahim yapması" şeklindedir. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*'de şöyle der: "Bâb başlığında da belirtildiği gibi, Peygamberimiz (s.a.v.), Hz. Esmâ binti Ebî Bekir'in müşrik olan annesine,¹⁶⁹ hürmet etmesine müsâade ediyor ve bu konuda kocasına danışma şartı getirmiyor. Annesi Kuteyle, yıllar sonra ziyâretine geldiği zaman Esmâ, onun müslüman olmadığını düşünerek kendisini evine alma hususunda tereddüt etti. Durumu Hz. Peygamber'e bildirince, el-Mümtehine 60/8 âyeti nâzil oldu."¹⁷⁰

Konuyla ilgili birkaç fetva şöyledir: Koca, karısının babasını veya anasını veya ailesinden birini, kadının yanına girmekten yasak ederse, bunda ihtilaf vardır. Bazıları; ana ve babasını her hafta kadının yanına gelmesinden men edemez, dediler. Ancak onların, yanlarında kalmasını müsâade etmeyebilir. Âlimler, bunu kabûl etmişlerdir. Fetvâ da böyledir. Bir koca karısının, haftada bir, ana babasının yanına gitmesine karışamaz. Ayda bir, akraba ziyareti hakkı vardır.¹⁷¹

VIII. SILA-İ RAHİM'İN AMAÇLARI

Sıla-i rahim'de bireyler arasında yardımlaşma ve dayanışma esastır.¹⁷² Maddî ya da mânevî yardımda, önce akrabalar gözetilmelidir. Yani öncelikle ana-babaya, kız kardeşe, erkek kardeşe ve sonra da yakınlık derecesine göre diğerlerine iyilik edilmelidir.¹⁷³ Sıla-i rahim, dâire içerisinde yer alan üyelerine, psikolojik, ekonomik ve sosyal yönden destek sağlar; onlara menfaatlerinin korunmasına dikkat ettirir. Sıla-i rahim ilişkilerinde birbirini tamamlayan, birtakım yetki ve sorumluluklar zinciri oluşur. Kendi aralarında da, statü ve roller açısından hiyerarşik bir sıralanma söz konusudur.¹⁷⁴

Akrabalık ilişkileri, karşılıklı saygı ve sevgi temeli üzerine kurulmuştur. Bu nedenle aksi durumlarda sitem ve kırılmalar oluşur. Sıla-i rahim grubu içerisinde en yaşlıdan en gence doğru veya en bilgiliden en bilgisize doğru aralıksız telkin ve tavsiye mekanizması vardır. Terbiye ve öğretimde tüm sıla-i rahim üyelerinin, belli bir sıralama ve öncelik dâhilinde yetki ve sorumluluklara sahip olduğu sosyal kontrol sistemi kurulmuştur.¹⁷⁵

¹⁶⁹ "Hz. Âişe'den on yaş büyük ve onunla "baba bir kardeş" olan Hz. Esmâ'nın annesi Kuteyle (Katle) bint Abdüluzâ, Câhiliye devrinde babasından boşanmış, daha sonra da İslâmiyet'i kabul etmemiştir. Sonraları müslüman olduğu sanılır." Yardım, Ali; "Esmâ binti Ebî Bekir", *DİA*, XI, 402-404.

¹⁷⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XXII, 193.

¹⁷¹ *Fetâvây-ı Hindîye*, trc. Mustafa Efendi, Akçağ, Ankara, c. III, s. 404.

¹⁷² el-Bakara 2/215; el-Enfâl 8/75.

¹⁷³ Müslim, "Birr", 2.

¹⁷⁴ Buhârî, "Ahkâm", 1; Buhârî, "Edeb", 2.

¹⁷⁵ bk. (Velâyet ve Vesâyet; Hıdâne, Âkile), Karaman, H.; *Mukâyeseli İslâm Hukuku*, İz Yayıncılık, 2012.

Bütün bunlar nasların (Kur'ân ve Sünnet) ve geleneklerin reddettiği, birtakım sapma davranışların oluşmaması için alınan tedbirlerdendir. İyi ve kötü günleri paylaşmak, sorunları birlikte çözmeye çalışmak, soyun devamını ve saygınlığını korumak, gelenek, görenek ve akraba kuşaklarına ilişkin bilgileri gelecek kuşaklara aktarmak,¹⁷⁶ akraba grubunu, gelenek, görenek, erdem vb. sosyal normlar açısından üstün seviyeye getirmek, üyelerini bu yönde teşvik etmek ve üyeler arasında sosyal güvenlik mekanizması kurmak sıla-i rahimin hedeflerindedir. Yani yaşlıların bakımı, öksüz, yetim ve dulların korunması, dışarıdan gelecek fizikî ve sosyal bir saldırıya karşı birlik oluşturmak ve birlikte çözüm yolları aramak, bu amaçlar arasındadır. Ataların hâtırasını canlı tutmak ve adlarını yaşatmak, mallarına ve vasiyetlerine sahip çıkmak, liyakât ve ehliyet şartıyla, sevinçte ve tasada sıla-i rahim grubuna öncelik ve imtiyaz sağlamak da yine hadîslerden çıkarılan sonuçlardandır.

Sıralanan bu genel özellikler, Kur'ân ve sünnet verilerinde de görülen ve ifâde edilen ideal prensiplerdir. Fakat bu prensiplerin yanı sıra uygulamada, aynı özellikler varlık gösterememekte, idealden sapmalar veya zaman zaman istismarlar olabilmekte, gerginlikler, sürtüşmeler, kopukluklar oluşabilmektedir. Öte yandan günümüzde şehirleşme ve dinî değerlerin yeterince bilinmemesi veya anlaşılmasına bağlı olarak, akrabalar arasında yabancılaşma, ilişkilerde çözülme, gevşeme hatta zaman zaman kopmalar görülmektedir. Birbirlerinin varlığından haberdar olmayan, karşılaştıklarında birbirlerini tanımayan akrabalarından söz etmek mümkündür. İş hayatı, ulaşım-iletişim sorunları ve dünyevîleşme, geleneksel akrabalık ilişkilerini ciddi şekilde zedelemiştir. Bugün, çocuk bakımının kreşler, yaşlı bakımının huzur evlerince yapılması gibi, akrabalığın birtakım fonksiyonlarını devlet veya ticârî amaçlı özel sektör yerine getirmeye çalışmaktadır. Aslında bu görevler, hem Kur'ân ve sünnet tarafından, hem de yasalarımız ve geleneklerimize göre akrabalara verilmiştir.¹⁷⁷

Sıla-i rahim, akrabaların birbirleriyle görüşüp halleşmelerine, birbirleriyle yardımlaşmalarına vesile olmak gibi bir anlam da taşımaktadır. Bu bakımdan sıla-i rahim adına tavsiye edilen şeylerin esprisi ve amacı, oluşturulmak istenen birlik ruhunun hem bir göstergesi, hem de o birlik ruhunun sağlamaştırıcısı ve devam ettiricisi olmasıdır.

¹⁷⁶ Tirmizî, "Birr", 49.

¹⁷⁷ Maden, Ahmet; "Türkiye'de Akrabalık İlişkileri ve Türleri", *Türk Aile Ansiklopedisi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara 1991, I, 120.

IX. SILA-İ RAHİM'İ TAKVİYE EDEN UNSURLAR

A. Sıla-i Rahim'in Kazandırdıkları Ve Kaybettirdikleri

Herhangi bir amelin, hayırlı ve güzel neticelerini, meyvelerini ve getirilerini bilmek, o işi sahiplenmeye ve onu yapmaya vesile olur. Bu durum insana, aşk-u şevk ve heyecan verir. Bu meyanda insan, bir kısmını yukarıya aldığımız sıla-i rahimle ilgili âyet-i kerîme ve hadîsleri düşündüğünde, buna karşın va'dedilen sevapları aklına getirdiğinde, bu amel-i sâlihe karşı, içinde aşk-u iştihak uyanır ve derhal yapmaya koşar ve bir daha asla terk etmez ve zedelemes. Aynı şekilde, sıla-i rahimi kesmenin, -önceki konularda bir kısmına değinmiş olduğumuz- âyet ve hadîslerde bildirilen âkıbet ve cezâlarını düşünmek de sıla-i rahim duygusunu pekiştiren diğer hususlardandır.

B. Sıla-i Rahim Hususunda Allah'ın Yardımını İstemek

Dua, mü'min için çok önemli mânevî bir dinamiktir. Duanın bu muhtevâsından dolayı, "*Dua ibadetin özüdür*"¹⁷⁸ meâlindeki hadîs, bütün ilgili kaynaklarda önemle zikredilir. İslâm'ın en önemli ibadeti olan namaz duâ kavramıyla ifade edilmiştir. Esasen İslâmî literatürde "namaz" anlamında kullanılan "salât" kelimesinin asıl mânası duadır; ayrıca birçok âyette genel olarak Allah'a ibadet için dua kökünden türemiş fiillerin kullanıldığı görülür. Bütün müminlere, özellikle akrabalarımıza dua etmek, her zaman yapmamız gereken vazîfelerden biridir... Herhangi bir hususta, öncelikle yapılacak şey, sebepler dâiresinde hareket edip, elimizden gelen şeyleri yapma bir esas olmakla beraber, mü'min, hiçbir zaman duadan ayrı kalamaz.

Sıla-i rahim ile ilgili meselelerde de, el açıp dua etmek ve Allah'a sığınmak çok önemli bir husustur. Bu sayede, duanın birleştirici faydalarından yararlanmak mümkündür. Akrabalar arasında, birtakım sıkıntıların daha da büyüüp, tamir edilemez boyutlara dönüşmesini engellemek için, duayı da ihmal etmemelidir. Dikkat edilecek hususlardan birisi de, "Allahım, akrabalarla aramıza sevgi ve saygı ver, birbirimizle iyi geçinmemiz konusunda ve çözümü elimizden gelmeyen sorunlarda bizim yar ve yardımcımız ol, kalplerimizi te'lif et, bizleri birlikten beraberlikten ayırma, sıla-i rahim konusunda dinimizin emir buyurduğu şekilde yaşamaya muvaffak kıl, sıla-i rahime dikkat etmeyip günahlara girmekten bizleri sakındır." şeklinde dua etmektir.

¹⁷⁸ Tirmizî, "Da'avât", 1.

Bütün bunlara rağmen, hâlâ sıla-i rahimi zedeleyen kimseler bulunabilir. Öyle olsa bile yakınları eleştirmemek, ayıplamamak, Allah'ın onları dünyaya düşkünlükten kurtarması için yine dua etmek gerekir. Maksada ancak dua ile, dostun kapısını ısrarla çalmak, haram ve helâllere riâyet edip, musîbetlere sabretmekle ulaşılabilir.¹⁷⁹ Unutulmamalıdır ki, yakınlarımızın beğenmediğimiz huylarını güzelleştirecek olan da yine Rabbimizdir (c.c.). Peygamberimiz (s.a.v.), yüzünü güzel yarattığı gibi huyunu da güzelleştirmesi için Allah'a dua etmiştir.¹⁸⁰

C. Sıla-i Rahim'de Dengeli Olmak

Duygu, düşünce, ahlâk ve davranışlardaki denge demek olan i'tidâl, "iki aşırı tutum ve davranış arasındaki orta hal" şeklinde tanımlanır. Bu genel tanım çerçevesinde i'tidâl, "orta halde bulunma, ölçülü ve ılımlı olma, soğukkanlılık, düzgünlük, doğruluk; mizaç, karakter ve ahlâkta aşırılıklardan uzaklık" şeklinde açıklanmıştır. Adâlet kelimesinin bir anlamı da "i'tidâl ve istikâmet"tir.¹⁸¹ Çeşitli âyetlerde, tutum ve davranışlarda ifrat ve tefrit yönündeki sapmalar yerilmiş, i'tidâlli davranmanın önemine işâret edilmiştir. "Sırât-ı müstakîm" tâbiri de genellikle inançta, ahlâk ve yaşayışta her türlü yanlışlık ve aşırılıktan uzak, doğru, dengeli ve orta yol olarak açıklanır. Demek ki insan davranışlarının, ifrat ve tefrit denilen iki aşırı uç arasında orta bir halde olması gerekir. Daha çok "vasat" kelimesiyle ifade edilen bu orta hal, zamanla olgunlaşıp karakter durumuna gelince "fazîlet" adını alır. Her fazîlet bir denge, i'tidâl ve bir normal tavidir. Bundan sapma ya fazlalık veya eksiklik, yani aşırılık sayılır; fazlalık yönünde sapmaya ifrat, eksiklik yönünde sapmaya da tefrit denir. İster fazlalık isterse eksiklik şeklinde olsun her aşırılık bir rezîlettir (erdemsizlik).

İşte dinimizde i'tidâlin bu çok hayâtî önemine binâen, her şeyde olduğu gibi öfke ve kızmada da dengeli olup aşırıya kaçmamak; akrabaların kızmalarına karşı tahammül etmek, bazı olumsuz yanlarını iyiye yormak ve onlarla münâsebetlerimizde dengeli olmak gerekir. Bütün bunlar, akrabalar arasındaki bağların takviyesinde önemli yardımcı unsurlardandır.¹⁸²

¹⁷⁹ Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 316.

¹⁸⁰ *Müsned*, I, 403; VI, 68, 155.

¹⁸¹ *Lisânü'l-'Arab*, "adl" md.; *et-Ta'rîfât*, "el-'adl" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "adl" md.

¹⁸² Çağrıci, Mustafa; "İtidal", *DİA*, XXIII, 456-457.

D. Hediyeleşmenin Sıla-i Rahimdeki Fonksiyonu

Türkçe'de armağan kelimesiyle de ifade edilen hediye, bütün insanlar arasında ve özellikle sila-i rahim hususunda, aradaki sevgiyi artırma noktasında takviye edici bir unsur olarak çok önemlidir. Hediye genelde, "insanlar arasında sevgi ve dostluk nişanesi olarak veya muâşeret kâidesi uyarınca karşılıksız verilen nesne" anlamını taşır. Hediye, Mecelle'de, "bir kimseye ikrâmen götürülen veya gönderilen mal" şeklinde ve hibenin bir türü olarak tanımlanır.¹⁸³ Hadîslerde, hediye ve hediyeleşme konusunda ayrıntılı hüküm ve bilgiler bulunur. Hz. Peygamber (s.a.v.), "تَهَادُوا تَحَابُّوا - *hediyeleşin, birbirinize sevginiz artsın*"¹⁸⁴ gibi hadislerinde, hediyeleşmenin insanlar arasındaki sevgi ve dostluğu geliştirdiğini, kıskançlık, bencillik ve cimrilik gibi kötü duyguları giderdiğini ve rızkın genişlemesine vesile olduğunu belirterek bunu teşvik etmiş, ve verilen hediyelerin -haklı bir sebep yoksa- geri çevrilmemesini istemiştir. Resûl-i Ekrem'in komşu ülke hükümdarlarına, arkadaşlarına ve aile fertlerine çeşitli hediyeler verdiği, peygamberlik görevinin de bir gereği olarak sadaka ile hediye arasında ayırım yapıp kendisine verilen veya gönderilen sadakaları geri çevirdiği, fakat hediyeleri temiz ve helâl olduğu sürece kabûl ettiği ve hediyelere yine hediye ile karşılık verdiği bilinmektedir.¹⁸⁵

Akrabalar arasında herhangi bir ihtilâf çıktığında hediyeleşmek, kalplerin yeniden ısınmasına vesile olabilir. Hediyeleşmek, sevgiyi getirir; suizannı kaldırır. Ne de olsa "insan, ihsanın kuludur" atasözünde de belirtildiği gibi, insan, kendisine iyilik edenleri, ihsanı ve ihsan sahibini sever. İslâmî yaklaşım, insanlar arasında dostluk ve sevginin güçlenmesini ve bunun tabiî bir göstergesi olan hediyeleşmeyi teşvik etmiştir. İslâm toplumlarında hediyeleşmenin her dönemde ve toplumun her kesimi arasında yaygın bir âdet olarak varlığını koruduğu ve genelde olumlu bir çizgide seyrettiği söylenebilir. Hediyeleşmek, medeniyetimizin köklü bir geleneğidir. Bu nedenle, günümüzde giderek zayıflayan aile ve toplum bağlarının güçlenmesinde sosyal yardımlaşma, sevgi ve dostluk ortamının kurulmasında, cimrilik ve bencilliğin tedavisinde, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) söz ve davranışlarıyla teşvik ettiği ve örnek olduğu hediyeleşmenin ayrı bir katkısı olacağı kesindir. Bu sebeple de Müslümanların, hediye alıp vermenin prensip itibariyle sünnet olduğu bilinciyle hareket edip, çeşitli mutlu olaylar vesilesiyle bu güzel geleneği geliştirmesi ve yaygınlaştırması zamanımızda ayrı bir önem kazanmıştır. Ancak insanları,

¹⁸³ bk. *Mecelle*, md. 834.

¹⁸⁴ *el-Muvattâ'*, "Hüsnü'l-huluk", 16; *Müsned*, II, 405; Tirmizî, "Velâ", 6; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, I, 208.

¹⁸⁵ Buhârî, "Hibe", 7; Kettânî, *et-Terâtib*, I, 273, 276.

maddî güç ve imkânlarının üstünde harcamaya zorlayarak onları sıkıntıya düşüren he-diyeleşme âdet ve geleneklerinin İslâmî anlayışla bağdaşmadığını da belirtmek gerekir.

E. Özel Günlerde Akrabaları Unutmamak

Müslümanlar için çeşitli sebeplerle mübârek sayılan gün ve geceler, ya da düğün dernek ve sünnet merâsimi gibi birçok özel zamanlar vardır. Bu mübarek zamanları veya insan hayatında önemli bir yeri olan düğün, sünnet gibi mutlu vakitleri vesîle ederek, sıla-i rahim ibâdetini canlandırmak, akrabaların hâl ve hatırlarını sormak gerekir. Dâvet edilmesi gerekenleri de unutmamak çok yararlı olur. Netice olarak, mübarek gün ve gecelerde, düğün, sünnet, cenâze, hasta ziyareti, tâziye vb. gibi özel ve önemli zamanlarda, akrabaları hatırlamak, dâvet etmeyi ihmâl etmemek, bu gibi fırsatları sıla-i rahime çevirerek ayrı bir özen göstermek gerekir. Bir hadiste, "*Hz. Peygamber bize yedi şeyi emretti, yedi şeyi de yasakladı. Hastaları ziyaret etmeyi, cenazenin arkasından gitmeyi, hapşırana iyi dilekte bulunmayı, yemini yerine getirmeyi, mazluma yardım etmeyi, dâvete icâbet etmeyi ve selâmı yaymayı emretti...*"¹⁸⁶ buyrulurken konunun önemi vurgulanmıştır.

İletişim ve ulaşım imkânlarının insana, inanılmaz derece kolaylıklar sağladığı günümüzde, özellikle böyle önemli günlerde, onlara vefâ göstermek, irtibâtı, bağlantıyı, ilişkiyi ve ilgiyi aslâ koparmamak, akrabalar arasında ayrımcılığa, bölmeye gitmeden kaynaşmak gerekir. Yoksa irtibat vesîlesi olan bu günler, onların unutulması ile kalplere ve aralara soğukluk girme sebebine dönüşebilir. Müslüman, hangi şartlar altında olursa olsun, akrabalarını kesinlikle unutmamalıdır.

F. Akrabalar Arasında Maddî-Mânevî Yardımlaşmak

Nasıl ki bir bünyede, gerek içeride oluşan gerekse dışarıdan gelen mikroplara karşı kendisini korumak için bir savunma mekanizması varsa ve gerekli hallerde bu mekanizma harekete geçiyorsa; yine dışarıdan gelecek fizikî müdâhale ve saldırılara karşı organlar imkân ve kâbiliyetleri ölçüsünde birbirlerinin yardımına koşuyorsa, toplum ve özellikle akrabalar da aynen böyledir. Akrabalar da âdetâ bir bünyedir. Bu bünyenin ayakta durabilmesi için de fertler, kendi aralarında yardımlaşmak zorundadırlar. Dinimiz, yardımlaşmayı, sıla-i rahimin esaslarından biri olarak ilân ederken, hem bu doğal yapıya atıf yapmış hem de bunu bir sosyal denge ve adâlet ideali olarak öngörmüştür. Eğitim ihtiyaçları, düğün masrafları gibi maddî külfeti ağır olan durumlarda, gerektiğinde,

¹⁸⁶ Buhârî, "Libâs", 45; Müslim, "Libâs", 1.

akrabalar devreye girip, kendi aralarında iyilik ve hayır üzere yardımlaşmaları, birbirlerine destek olmaları ve akrabalık haklarına riâyet etmeleri çok önemlidir. Zaten âyetler ve hadisler, bilhassa maddî konularda, öncelikli olarak akrabaların birbirlerini düşünmelerini ve bunun daha fazîletli bir amel olduğunu îzah etmiştir. Mâûn sûresindeki, "*Yazık onlara ki... mâûnu da engellerler*"¹⁸⁷ ifâdesinde yer alan "mâûn", insanlar arası yardımlaşmanın bir örneği olan zekât veya âriyetle açıklanır. Gerek Kur'ân-ı Kerîm'de gerek Hz. Peygamber'in sözlerinde ve örnek davranışlarında insanlar ve özellikle akrabalar arasında yardımlaşmayı, birbirinin sıkıntı ve ihtiyacını gidermeyi teşvik eden birçok genel ilke ve özel hüküm mevcuttur. Resûlullah'ın (s.a.v.) ihtiyacı olduğunda diğer sahâbîlerden at, zırh gibi eşyaları âriyet olarak alıp bir süre kullanmıştır.¹⁸⁸

Kur'ân ve Sünnet'te cömertlik ve yardımlaşma teşvîk edilmiş, Allah'ın gerçek lütuf ve bağışta bulunan (Vehhâb) olduğu bildirilmiş, Resûl-i Ekrem de hediyeleşmeyi, hayır amaçlı olarak bağışta bulunmayı, ihtiyaç sahiplerine karşılıksız yardım etmeyi teşvîk etmiştir.¹⁸⁹ İslâm, müslümanların yardımlaşmalarını ve birbirlerine destek olmalarını, borçlunun borcunu ödemesine yardımcı olunmasını genel ahlâkî ve dinî bir ilke olarak koymuş, İslâm hukukunda da bu amacı sağlamaya yönelik bir dizi tedbir hükümlerine ve akid türüne yer verilmiştir.¹⁹⁰

G. Akrabaları Affetmek, Kusurlara Göz Yummak

Affetmek, bir ihsandır; İslâm'da bütün fazîletlerin temelini teşkil eden takvaya en yakın bir meziyettir.¹⁹¹ Bu sebeple Kur'ân'da müslümanlar bu fazîlete çağırılırken, "*Onlar affetsinler, hoş görsünler. Allah'ın sizleri bağışlamasını istemez misiniz?*"¹⁹² buyrulur. Yine Kur'ân'da, affin, teşekkür ve minnet duygularını harekete geçireceğine işâret edilir.¹⁹³ Hz. Peygamber de (s.a.v.), "*Allah, muhakkak sûrette kötülüğü affedeni azîz kılar*"¹⁹⁴ buyurmuştur. Buradaki azîz kelimesinin Arapça'da hem "şerefli", hem de "güçlü" anlamına geldiği göz önüne alınırsa bu hadîste affin faydasının oldukça geniş tutulduğu sonucuna varılabilir. Râgıb el-İsfahânî, affin sağladığı mutluluğa, cezalandırma yoluyla ulaşılamayacağını, bu fazîletin insana toplum içinde itibar kazandıracağını belirterek,

¹⁸⁷ el-Mâûn 107/1-7.

¹⁸⁸ Ebû Dâvûd, "Büyu", 88.

¹⁸⁹ Buhârî, "Hibe", 11; *el-Muvatta'*, "Hüsni'l-huluk", 16.

¹⁹⁰ TDVY, *İlmihal II*, 396-398.

¹⁹¹ bk. el-Bakara 2/237.

¹⁹² en-Nûr 24/22.

¹⁹³ bk. el-Bakara 2/52.

¹⁹⁴ *Müsned*, II, 235, 238.

özellikle cezalandırma gücü ve imkânı bulunanların, buna rağmen affi tercih etmelerini saygıdeğer bir davranış olarak niteler. Bu bakımdan affin tebliğ ve eğitim metodu olarak da önemi büyüktür. Kur'an'da affin ıslah edici yönüne de işaret edilir.¹⁹⁵

Hz. Muhammed'in (s.a.v.) tebliğdeki başarısı, onun davranışlarındaki inceliğe, yumuşak kalpli olmasına bağlanmış ve kendisine bağışlayıcı olması öğütlenmiştir.¹⁹⁶ Bu sebeple bütün İslâm eğitimcileri af ve müsamahayı, eğitimin vazgeçilmez metotları arasında göstermişlerdir. Allah insanlara affetmeyi ve müsamahakâr olmayı öğütler. Af, insanlar için yüksek bir erdemdir. Bütün kemâl sıfatlarıyla en yüksek derecede muttasıf olan Allah çok bağışlayıcıdır; bağışlamayacağını bildirdiği küfür ve şirk dışında bütün günahları dilerse affeder.¹⁹⁷ "Eğer affeder, hoşgörür, bağışlarsanız, Allah da bağışlayan, esirgeyendir (affedenleri O da affeder)."¹⁹⁸ Hz. Peygamber de (a.s.), "Bütün insanlar hata işler, ancak hata işleyenlerin en hayırlısı hatalarından dönendir"¹⁹⁹ buyurur.

Akrabaların, hatâ ve kusurları karşısında diledikleri özrü kabûl etmek, kusurları başa kakmamak; varsa, onların kötülüklerine imkân nisbetinde iyilikle mukâbele etmek; onları minnet altında bırakmamak, minnet etmemek; bazı şeylere göz yumup görmezden gelmek... Bunlar büyüklerin ahlâkındandır. Sevginin kalıcı olmasını sağlar. Düşmanlığı kaldırır. Bu anlamda Hz. Ali'nin (r.a.) bir şiirindeki ifâdeleri ne güzeldir: " أَغْمَضُ عَيْبِي فِيْ أُمُورٍ كَثِيرَةٍ، وَإِنِّي عَلَى تَرْكِ الْعُمُوضِ قَدِيرٌ، وَمَا عَنْ عَمِيْ أَعْضِيْ وَلَكِنْ لِرُبَّمَا، تَعَامَى وَأَعْضَى الْمَرْءُ وَهُوَ بَصِيرٌ، وَأَسْكُتُ عَنْ أَشْيَاءَ لَوْ شِئْتُ قُلْتُهَا، وَلَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْمَقَالِ أَمِيرٌ، أَصَبَّرُ نَفْسِيْ بِاجْتِهَادِيْ وَطَاقَتِيْ، وَإِنِّي بِأَخْلَاقِ الْجَمِيعِ خَبِيرٌ " *"Pek çok şeyde gözlerimi yumuyor, görmezden geliyorum. Hâlbuki bunları görebilirim de. Ben, körlükten dolayı görmezlik yapmıyorum ama, çok defa kişi, görüp durduğu halde görmezden gelir ve gözlerini kapar. Bazı şeylerde, söylemeye imkânım olduğu halde sükût ediyorum. Ama bize konuşma ya da konuşmama konusunda herhangi bir emir veren yoktur. Gayretimle ve kendi gücümle nefsimi sabra alıştırtıyorum. Ama ben, herkesin ahlâkından haberdârim da."*²⁰⁰

¹⁹⁵ bk. eş-Şûrâ 42/40.

¹⁹⁶ bk. Âl-i İmrân 3/159.

¹⁹⁷ bk. en-Nisâ 4/48; ez-Zümer 39/53.

¹⁹⁸ el-Mâide 5/110.

¹⁹⁹ Tirmizî, "Kıyâmet", 49.

²⁰⁰ Muhammed b. İbrâhim, *Sûü'l-huluk*, I, 104, Dârü'bnü Huzeyme, 2. Baskı; *Dîvânü'l-İmâm Ali*, s. 106.

İKİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ BÖLÜM

KAT'-I RAHİM

A. "Kat'-ı Rahim" Terkibinin Mânası

Cenâb-ı Hakk, insanlar ve özellikle akrabalar arasına mukaddes bir bağ koymuştur. Sıla-i rahim dediğimiz bu bağa, âyet ve hadîslerde çokça yer verilerek, akrabalar arası hukuk ve ahlâkın korunmasında, ilişkilerin dinî bir zemine dayandırılmasına büyük bir önem atfedilmiştir. Bu, Allah'ın (c.c.), insanlara olan büyük nimetlerinden biridir. Fertlerin birbirlerini karşılıklı olarak sevmeye ve saymalarının esasını "sıla-i rahim" oluşturur. Dinimiz insan mutluluğunun vazgeçilmez şartlarından biri olan sıla-i rahim'in terkinde de günah saymıştır. Buna "kat'-ı rahim" denir. Akralık bağlarını koparmak, geniş anlamıyla insânî ilişkileri koparmak demektir. Akraları sözlü ve fiilî olarak incitme, onların gıybetini yapma, haksız eleştirme, terk etme, maddî ve manevî bağları koparma, sevgi ve şefkat duygularından yoksun bırakma anlamında "kat'-ı rahim", akralık ilişkilerini kesmek demektir. Allah, akralık bağlarının sürdürülmesini emreder. Bu, genelde tüm canlılarla, özelde ise akrabalarla iyi ilişkileri muhâfaza edip sürdürmek demektir. "Sıla-i rahim" nasıl farz ise, zıddı olan "kat'-ı rahim" de aynı şekilde haramdır.²⁰¹

Kur'ân ahlâkını en iyi kavrayan ve yaşayanlardan biri olarak tanınan ehl-i sünnet âlimi Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), takvâ ehlinin, "doğru sözlülük, yoksullara merhamet, kibirden arınmışlık, insanlarla iyi geçinme" gibi birtakım ahlâkî faziletlerini sayarken, bunlar arasında sıla-i rahime de ayrı bir değer verir.²⁰² Koğuculuk, zinâ fiilini işlemek veya ona aracılık yapmak, domuz eti yemek, hırsızlık yapmak, içki içmek, yalan yere yemin etmek, Allah'ın rahmetinden ümit kesmek veya azabından emin olmak, ahdi bozmak gibi Kur'ân'da yasaklanan fiillerden oluşan büyük günahlar sayılırken, bunların içinde sıla-i rahimi terk etme meselesi de vardır.²⁰³ Sıla-i rahim, yakınlıkların en büyüklerinden, Allah'a yaklaştıran amellerin de en önemlilerindedir. Kat'-ı rahim de en büyük günahlardandır.²⁰⁴ İslâm, soy bağlarını güçlendirmeyi ve bu bağların korunmasını övmüş, akrabalar arası dayanışmanın sağlanmasını teşvîk etmiş, ama "kat'-ı rahim" dediğimiz, bu bağların zâfiyete uğratılması ve zedelenmesi hususuna ise çok şiddetli şekilde zemmetmiştir.

²⁰¹ Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, XVI, 112.

²⁰² Ebû Nuaym İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*, II, 143.

²⁰³ İbn Hacer el-Heytemî, *Esne'l-metâlib fi sileti'l-ekârib*, I, 6-10.

²⁰⁴ Komisyon, *Fetâvâ eş-Şebeke el-İslâmiyye*, VIII, 961, (2009).

B. Kat'-ı Rahim, Büyük Günahlardandır

Âlimlerin, çeşitli âyet ve hadislerle dayanarak tesbit ettikleri büyük günahların (kebâir) çoğu kul haklarıyla ilgilidir. Bunlar arasında, ana babaya kötülük etme ve akrabalık ilişkilerini kesme de vardır.²⁰⁵ Bu yüzden, derhal tövbe istiğfar etmek gerekir. Bir hadîste, "*Her kimin, bir kardeşine, onun ırzıyla ya da herhangi bir şeyle ilgili bir zulmü varsa, bugün hemen onunla helalleşsin...*" buyrulurak üzerinde kul hakkı bulunan kimsenin hiçbir maddî bedelin geçerli olmayacağı kıyamet gününden önce hak sahibiyle helâlleşmesi istenir.²⁰⁶ Hadiste geçen ve kul hakkına tecâvüz sayılan "mazlime-mezâlim"²⁰⁷, helalleşilmesi ve tevbe edilmesi gereken bir günahdır. Âlimler, kul hakkıyla ilgili tövbelerin kabul edilebilmesi için bu hakların sahiplerine ödenmesi veya onların rızalarının alınması gerektiğini söylerler.²⁰⁸ Ayrıca kat'ı rahim öyle bir günahdır ki, Ahmet b. Hanbel'e göre, bunu yapanın şehâdeti kabul edilmez.²⁰⁹

C. Kat'-ı Rahim'in Sebepleri

Modern dünyada ferdî menfaatler öncelenmekte, çekirdek aile tipi yaygınlaşmaktadır. Bu değişikliklere paralel olarak modern toplumlarda, uzak akrabalar bir yana, yakın akrabalarla, hatta komşularla bile ilişkiler kopmuş durumdadır. Bugün, Batı toplumlarında ve bu yaşam tarzının etkisi veya özentisi içinde olan bazı Müslüman kesimlerde, insanî ilişkilerin, aile içi ve akrabalar arası bağların oldukça zayıflayıp ferdiyetçi, maddeci, çıkarıcı ve bencil bir yaşam tarzının hâkim ve egemen olduğu açıktır. Fakat yaratılışı itibariyle sosyal ve medenî bir varlık olan insan bu ihtiyacını karşılamak için yeni çarelere başvurmaktadır. İşte bu doğrultuda, günümüz dünyasında, kendi kendine yeten bencil bir insan tipi oluşturulmaya çalışılmaktadır. İnsanın bu kadar soyutlanması, kendi şahsiyetine bu kadar değer atfedilmesi, bu azgınlara, "*Ben sizin en Yüce Rabbinizim!*"²¹⁰ dedirtecek kadar ileri gitmektedir.²¹¹

²⁰⁵ Zehebî, *el-Kebâir ve tebyînü'l-mehârim*, Dimaşk-Beyrut 1987, s. 40-181

²⁰⁶ Buhârî, "Mezâlim", 9, 10; "Rikâk", 48.

²⁰⁷ **Mezâlim:** Bazı hadislerde geçen (Dârimî, "Büyü", 1, 13; İbn Mâce, "Ticârât", 27; Ebû Dâvûd, "Büyü", 49; *Müsned*, II, 237) bu kelime, fıkıh literatüründe hem şahsa hem mala yönelik haksızlıklar için kullanılsa da daha çok malla ilgili hak ihlallerinde ve "gasp, hırsızlık gibi yollarla kazanılan mal ve elde edilen gelirler, kanunsuz olarak tahsil edilen vergiler, hukuka aykırı şekilde el konulan mallar" anlamında yaygınlık kazanmıştır. (Yeniçeri, Celal; "Mezâlim", *DİA*, XXIX, 515-518.)

²⁰⁸ Çağrı, Mustafa; "Kul Hakkı", *DİA*, XXVI, 383-388.

²⁰⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, XIV, 151.

²¹⁰ en-Nâziât 79/24.

²¹¹ Ünlü, Hatice; "*Sünnette Aile İçi İletişim*", MÜ, SBE, 2007, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), S. 91.

Toplumsal geleneğimizde ise, tasavvuf literatüründeki "insân-ı kâmil" kavramıyla²¹² ifâde edilen bir anlayış vardır. Bu hedefe, güzel davranışlarda bulunup, insanlarla pozitif bir iletişim ve sıla içinde olmakla ulaşılabilir. Bunun için de, en dar daireden başlayarak en uzak akrabaya, öldükten sonra baba dostlarına, hatta iyi, hayırlı ve güzel işlerde ortaklıkları bulunanlara varıncaya kadar herkesle sıla-i rahim yapmak gerekmektedir.

Burada, akrabalarla ilişkilerin kopmasına yol açan genel sebeplerden bazılarına, birkaç madde ilâvesiyle, aşağıdaki hadisler çerçevesinde bakılacaktır: *"Dedikodunun peşine düşmeyin, başkalarının kusurlarını araştırmayın, birbirinize haset etmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin, kin gütmeyin. Ey Allah'ın kulları, kardeş olun!"*²¹³ *"Müminler birbirini sevmekte, birbirine şefkat göstermekte ve korumakta, herhangi bir organı rahatsız olduğunda diğer organları da bu yüzden uykusuzluğa ve hummaya tutulan bir vücut gibidirler."*²¹⁴ *"Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona ihanet etmez, yalan söylemez, onu sıkıntıda bırakmaz. Her müslümanın diğerine namusu, malı ve kanı haramdır. Takvâ işte buradadır (kalptedir). Bir kimsenin müslüman kardeşini hor görmesi kendisine yapacağı kötülük olarak yeter!"*²¹⁵ *"Müslüman müslümanın kardeşidir. Ona haksızlık etmez, onu düşman eline bırakmaz. Kim müslüman kardeşinin ihtiyacını giderirse Allah da onun ihtiyacını giderir; kim müslüman kardeşini bir sıkıntıdan kurtarırsa Allah da onu bir sıkıntıdan kurtarır; kim müslüman kardeşinin bir kusurunu gizlerse Allah da onun kusurunu gizler (affeder)."*²¹⁶

1. Cehâlet

Akrabalar arasında oluşan, sıla-i rahimi zedeleyici pek çok hatâlar vardır ki bunlar, bâzı emir ve yasakların ayrıntılarını bilmemekten kaynaklanır. Cehl ve cehâlet, bilgisizlik, kibir, bozgunculuk, serkeşlik gibi anlamlara gelen ahlâkî bir terimdir; "bilmemek, bilgi ve görgüden yoksun olmak" anlamındadır. Kur'ân-ı Kerîm'de hem "cehâlet" şeklinde, hem de aynı kökten gelen muhtelif isim ve fiiller şeklinde geçer. Bu âyetlerde genellikle cehâletin fenâlığı, câhillerin yanılırları, kötülük ve zararları üzerinde durulur.²¹⁷ Cehâlet kelimesi, sadece, ilmin zıddı olan ve nazarî bilgilerden yoksunluğu ifade eden "cehl"den değil, fakat amelî bilgisizlik, yani sefâhat, serkeşlik mânasındaki "cehâlet"i de ifâde eder. Nitekim

²¹² Aydın, Mehmet S.; "İnsân-ı Kâmil", *DİA*, XXII, 330, 331.

²¹³ Buhârî, "Edeb", 57, 58; Müslim, "Birr", 24, 28, 30, 32.

²¹⁴ Buhârî, "Edeb", 27.

²¹⁵ Buhârî, "Mezâlim", 3; Müslim, "Birr", 32, 33, 58, 72; Tirmizî, "Birr", 18.

²¹⁶ Buhârî, "Mezâlim", 3; Müslim, "Birr", 58.

²¹⁷ Dönmez, İbrahim Kâfi; "Cehâlet", *DİA*, VII, 219-222.

Türkçe'de de bu kelime sık sık bu mânada kullanılır. Hz. Peygamber'in bazı hadislerinde de cehâlet, öfke ve serkeşliği ifade için kullanılmıştır.²¹⁸ İşte akrabalar arasında da, bu anlamdaki câhillik ahlâkını kaldırıp, yerine iyi huyluluğu, dostluğu, barışı ve sıla-i rahim'i getirmek gerekmektedir.²¹⁹

Sıla-i rahim'in ötelenen ve ertelenen, ya da hemen neticelenen cezâ ve zararlarını yeterince bilmemek ve tanımamak, insanı, kat'-ı rahim'e götürür. Yine sıla-i rahim'in fazîletlerinden, ertelenen ya da peşinen verilen güzel meyvelerini gerektiği gibi bilmemek ve bu konuda câhil olmak da, ilişkilerde kusur işlemeye neden olabilir.²²⁰

2. Takvâ Zayıflığı

Takvâ kelimesi sözlüklerde "insanın, ibâdet ve güzel işler yaparak kendisine acı verecek durumlardan korunması" şeklinde târif edilir. Daha geniş bir tanımıyla takvâ, "Allah'a itaat ederek O'nun vereceği cezâlardan korunmak; insanın kendisini, yaptığı veya yapmadığı şeyler yüzünden müstahak olacağı ukubâttan yine Allah'a itâat ederek koruması" anlamına gelir.²²¹ Diğer bâzı târiflere göre ise, "kulun mâsivâdan sakınması ve dinin edep ve erkânına saygılı olmasıdır; takvâ, insanı Allah'tan uzaklaştıran her şeyden ve yasaklanan şeylerden uzak durmak, nefsânî hazları ve Allah'tan başka her şeyi terketmektir; gönlünde Allah'tan başka hiçbir şey görmemen, kendini hiçbir kimseden daha iyi diye düşünmemendir; sözde ve davranışta Hz. Peygamber'e (s.a.v.) uymaktır."²²²

Büyük müfessir Fahrreddîn er-Râzî (ö. 606/1210), Bakara sûresinin 196. âyetini tefsîr ederken, takvâ için, "bütün dinî ve ahlâkî ödevleri yerine getirme, din ve ahlâkın sakıncalı bulunduğu tutum ve davranışlardan da kaçınma" anlamını içeren bir tanım yapar. Tanınmış mutasavvıf Ebû Tâlib el-Mekkî'nin (ö. 386) târifi ise daha kısa ama oldukça kapsamlıdır: "Takvâ bütün iyilikleri kapsayan bir isimdir."²²³ Takvâ, Allah'a saygı demektir. Ona saygı ise, ferdî ve sosyal planda yücelme ve değer kazanmanın ölçüsü haline gelmiş; bu ölçüye uygun olarak İslâm'ın öğretileri, bütün varlıklara karşı merhametli olmayı, insan ilişkilerinde dürüstlük ve güvenilirliği, sevgi ve fedakârlığı, samimiyet ve iyi niyeti, fakat

²¹⁸ Buhârî, "Îmân", 22; Müslim, "Tevbe", 56.

²¹⁹ TDVY, *İlmihal II*, s. 489 vd.

²²⁰ Dönmez, İbrahim Kâfi; "Cehâlet", *DİA*, VII, 219-222.

²²¹ Seyyid Şerîf el-Cürcânî, *et-Ta'rifât*, "Takvâ" md.

²²² TDVY, *İlmihal II*, s. 503.

²²³ Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü'l-Kulûb*, I, 196.

bütün bunların başarılabilmesi için de kötü eğilimlerin bastırılmasını ve daha birçok erdemi ihtivâ etmiştir.²²⁴

Eğer bir kişinin takvâ ve dinî yaşantısında zâfiyet varsa bu kişi, Allah'ın çok önem vermiş olduğu sila-i rahim'i önemsemeyebilir. Sila-i rahim'in getirmiş olduğu sevaplara karşı isteksiz olur; hem de, kat'-ı rahim'in korkunç âkıbetlerinden endişe etmez. Böylelikle Allah'ın rızasına aykırı davranmaktan çekinmez.

3. Kibir

Sözlükte "büyüklük" anlamına gelen kibir, tevâzûun karşıtı olarak "kişinin kendini üstün görmesi ve bu duyguyla başkalarını aşağılayıcı davranışlarda bulunması" demektir. Ancak kelimenin daha çok birinci anlamda kullanıldığı, büyüklenme ve böbürlenme şeklindeki davranışların ise bu huyların dışa yansımından ibâret olduğu belirtilir. Aynı kökten gelen tekebbür ve istikbâr, kibre yakın anlamlara gelmekle birlikte, kibri, büyüklük duygusu, tekebbürü ise bu duygunun eyleme dönüşmesi şeklinde yorumlayanlar da vardır.²²⁵ Kaynaklarda, tekebbürün en ileri derecesinin gerçeği kabûle yanaşmayarak Allah'a karşı büyüklenmek ve O'na boyun eğip kulluk etmeyi kendine yedirememek olduğu ifade edilir. İstikbâr, kişinin sâhip olmadığı meziyetlerle övünerek kendini olduğundan farklı göstermeye çalışmasıdır. A'râf sûresinin 146. âyetinde kibir taslayanlar eleştirilirken "haksız olarak" kaydının konması dikkate alınarak bir kimsenin sâhip olduğu gerçek meziyet ve erdemleri ölçüsünde kendi değerinin farkına varmasında bir sakıncanın bulunmadığı belirtilmiştir.²²⁶ Tasavvufî anlayışta, "kibir harâm, tevâzû farzdır."²²⁷

İnsanlar, makam-mansıp ve zenginlik gibi dünyevî açıdan çok önemli bazı nimetleri elde ettiklerinde, kibre girip, akrabalarını küçümseyebilirler. Bu kimseler akraba ziyaretlerini aksatır, daha önemli olduklarını zannederek öncelikle kendilerinin ziyaret edilmesi gerektiğini düşünür ve yanılığa düşerler. Böyle bir durum, akrabalık bağlarını baltalayan önemli bir faktördür.

4. Ziyareti ve Misâfirleri Önemsememek

Ulemânın çoğuna göre misâfiri ağırlamak sünnettir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.),

²²⁴ TDVY, *İlmihal II*, s. 495 vd.

²²⁵ Gazzâlî, *İhyâ'*, III, 343-344.

²²⁶ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "kbr" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "kbr" md.; *Tâcü'l-arûs*, "kbr" md.

²²⁷ TDVY, *İlmihal I*, s. 65.

misâfiri ağırlamayan kişilerde hayır olmadığına dair sözleri dikkate değerdir.²²⁸ Misâfire ikrâmıla ilgili pek çok hadis vardır. Hiç şüphesiz İslâmî kültür ve terbiyenin en önemli unsurlarından biri, misâfir ağırlamak ve onlara ikrâmıda bulunmaktır. Geleneğimizde misâfir, mûteberdir. Müslümanlar, öteden beri hep misâfirperver davranmışlar, misâfire ikrâm etmeyi ve onlara hürmet göstermeyi pek sevmişlerdir. Misâfire karşı kötü davranma ve saygısızlığı, büyük bir ayıp ve Allah'a saygısızlık telâkkî etmişlerdir. Kültürümüzde, misâfirlere karşı ihsan ve in'âmıda bulunmak önemlidir. En mükellef sofralar, hep misâfirlere hazırlanır; en güzel yemekler onlara ikrâm edilir. Evlerimizde, genelde misâfirlere mahsûs (mihmanhâne) denen odalar bulunur. Eve gelenlere, ihsan ve lütufta bulunma, onlara iyilik etme mânâsına gelen izzet-ü ikrâm, misâfirlere takdîr, taltîf ve teşvîk etmek veya ihtiyaçlarını karşılamak demektir.²²⁹

Tezkîrû'l-en'âm adlı eserde: Sıla-i rahim, öncelikle ziyaretleşme ile başlar. Ardından ihtiyaç ve hastalık zamanlarında ziyaretlerle pekişir; dâvete icâbet konusunda birbirlerine (akraba olmayanlara nazaran) öncelik verilir; dâvet ve ziyâfetlerde önce birbirlerinden başlarlar... demektir.²³⁰ Genel olarak misâfirlik konusu bu şekilde olmakla birlikte, eve gelen misâfirler, yakın akrabalarından olursa, konu daha büyük bir değer ve hassâsiyet kazanır. Bâzıları, ziyaretlerine gelen akrabalarına karşı, gerekli özeni göstermeyebilirler. Hatta akrabası olan misâfiri, kendi akrabası olmayanlardan daha arka plana atanlar da olabilir. Oysa ki akrabalık bağları daha çok dikkat edilmesi gereken hassas bir durumdur. Aynı zamanda ziyarete gelen ve bu şekilde sıla-i rahim yapan akrabalara, ihtimam göstermek, onları azîz birer misâfir olarak izzet-ü ikrâmıla ağırlamak gerekir ki, bu bağlar zedelenmesin.

Kimi zaman, uzun bir aradan sonra, akraba ziyaretinde bulunan biri, sitem ve ithamlara mâruz kalabilir. Bundan çekinenler, tatsız bir muâmeleyle karşılaşmamak için, ziyareti sürekli erteler, ya da hepten sıla-i rahim'i terk ederler. Bundan dolayı, ilk önce ziyaretle sıla-i rahim'i başlatana kızmamalı, eski tatsızlıklara bir sünger çekip, güzel sözlerle mukâbele ederek, engin bir hoşgörü ve anlayış ile, gönülleri hoş tutmalıdır. Hz. Peygamber (s.a.v.), affetmeyi sever, kimseyi incitmez ve düşmanlarının dahi iyiliğini isterdi. Kur'ân-ı Kerîm, onun bu meziyetinden övgüyle bahseder: "*Eğer kaba, katı kalpli*

²²⁸ İbn Abdilber, *el-İstîâb*, XXI, 42-48; Nevevî, II, 18, 19; Aynî; *Umdetü'l-kârî fî şerhi sahihi'l-Buhârî*, Kahire 1972, XVIII, 220-226.

²²⁹ Çağrı, Mustafa; "Misafir", *DİA*, XXX, 171, 172.

²³⁰ el-Kasîr, *Tezkîrû'l-en'âm*, s. 13.

olsaydın, muhakkak ki insanlar çevrenden dağılır giderlerdi..."²³¹ O (s.a.v.), insanların kusurlarını yüzlerine vurmaz, tenkitlerini isim vermeden yapardı.

5. Cimrilik

Cimrilik, servet edinme tutkusuyla karşılıksız harcama ve hayır yapmaktan kaçınma eğilimidir. "Âdî, alçak, soysuz" anlamındaki Farsça cimri kelimesinden Türkçeleştirilmiş olup, genellikle "pintilik, hasislik" mânasında kullanılır. İslâm ahlâk literatüründe aynı kavramlar "şuh" ve "buhl" kelimeleriyle ifâde edilir. Ancak dilciler bu iki terim arasındaki anlam farkı üzerinde durmuşlardır. Buna göre "şuh", öncelikle kişiyi mal mülk edinme hırsına sevkeden, harcamalarda bulunmaktan ve yardım etmekten alıkoyan bencil bir duygu, "buhl" ise bu duygunun etkisiyle iyilik ve cömertlik yapmaktan kaçmaktır.²³² Dilciler ve müfessirlerin çoğunluğu, özel olarak mal varlığı konusundaki cimriliğe "buhl" ve genel olarak iyiliğin her türüsünden kaçınacak derecede köklü ve yaygın bir huy halini almış bulunan cimriliğe de "şuh" demişlerdir. Ayrıca "buhl"ü, kişinin kendi malını hayır yoluna harcamaktan kaçınması, "şuhh"u da başkalarının elindekine göz dikecek veya onların iyilik yapmalarından bile hoşlanmayacak derecede cimri ve iyilik duygusundan yoksun olması şeklinde açıklayanlar da vardır.²³³

Bazı insanlar, Cenâb-ı Allah'ın ihsan etmiş olduğu zenginlik gibi fânî sıfatlardan dolayı, akrabaları kendilerinden bir şey istemesin diye onlardan uzak kalabilirler. Oysa ki hediye, zekât, sadaka ve yardım gibi hususlarda, öncelik akrabalarıdır. Bu konuda pek çok âyet ve hadîs vardır. Akrabalara karşı davranışlarda, bunları düşünerek çok dikkatli olmalıdır. Bir hadîs-i şerîfte Allah Resûlü, " إِنَّمَا الدُّنْيَا لِأَرْبَعَةٍ نَفَرٍ: عَبْدٍ رَزَقَهُ اللَّهُ مَالًا وَعِلْمًا فَهُوَ يَتَّقِي فِيهِ " "Dünya, dört kişi içindir: Allah'ın kendisine mal ve ilim verdiği bir kişi ki, o kimse bu nimetler hakkında Rabbisinden korkar ve bunlarla sıla-i rahim yapar. Cenâb-ı Hakk'ın, bu nimetlerde bir hakkı olduğunu bilir. İşte bu, makamların en yücesidir..." diyerek esas olanın cimrilik değil, verilen nimetler hususunda Allah'a sığınıp, onların hakkını vermek ve o nimetleri, akrabalarla paylaşarak takvâ dâiresine girmek olduğunu belirtir. Bu hadîs-i şerîfin devamında Allah Resûlü, "Cenâb-ı Hakk'ın bir kişiye mal verip de ilim vermemesi üzerine, o kimsenin takvâyâ girmemesi ve sıla-i rahim yapmaması ve Allah'ın bu mallardaki hakkına riâyet etmemesi

²³¹ Âl-i İmrân 3/159.

²³² bk. *Lisâni'l-'Arab*, "bhl", "şhh" md.'leri.

²³³ Çağrıci, Mustafa; "Cimri", *DİA*, VIII, 4, 5.

nedeniyle, "ahbes-i menâzil"e, yani makamların en kötüsüne düştüğünü" bildirir.²³⁴ "Hangi hastalık vardır ki o, cimrilikten daha elem verici olsun!"²³⁵ "Şuhtan sakının; şüphesiz sizden öncekileri helâk eden şey, şuhtur. Şuht, onlara buhl'ü emretti, onlar da bahil oldular; kat'-ı rahim'i emretti, onlar da bunu yaptılar; fücûru emretti, fâcir oldular."²³⁶

6. Düğün, Sünnet vb. Bazı Özel günlerde, Akrabaları Unutmak

Bu konuya, sıla-i rahimi takviye eden hususlar anlatılırken değinilmişti. Özel gün ve dâvetlerde, akrabaları unutmak, akrabalık bağına zayıflatan problemlerdendir. Unutulan kişi bundan incinip, bunu gurur vesilesi yapabilir, çeşitli sûizan ve dedikodulara girebilir. İşte bu durum da, akrabalık bağlarının kopmasına ve çözülmesine neden olur. Müslümanlar için mübârek sayılan, ya da düğün ve sünnet gibi mutluluk zamanlarında öncelikle akrabaları hatırlamak ve dâvet etmek gerekirken, ne yazık ki bazen dikkatsizlik sonucu veya başka nedenlerle ihmaller söz konusu olmaktadır. Cenâze, hasta ziyareti, tâziye vb. önemli günler, sıla-i rahim için ayrı bir özen gösterilmesi gereken zaman dilimleridir. Bu şekilde akrabalara vefâ gösterip, irtibâtı ve bağlantıyı koparmamak gerekir. Hangi şartlar altında olursa olsun, akrabalar kesinlikle unutmamalıdır. Çünkü akrabaları unutmak ve vefâsızlık göstermek, kat'-ı rahim'in önemli sebeplerindendir.

7. Akraba Ziyaretlerinde Aşırılığın Olumsuz Etkileri

Sıla-i rahimi takviye eden hususlar anlatılırken, denge ve i'tidal meselesine değinilmişti. Burada yine aynı bağlamda şunları söyleyebiliriz: Her şeyde denge önemlidir. Sıla-i rahim yapacağız diye, aradaki tatlı mesafeyi bozarak, insanlara külfet olacak kadar aşırı ziyaret etmek de bazen sakıncalı olabilir. Bu meyanda hadis olarak da rivâyet edilen, anlamlı şöyle bir söz vardır: "رُزُّ غِيًّا تَرَدُّدًا حُبًّا" - *Dengeli ziyaret et ki, çok sevilesin.*²³⁷ İlişkilerde aşırıya kaçmak, zamanla saygınlık ve muhabbeti zedeleyebilir.

8. Akraba Evlilikleri, Geçimsizlikler ve Boşanmak

Evlilik, her zaman özenle ele alınıp yürütülmesi gereken hayâtî bir müessesedir. Boşanma ise, Cenâb-ı Hakk'ın en sevmediği bir helâldir. Bir hadîs-i şerîfte, "Allah'ın helâl

²³⁴ *Câmiu'l-usûl*, XI, 10; *Müsned*, IV, 231.

²³⁵ Hâkim, III, 219-220.

²³⁶ Müslim, "Birr", 56; Hâkim, *Müstedrek*, I, 410.

²³⁷ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, Mektebetü 'ilmi'l-hadîs, thk. Yûsuf b. Mahmûd, Dımaşk 1421 h., I, 497.

kıldıklarının en kötüsü boşanmadır."²³⁸ buyrulur. Özellikle sebepsiz boşanmalar hiçbir şekilde hoş karşılanmamıştır. Bundan dolayı, akraba evliliği yapan eşlerin, daha da özenli olması, olası bir boşanma durumunda, bunun zararının sadece evliliği bitirmekle kalmayıp, akraba ilişkilerine de ciddi zarar vereceğini bilmeleri gerekir.

9. Akrabaların Komşu Olması

Hz. Ömer'e (r.a.) atfedilen bir sözde, onun vâlilerine (Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye) şöyle emrettiği belirtilir: " مُرُوا الْاِقْرَابَ أَنْ يَتَزَاوَرُوا وَلَا يَتَجَاوَرُوا - Akrabaların, birbirlerini ziyaret etmelerini, ama komşu olmamalarını emredin."²³⁹ Aynı minvalde, " تَبَاعَدُوا فِي الدِّيَارِ تَقَارَبُوا فِي " gibi pek çok hikmetli sözler de aktarılır: "*Mekân cihetiyle uzaklaşın ki, sevgi bakımından yakınlaşınız.*"²⁴⁰ demektir. Ahlâk kitaplarında, akrabalarla ilgili olarak, mesken olarak hep uzaklaşma tavsiye edilir. Çünkü mesken olarak yakınlık, ya çocuklar ya da eşler vesilesiyle bazen akrabalar arası problemlere sebep olabilir. Meskence uzaklaşarak sevgiyi korumak gerekir.²⁴¹

Akrabalar aynı zamanda birbirlerine bitişik veya yakın yerlerde yaşayan komşular oldukları takdirde, eşler ya da çocuklar arasındaki tartışmalar ve kavgalar büyüyerek, akraba olan ailelerin sıla-i rahim bağlarını koparabilir. Müminler, özellikle akrabalar, hiçbir şekilde birbirleriyle çekişmemelidir. Aksi takdirde zaafa düşer, birlik ve dirliklerini yitirirler. Bundan dolayı, mümkünse, akrabaların, komşu olmaktan ziyâde, yani maddeten imkân ölçüsünde uzak durup, mânen yakın olmaları ve ziyaret vb. iletişime önem vermeleri daha doğru bir davranış olabilir. Zira komşuluk hukuku, akrabalık hukukundan farklı yükümlülükler taşıyan bir durumdur. Komşu olmanın doğurduğu birtakım hak ve görevlerin yanı sıra bunların sağlandığı bir ilişkiler düzeni de bulunmaktadır. Bunlara genel olarak komşuluk veya komşuluk ilişkileri denilir.²⁴² Gazzâlî (ö. 505/1111), *İhyâ*'sında bu hususu şöyle îzâh eder: "Komşuluk, ayrı yükümlülükler getirir. Komşuluk bazen, yalnızlığa ve kat'-ı rahim'e neden olur. Yakınlığın en mühimi, doğum yoluyla gerçekleşen akrabalıklardır. Yakınlar, anne baba ve çocuklar olunca, yükümlülükler daha da katlanır."²⁴³

²³⁸ Ebû Dâvûd, "Talâk", 3.

²³⁹ Gazzâlî, *İhyâ*', III, 141; II, 216.

²⁴⁰ İbn Kuteybe; *Uyûnu'l-ahbâr*, Kahire 1348, I, 310; Câhız; *el-Beyân ve't-Tebyîn*, II, 46.

²⁴¹ M. İbrâhim el-Hamd, *Katâtü'r-rahim*, nşr. Vizâretü'l-evkâf es-Seûdiyye, trs., s. 14.

²⁴² TDVY, *İlmihal II*, s. 470.

²⁴³ Gazzâlî, *İhyâ*', III, 141; II, 216.

10. Miras Taksimindeki Adaletsizlikler

Dinimizde miras haktır ve helâldir. Ancak, bu önemli iş uygulanırken, ilim ehli insanların yönlendirmesiyle, adâletli, hakkâniyetli ve zamanında bir taksim yapılması gerekir. Bu konudaki herhangi bir kusur, akrabalar ve kardeşler arasında geçimsizliklere ve bağlarının kopmasına neden olabilir. Çağımızda şehirleşmenin, ağırlaşan ekonomik şartların, dinî ve ahlâkî eğitim yetersizliğinin de etkisiyle beşerî hatta aile içi ilişkilerde bencillik, ferdiyetçilik ve sorumsuzluğun egemen olmaya başladığı görülmektedir. Hısımlar arası ilişki ve bağların ise, anne baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile tipinin dar kalıpları içine sıkışıp kaldığı söylenebilir. Böyle olunca, özellikle de akrabaların, İslâm miras hukukunun ilke ve hükümlerine göre terekeyi paylaşmaması ve bu konuda ihmalkâr, hatta kayıtsız kalması, korunmaya çalışılan dengeyi altüst ettiğinden, bazılarının açık bir mağduriyetine yol açmakta ve onların haklı serzenişlerine sebep olmaktadır.

Tek taraflı ve çıkarıcı bir yaklaşımla mirastan pay almanın dengeyi bozacağı, kul hakkı ihlâlüne yol açacağı ve uhrevî sorumluluk doğuracağı açıktır. İslâm, akrabalar arası hukukun korunmasında âzamî titizliği gösterdiği gibi, kul hakkı ihlâlini de en ağır günahlardan biri sayar.²⁴⁴ Böyle olunca da, akrabalar arasında, özellikle kız çocukları aleyhine denge, kimi zaman bozulmakta, hatta İslâm miras hukukunun kurmak ve korumak istediği denge âdeta tersyüz olmaktadır. Bu sebeple de dinin mirasla ilgili hükümlerinin ve fıkhıta yer alan ölçü ve paylaşımların iyi anlaşılmasına, bu vesîle ile akrabalar arasındaki ilişkilerin zaafa uğratılmamasına günümüzde daha çok ihtiyaç bulunduğu dâimâ hatırlanmalıdır.

11. Sû-i zan

Sû-i zan, toplumsal huzuru bozan ve sıla-i rahime zarar veren bir günahdır. Âyette, *"Ey iman edenler! (Mü'minler hakkında) fazla zan beslemekten kaçının, çünkü zannın çoğu günahdır."*²⁴⁵ buyrulur. Mü'min ihtiyat insanı olmalıdır. Doğruluğu şüpheli olan tahminlerle, suizanna giremez ve böylelikle günahattan sakınır. Gerçek mümin, görüş ve kanâatlerinde sağlam bilgiye dayanır. İnsan, hüsnüzanna memurdur. Zannında isâbet etmeyip hatâ etse de hüsnüzan beslemesi daha yararlıdır. İlk devir sûflerinden en-

²⁴⁴ TDVY, *İlmihal II*, s. 248.

²⁴⁵ el-Hucurât 49/12.

Nehrecûrî (ö. 330/941), "*Sûizandan sakınmak, insanların bize karşı kötü zan beslemesine yol açacak davranışlardan kaçınmamız anlamına gelir.*" der.²⁴⁶

Zan; kesin bilgi ve şüphe hakkında kullanılır. Üstünlük niteliği ile beraber şüphenin iki tarafından biridir.²⁴⁷ İhtimal üzere olduğundan bir kısmı gerçeğe hiç isâbet etmez; etmeyince de başkasına ait hususta, o şekilde aleyhine hüküm verdiği için, bühtân, iftirâ ve bundan dolayı bir vebâle girmiş olur. Bir de zannın kaynağı, nefsî meseleler olunca, hata olma ihtimali daha fazladır. Haram olan kötülüklerin çoğu bu gibi zannardan doğar. Tabii ki aslında zannın hepsi günah değildir. Meselâ, Allah'a ve müminlere hüsnüzan, vâciptir. Âyette, "*Müminlerin bu iftirayı işittiklerinde kendi vicdanları ile hüsnüzanında bulunup da.*"²⁴⁸ buyrulmuştur. Hadîs-i kutsîde, "*Ben kulumun zanni üzereyim*"²⁴⁹ buyrulur. Hz. Peygamber de (s.a.v.), "*Allah hakkında hüsnüzan sahibi olun. Hiçbiriniz Cenâb-ı Hakk'a hüsnüzan beslemeden ölmemelidir.*"²⁵⁰ demiş ve ayrıca, "*hüsnüzan, îmandandır.*"²⁵¹ buyurmuştur. Şu halde, "Zann, iki kısımdır. Günah olan ve günah olmayan zan. Günah olan zanda insan, biri hakkında suizanda bulunur ve onu söyler, günah olmayan zan ise, insan zanneder ve fakat onu söylemez."²⁵² İyi kimselere karşı suizandan, haset ve buğz meydana gelir.²⁵³ Günah olan zan, hayâlî birtakım spekülasyonlardan ibârettir ve temelsiz bilgi mahsûlüdür.

Sûizannın iki tarafı vardır. Birincisi, genel olarak, insanların bize aykırı gibi görünen bazı fikir, ifâde, tavır ve davranışlarına bakıp onlar hakkında sûizanda bulunmak ve acele hüküm vermektir ki, doğru değildir. Gerekirse konuyu sorup soruşturmak, yanlış anlamalara elverişli hususları müzâkere etmek gerekir. İkinci kısmı ise, hiçbir kimsenin, başkalarının sûizanna kapılmasına vesile olabilecek söz, hareket ve davranışlarda bulunmamasıdır. Ama bunlardan hiçbiri, diğerinin günahını silemez. İki taraf da, yapması ve yapmaması gerekene odaklanmalıdır. Biri suizan etmemeli, diğeri de suizanna vesile olmamak için, töhmet ve şâibe noktalarından uzak durmalıdır.²⁵⁴

²⁴⁶ Serrâc, *el-Lüma'*, s. 79; Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, Kahire 1388/1969, s. 43; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 206; Kuşeyrî, *er-Risâle*, Kahire 1386/1966, s. 45.

²⁴⁷ el-Cürcânî, *et-Ta'rîfât*, "Zan" md.

²⁴⁸ en-Nûr 24/12.

²⁴⁹ Buhârî, "Tevhîd", 15.

²⁵⁰ Müslim, "Cennet", 81; İbn Sa'd, II, 255.

²⁵¹ Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 13.

²⁵² Tirmizî, "Birr", 55.

²⁵³ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XXII, 276.

²⁵⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXIV, 590; *Keşfü'l-hafâ*, I, 53.

12. Tecessüs (Ayıp ve Kusur Araştırmak, Mahremiyet Casusluğu)

Tecessüs, âyette "وَلَا تَجَسَّسُوا" (el-Hucurât 49/12) "*birbirinizin gizli hallerini araştırmayın*" şeklinde geçer. İnsanların ayıplarını araştırıp takip etmektir. Kimileri bunun mânasını te'kit için bir de "tehassüs" kelimesini kullanırlar. Bu da beş duyudan biriyle araştırmada bulunma anlamı taşır. Bazılarına göre tecessüs ve tehassüs aynı anlamdadır ve mânayı te'kit için kullanılır. Tehassüs, topluluğun sözlerini işitmeye çalışmak ya da göz-kulak ile kusurları araştırmak, başkasının eksikliğini görmeye, işitmeye çalışmak, haberleri öğrenmek, onları araştırmaktır. Tecessüs, gizli kalması gereken mahremiyetleri, ya da insanın kendisine gizli, kapalı olan şeyleri görmek ve öğrenmek istemesidir. Yani, işlerin iç yüzünü araştırmaktır. Âyetteki "وَلَا تَجَسَّسُوا" fiilini bâzıları "hâ" ile "وَلَا تَحَسَّسُوا", cumhûr ise "cîm" ile okumuşlardır. Hattâbî'ye göre, tehassüs'ün mânası, insanların ayıplarını araştırmaktır. "Cim" harfi ile olanı, elle aramak anlamındadır. "Ha" harfi ile olanı ise, daha genel içerikli bir kavramı ifâde eder. Bâzıları bu ikisinin aynı anlamda olduğunu söylerler. Enbârî, ikincisi te'kit anlamı taşır, der. "Ha" ile olanı ise, topluluğun sözlerine dikkat ile kulak kabartmaktır.²⁵⁵

Akrabalar birbirlerinin kusurlarını araştırmamalı, tecessüs ve ifşâ etmemelidir. Bilakis örtemeye çalışmak gerekir. Zira teşhîr memnûdur, doğru bir hareket değildir.²⁵⁶ Bir hadîs-i şerîfte, "لَا يَسْتُرُ عَبْدٌ عَبْدًا إِلَّا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ" - *Bir kul, bir kulu setrederse Allah Teâlâ da onu kıyâmet gününde setreder.*" buyrulmuştur.²⁵⁷ Kur'ân, Müslümanlara karşı casusluğu, özellikle kişilerin şahsî hayatlarını araştırmayı kesinlikle yasaklar. Ayrıca, bir Müslümanın bildiğimiz bazı gizli halleri varsa ve o da bunların açığa vurulmasından hoşlanmayacaksa, bunların gizli tutulmasını da emreder.²⁵⁸

13. Tedâbüür (Sırt Dönmek, Yüz Çevirmek, Küsmek)

İbn Abdilber'e göre, kişi küstüğünde muhatabına sırtını döndüğü, yüzünü çevirdiği için böyle ifâde edilir. Kişi buğz ettiğine sırtını, ülfet ettiğine ise yüzünü döner. Tedâbüür, yabancılaşma, soğukluk ve bozuşma mânasındadır.²⁵⁹

²⁵⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, X, 482.

²⁵⁶ Bilmen, Ömer Nasûhî; *Büyük İslâm İlmihâli*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, s. 468.

²⁵⁷ Müslim, "Birr", 72; (Ayrıca benzer hadisler için bk. Buhârî, "Mezâlim", 3; Ebû Dâvûd, "Edeb", 38; Tirmizî, "Birr", 19; İbn Mâce, "Mukaddime", 17.)

²⁵⁸ Ünal, Ali; *Allah Kelâmı Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Define Yay., İstanbul 2006, s. 1120.

²⁵⁹ İbn Hacer, *a.g.e.*, X, 482.

Müslümanın, din kardeşine üç günden fazla dargın durması câiz değildir. En hayırlıları önce selâm verenlerdir.²⁶⁰ Dinî bir özür yokken üç geceden fazla dargın durmak haramdır.²⁶¹ Üç gün dargınlığın mübah bulunması insanın yaratılışında öfke ve kötü huyların bulunmasındandır.²⁶² Taraflardan biri üç defa tekrar ettiği halde, muhatabı bu selâmları almazsa küslüğün günahını yüklenir. Kim üç günden fazla küser de böyle iken ölürse, bu hal onun azab görmesine sebep olur. Müslüman kardeşine bir sene küs duran, onun kanını dökmüş gibi günaha girer.²⁶³ *"Üç kimsenin namazı başından yukarı bir karış bile yükselmez: Kendisini istemedikleri halde bir cemâate imam olan kişi, gece boyu kocası kendisine dargın olan kadın, birbirine hasım olan iki kardeş."*²⁶⁴

Rivâyetlere göre cennet kapıları her pazartesi ve perşembe günleri açılır. Bu iki günde kendisiyle din kardeşi arasında düşmanlık bulunan kimseden başka Allah'a şirk koşmayan herkes bağışlanır. Aralarında düşmanlık bulunanlar için; *"şu ikisini barışıncaya kadar bekletin"* denir. Hz. Peygamber (a.s.), hanımlarından bazılarını kırk gün küsmüştür.²⁶⁵ Küslük, Allah için olursa o zaman o kimseye bu tehditten pay yoktur.²⁶⁶ Zira *"Amellerin en üstünü Allah için sevmektir."*²⁶⁷, *"Sevdiğini Allah için sevmek, yerdiğini de Allah için yermek îmandandır."*²⁶⁸

Şeytan kibleye dönen müminlerin artık kendine ibadet etmelerinden ümit kesmiştir. Fakat onları birbirine düşürmekte halâ ümitlidir.²⁶⁹ İslâm'ın barış içinde yaşamaya büyük önem vermiş olmasına rağmen, dinî kuralları ve Müslüman onurunu hiçe sayarak kendi arzularına göre hareket edenlerden selâmı kesmenin caiz olduğu söylenmiştir.²⁷⁰ Ka'b b. Mâlik'in rivayetine göre Tebuk Gazvesi'nden özürsüz yere geri kaldıkları için Hz. Peygamber (a.s.) ve ashabı 50 gece boyunca kendilerinin selâmını almamıştır.²⁷¹

²⁶⁰ Tirmizî, "Birr", 21.

²⁶¹ Müslim, "Birr", 8.

²⁶² eş-Şems 91/8.

²⁶³ Ebû Dâvûd, "Edeb", 47

²⁶⁴ Tirmizî, "Salât", 149.

²⁶⁵ (bk. el-Ahzâb 33/28; Buhârî, "Tefsîr", 66; Müslim, "Talâk", 5).

²⁶⁶ Ebû Dâvûd, "Edeb", 47.

²⁶⁷ Nesâî, "Sünnet", 2.

²⁶⁸ Buhârî, "Îmân", 1.

²⁶⁹ Tirmizî, "Birr", 25.

²⁷⁰ Ebû Dâvûd, "Sünnet", 3.

²⁷¹ Buhârî, "İsti'zân", 21.

14. Haset

Haset, başkalarının sahip olduğu imkânları kıskanma anlamında bir terimdir. Başkasının sahip olduğu maddî veya manevî imkânların kendisine intikal etmesi veya kıskanılan kişinin bu imkânlardan mahrum kalması yönündeki istek ve niyeti ifade eder. Râğıb el-İsfahânî, bu istek ve niyetin gerçekleşmesi için gösterilen fiilî gayreti de hasedin tanımına katar;²⁷² ancak başta ilk ahlâk âlimlerinden el-Muhâsibî ve Gazzâlî olmak üzere İslâm ahlâkçılarının çoğu hasedi bir duygu ve temennî olarak kabul etmiş, fiilî teşebbüsleri hasedin sonucu saymıştır.²⁷³ Kur'ân'da, yahudilerin müslümanları inkârcılığa döndürme yönündeki niyet ve istekleri onların nefislerindeki hasede bağlanmak suretiyle hasedin temelde bir duygu ve niyet meselesi olduğu vurgulanmış,²⁷⁴ aynı zümrenin Allah tarafından müslümanlara lütfedilen başarıları kıskanması da haset kavramıyla ifade edilmiştir.²⁷⁵ Haset ettiği vakit hasetçinin şerrinden Allah'a sığınmak gerektiğini belirten âyetteki²⁷⁶ "hâsîd" kelimesinden hasedin insanda kendi tabiatından gelen bir duygu olarak bulunduğu, "hasede" fiilinden de bu duygunun bazı kimseleri masum insanların zarara uğraması yönünde bir niyet ve temenniye sevkettiği anlamı çıkarılmıştır.²⁷⁷

Hadislerde bu kelime, hem yukarıdaki anlamda hem de "gıpta" mânasında kullanılır. Bir hadiste, "iki kimseye haset etmek câizdir" denildikten sonra bunlardan birinin Allah tarafından kendisine verilen serveti hak yolunda harcayan, diğerinin de Allah'ın verdiği ilimle amel edip bu ilmi başkasına öğreten kimse olduğu belirtilmiştir.²⁷⁸ Burada haset kelimesi "imrenme, hayırda rekâbet" anlamında kullanılmıştır. Öte yandan hadislerde, "bir şeyi sahibinden kıskanmak, onu çekememek" mânasındaki haset hakkında oldukça sert ifadeler yer alır. Buna göre, "*Bir kulun kalbinde imanla haset bir arada bulunmaz*";²⁷⁹ "*Ateşin odunu yakıp bitirmesi gibi haset te iyilikleri mahveder.*"²⁸⁰ Bir başka hadiste de kinle hasedin önemli sosyal problemlere yol açan ahlâkî hastalıklar olduğuna işaret edilir.²⁸¹

²⁷² *el-Müfredât*, "hsd" md.

²⁷³ *er-Riâye*, s. 499-501; *İhyâ'*, III, 248-249.

²⁷⁴ el-Bakara 2/109.

²⁷⁵ en-Nisâ 4/54.

²⁷⁶ el-Felak 113/5.

²⁷⁷ Yazır, Elmalılı M. Hamdi; *Hak Dîni Kur'ân Dili*, I-IX, Eser Kitabevi, İstanbul 1971, IX, 6402 vd.

²⁷⁸ *Müsned*, II, 9, 36; Buhârî, "İlim", 15, "Zekât", 5, "Ahkâm", 3.

²⁷⁹ Nesâî, "Cihâd", 8.

²⁸⁰ İbn Mâce, "Zühd", 22; Ebû Dâvûd, "Edeb", 44.

²⁸¹ Müslim, "İmân", 243.

Bütün hadis kaynaklarında benzer ifadelerle kaydedilen konuyla ilgili hadislerin birinde din kardeşliği ve sosyal barış için gerekli görülen hususlar şu şekilde sıralanır: *"Dedikodunun peşine düşmeyin, başkalarının kusurlarını araştırmayın, birbirinize haset etmeyin, sırt çevirmeyin, kin gütmeyin. Ey Allah'ın kulları, kardeş olun!"*²⁸²

Özetle; başkasının bir nimete kavuşmasını çekemeyip ondan mahrum kalmasını temenni etmeye haset, böyle bir kötü niyet taşımadan o nimetin benzerine kendisinin de nail olmasını arzulamasına gıpta, bu arzuyu gerçekleştirme yönünde çaba göstermeye ve olumlu bir rekabet içine girmeye "münâfese" denir. Bütün ahlâkçılar ilgili âyet ve hadislere dayanarak hasedi haram saymışlardır. Kaynaklarda, İblîs'in Âdem'i kıskanmasına da atıfta bulunularak hasedin şeytanî bir huy olduğu ifade edilir: İblîs'in Âdem'i kıskanması gökte işlenen ilk günah, Kabil'in Hâbil'i kıskanması da yerde işlenen ilk günah olarak değerlendirilir. Gıpta ve münâfese meşru kabul edilmekle birlikte, insanların bir rekabet anlayışı içinde yaptıkları işlerin hükmüne göre münâfesenin de vacip (farz), müstehap, mubah veya haram olabileceği belirtilir.²⁸³

Hasedin, gıpta ve münâfeseden en büyük farkı, hasedin "bencillik ve çekememezlik" anlamına gelmesidir. Bazı kötü niyetli kişilerin elde edecekleri imkânlarla fitne-fesat çıkarmalarından kaygı duyulduğu için bunların o imkânlardan mahrum kalmasını arzulamakta sakınca görülmez. Buna göre haram olan haset, başkasının meşrû yoldan sahip olduğu bir imkândan dolayı insanın kıskançlık duygusunun etkisine kapılarak kendisine bir yararı olmasa bile o nimetin elden çıkmasını istemesidir.

Haset, bir tür ruhî hastalıktır; insan tabiatındaki bencillik eğiliminden ve başkalarının kendisinden daha üstün durumda olmasına tahammül edememesinden kaynaklanır. Haset duygusunu bütünüyle yok etmek herkes için mümkün değildir.²⁸⁴ İslâm ahlâkçıları, haset duygusunu ortadan kaldırmanın veya etkisinden korunmanın bazı yollarına işaret ederler. Bunun için öncelikle hasedi doğuran sebeplerin bilinmesi gerekir. er-Râzî hasedi, cimrilik ve aşırı ihtirasın birleşmesinden doğan psikolojik bir hastalık olarak görür ve ahlâk eğitimcilerinin kötü insanı, "başkalarının zarara uğramasından zevk duyan kişi" diye tanımladıklarını hatırlatarak bu tanımda hasedin esas alındığını söyler.²⁸⁵ Gazzâlî ise hasedin sebeplerini şöyle sıralar: Düşmanlık ve kin gütmeye, üstünlük duygusu, kibir,

²⁸² Buhârî, "Edeb", 57, 58; Müslim, "Birr", 24, 28, 30, 32.

²⁸³ el-Muhâsibî, s. 475-490; Gazzâlî, *İhyâ'*, III, 236-239.

²⁸⁴ Gazzâlî, III, 236, 238-239.

²⁸⁵ Ebû Bekir er-Râzî; *et-Tıbbü'r-rûhânî*, Beyrut 1402/1982, s. 48.

böbürlenme, ulaşılmak istenen şeylerden mahrum kalma korkusu, makam ve mevki tutkusu, nefsin kötülük ve çirkinliği.²⁸⁶

Haset, bir tür ruh hastalığı olduğu için bu, öncelikle kıskanan kimsenin kendisine zarar verir. Çünkü onu mutsuz kılar. Kindî, hasedi bir üzüntü ve mutsuzluk sebebi olarak gösterir. Haset, ruhu kirleten bir kusurdur ve şerlerin en fenasıdır. Haset, başkasının zarar görmesini isteme duygusu olduğundan, bir kötülük sevgisidir. Kötülüğü sevenin kendisi de kötüdür; insanların en kötüsü de dostlarının zarara uğramasına sevinendir.²⁸⁷ Haset hastalığının ilim ve amelle tedavi edilebileceği belirtilir.²⁸⁸ Çeşitli âyetlere dayanılarak, hasetçiden gelebilecek zararlardan korunmak için hangi tedbirlere başvurulması gerektiğine ilişkin öneriler sıralanmıştır. Bunların yanında Allah'ın maddî ve manevî lütuflarına mazhar olan kişinin, davranışlarını başkalarının kıskançlığına sebep olmayacak şekilde ayarlaması gerekmektedir. Bu hem dinî bir görev hem de insana karşı bir nezaket kuralıdır.²⁸⁹

Akrabalar arasında haset, çok daha yıkıcı ve üzücü bir hâl alır. Kâbil'in ilk cinâyeti işleyip kardeşini öldürmesi, dar dairede en yakınımız olan kardeşlerden tutun, ta en uzak akrabaya kadar ne derece tahripkâr olabilecek bir problem olduğunu gösterir.

15. Kin Tutmak

Âciz oluşlarından dolayı intikam alma gücünde olmayan kimseler, hiddetlerini içlerinde saklarlar. Bu durum kin halini alır. İçinden nefret eder, kızar durur ve fırsat kollar. Bu hal mümine yakışmaz. Rasûlullah Efendimiz (s.a.v.), hiçbir zaman kendi nefsi için değil, Allah haklarından biri ihlal edildiğinde intikam alırdı. Hz. Âişe şöyle der: "*Rasûlullah (s.a.v.), kendisi için asla kin tutup öç almamıştır. Ancak Allah'a karşı hürmetsizlik edilmesi hâriç. Bu takdirde işlenen hürmetsizlik sebebiyle Allah için öfkelenir, intikam alırdı.*"²⁹⁰ Mümin kin tutmaz, ama aynı hataya bir daha uğramamak için de unutmaz.²⁹¹ Kin ve hiddet, intikam hırsından doğar. Kinden, haset, gıybet, dedikodu gibi hastalıklar meydana gelir. Her şey zıddıyla tedavi edilir. Kin duygusu, bu hususların zıddıyla tedavi edilebilir. Müreysî Gazvesi'nden sonra meydana gelen İfk Hadisesi'nde, Hz.

²⁸⁶ Gazzâlî, *İhyâ'*, III, 242-243.

²⁸⁷ Kindî, *el-Hile li-def' il-ahzân*, (nşr. A. Bedevî), Beyrut 1983, s. 17; Ebû Bekir er-Râzî, *a.g.e.*, s. 51.

²⁸⁸ Meselâ bk. Âl-i İmrân 3/120; en-Nisâ 4/89; el-Haşr 59/9.

²⁸⁹ Çağrı, Mustafa; "Haset", *DİA*, XVI, 378-380.

²⁹⁰ Buhârî, "Edeb", 80.

²⁹¹ Buhârî, "Edeb", 83.

Âişe ile ilgili dedikodunun yayılması olayına, Hz. Ebu Bekir'in (r.a.), akrabalık ilişkisi ve fakirliği sebebiyle koruduğu Mistah b. Üsâse (ö. 34/654)'nin adı karıştı ve iffetli bir kadına zina isnadında bulunma fiilini işlediği sabit görüldüğü için Resûl-i Ekrem tarafından diğer suç ortaklarıyla birlikte kendisine had uygulandı. Hz. Ebû Bekir de artık Mistah'a yardımda bulunmayacağına yemin etti. Ancak, *"İçinizden fazîletli ve servet sahibi kimseler akrabaya, yoksullara, Allah yolunda göç edenlere mallarından vermeyeceklerine yemin etmesinler; bağışlasınlar, feragat göstereyin. Allah'ın sizi bağışlamasını arzulamaz mısınız? Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir"* mealindeki âyetin (en-Nûr 24/22) nâzil olması üzerine Hz. Ebû Bekir (r.a.) bu kararından vazgeçti, *"Evet, severim Ya Rabbi"* diyerek infakına devam edeceğini açıkladı ve âyetin bildirdiği şekilde faziletli olanı yaptı.²⁹² Âlimler burada, günahkâr bile olsalar, sıla-i rahim'i kesmeme gerektiğine dâir işâretler vardır, derler.²⁹³ En doğrusu, kızdığına karşı yine eski samimiyeti yaşatmak, hatta şeytanı körletmek için daha fazla ihsanda bulunmaktır.²⁹⁴ Şeytan, Kible'ye dönen müminlerin artık kendisine ibadet etmesinden ümit kesmiştir ama onları birbirlerine düşürmekte halâ ümitlidir.²⁹⁵

Kur'ân-ı Kerîm'de öğretilen dualardan biri de müminlere karşı kalplerde olabilecek kinin giderilmesi ile ilgilidir: *"Bunların arkasından gelenler şöyle derler: Rabbimiz! Bizi ve bizden önceki gelip geçmiş imanlı kardeşlerimizi bağışla; kalplerimizde iman edenlere karşı hiç kin bırakma!"*²⁹⁶ Hadiste din kardeşliği ve sosyal barış için gerekli görülen hususlar şu şekilde sıralanır: *"Dedikodunun peşine düşmeyin, başkalarının kusurlarını araştırmayın, birbirinize haset etmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin, kin gütmeyin. Ey Allah'ın kulları, kardeş olun!"*²⁹⁷ Bu da, "şayet bu yasaklanan şeylerden kaçınırsanız kardeş olabilirsiniz. Yok, eğer terk etmezseniz aranızda düşmanlık oluşur." demektir. Burada, *"müminler ancak kardeşlerdir."* (el-Hucurât 49/12) âyetine işâret vardır. İbn Abdilberr der ki: "Bu hadîs, müslümana buğz etmeyi ve yüz çevirmeyi, şer'î bir özür olmadıkça alâkayı kesmeyi ve Allah'ın ona verdiği nimetin yok olmasını istemeyi haram kılar. Aynı şekilde eksik ve kusurlarını araştırmak ta haramdır. Ona nesep kardeşi gibi muâmele edilmesi gerekir. Bu konuda ise hâzır ile gâip, ölü ile diri arasında fark yoktur."²⁹⁸

²⁹² Tirmizî, "Tefsîr", 25; Algül, Hüseyin; "Mistah b. Üsâse", *DİA*, XXX, 188.

²⁹³ Nevevî, *Şerhu Müslim*, XVII, 118.

²⁹⁴ Gazzâlî, *İhyâ'*, III, 195.

²⁹⁵ Tirmizî, "Birr", 25.

²⁹⁶ el-Haşr 59/10.

²⁹⁷ Buhârî, "Edeb", 57, 58; Müslim, "Birr", 24, 28, 30, 32.

²⁹⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XXII, 276.

Sosyal yaşam formunda, fertler arasına bu duygunun girmemesi için gösterilen gayret, akraba ilikilerinde çok daha fazlasıyla gösterilmelidir. Sıla-i rahim bağının kesintiye uğramasında kin'in etkisi büyük olabilir. Bu nedenle küçük meseleler büyütülmeden, sevgi yolu seçilmelidir.

C. Kat'-ı Rahim'in Sonuçları

1. Sıla-i Rahim'i Terkeden, Cennet'e Giremez

"Onlar ki söz verip anladıktan sonra Allah'a verdikleri sözü bozarlar. Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyi (iman ve akrabalık bağı) keserler. Ve yeryüzünde bozgunculuk yaparlar. İşte zarara uğrayanlar onlardır." (el-Bakara 2/27) Allah-u Teâlâ insanlar arasında birçok râbitalar kurulmasını emretmiştir. Akrabalık ve sıla-i rahim râbitası, bütün insanlarla ilgili râbita ve bütün bu bağların mihrini teşkil eden inanç kardeşliği. Bu râbitalar koparıldığı takdirde bütün bağlar çözülmüş, yeryüzüne fesat yayılmış ve dünyaya anarşi hâkim olmuş demektir.

Nesep konusunda bilgi ve tecrübesiyle tanınan sahâbî Cübeyr b. Mut'im'den (r.a.) rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.v.), müttetekun aleyh bir hadîs-i şerîfte, akrabalık ilişkisini kesenleri, cennete giremeyecek kimseler arasında göstermiş ve şöyle buyurmuştur; "لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ فَاطِعٌ - Akrabasıyla ilgisini kesen kimse cennete giremez." Hadîsin, "لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ فَاطِعٌ رَحِمٍ" şeklindeki rivâyetinde ise, "kat'-ı rahim" denilerek, meselenin sıla-i rahim konusu olduğu açıkça belirtilmiştir.²⁹⁹ Âlimler buna, "akraba ziyâretini kesenin cennete girememesi, bunu helâl sayması itibariyledir" şeklinde bir izah getirirler. Akrabayla alakayı koparmayı helal gören kimse, kâfir olur ve cennete giremez. Bir kimse bunu helâl saymıyor ve fakat akrabayı da ziyaret etmiyorsa, cennete ilklerle beraber giremeyecek, cezasını çektikten sonra girecektir.³⁰⁰ Bu hadîsteki "cennete giremez" ifâdesini, "düşmanlık yaparak ve haklarından mahrum ederek akrabasını terk eden kişiler, Cenâb-ı Hak, bunlar hakkındaki va'di uygularsa cennete giremezler" şeklinde yorumlarlar. Sılanın en düşüğü olan selâm vb. şeyleri yapanlar, kâtı' sayılmazlar.³⁰¹ Konuyla ilgili olarak Nevevî de şunları söyler: "Cennete giremez" diyen hadîsler, iki şekilde yorumlanır: Haram olduğunu bile bile kat'ı rahmi helâl kabûl etmesidir. Bu küfürdür ve sahibini cennetten mahrum eder. İkincisi ise, ilk girenlerle beraber giremez. Cezası kadar azap

²⁹⁹ Buhârî, "Edeb", 11; Müslim, "Birr", 18, 19; Ebû Dâvûd, "Zekât", 45; Tirmizî, "Birr", 10.

³⁰⁰ Davudoğlu, Ahmed; *Sahîh-i Müslim Terceme ve Şerhi*, İstanbul 1983, X, 498.

³⁰¹ İbn Battâl, *Şerhu Sahîh-i Buhârî*, IX, 203.

gördükten sonra girer. Zira sıla-i rahimi inkâr etmemiş, yalnız gereğini yapmayarak günahkâr olmuştur. İmanını kurtaran bir kimse er geç mutlaka cennete girer.³⁰²

2. Kat'-ı Rahim, Amellerin Kabûl Olmama Sebeplerindedir

Duâların kabûl olmama sebeplerinden birisi de, akraba ile bağıni koparmayı düşünmek ve onların darılmasına yol açan bir şeyi istemektir.³⁰³ Allah-u Teâlâ varlıkları yaratınca akrabalık bağı ayağa kalkar, Arş-ı âlâ'ya sarılır ve, "*Beni koruyup gözeteni Allah da koruyup gözetisin. Benden ilgisini keseni Allah da ilgisini kessin*" diye dua eder.³⁰⁴ İsnâdı hasen ve kimilerince zayıf kabûl edilen bir hadîse göre, her Perşembe akşamı insanların yaptığı işler Cenâb-ı Hakk'a arz edilir; fakat akrabasıyla bağıni koparanların yaptığı iyilikler kabûl görmez: "إِنَّ أَعْمَالَ بَنِي آدَمَ تُعْرَضُ كُلَّ خَمِيسٍ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ، فَلَا يُقْبَلُ عَمَلٌ قَاطِعٌ رَحِمٍ - Her Cuma gecesi (Perşembe akşamı), âdemoğlunun amelleri (Allah'a) arz olunur. Yalnız, sıla-i rahimde bulunmayanların amelleri kabûl olunmaz."³⁰⁵ Bunun bir hikmeti, akrabalık bağıni, Arş-ı âlâ'ya sarılarak yaptığı o dua olabilir. Tâbiînden bazıları Perşembe günü ağlarlar ve şöyle derlerdi: "*Bugün amellerimiz Allah'a (c.c.) arz olunuyor.*"³⁰⁶ Deylemî'nin rivâyetinde, "إِثْنَانِ لَا يَنْظُرُ اللهُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَاطِعُ رَحِمٍ وَجَارُ السُّوءِ - Allah (c.c.), kıyâmet gününde, sıla-i rahimi kesenlerin ve kötü komşunun yüzüne bakmaz" buyrulur. Resûl-i Ekrem (a.s.), hısım ve akrabası ile bağlarını kesen toplumlara meleklerin inmeyeceğini belirtir: "إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَا تَنْزِلُ عَلَى قَوْمٍ فِيهِمْ قَاطِعٌ رَحِمٍ - Şüphesiz melekler, sıla-i rahimi kesen bir topluluğa gelmezler."³⁰⁷

Konuyla ilgili olarak Münâvî şöyle der: "Akrabalara yapılan kötülük ve sıla-i rahimi terk neticesinde, her ne kadar başka sahîh amelleri olsa da, bunu yapanın amellerine sevap yoktur. Sahîh bir amelin, normal şartlarda kabûl olması gerekirken kabûl olmaması, çok şiddetli bir tehdittir."³⁰⁸ İbn Mes'ûd şöyle der: "Semânın kapıları, kat'ı rahim yapana kapalıdır."³⁰⁹

³⁰² Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, XVI, 113.

³⁰³ Müslim, "Zikr", 92.

³⁰⁴ Buhârî, "Edeb", 13.

³⁰⁵ *Müsned*, II, 483, 484; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VIII, 151; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 61.

³⁰⁶ Hanbelî; *Ravâiu't-tefsîr*, Dârü'l-âsime, Riyâd 1422, I, 224.

³⁰⁷ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VIII, 151; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, X, 415.

³⁰⁸ Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, II, 540; *Sübülü's-selâm*, VIII, 208.

³⁰⁹ Taberânî, *el-Kebîr*, IX, 158; Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, VI, 224; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VIII, 151.

3. Kat'-ı Rahim'in Cezâsı Peşinen Verilir

Allah Resûlü (s.a.v.), akrabalık bağıını sürdürmenin müsbet neticelerinin sür'atle görüleceğini söyleyerek sıla-i rahimi en güzel ifâdelerle teşvik etmiş, ve yine bu bağıın koparılması durumunda bunun menfi neticelerinin hızlı bir şekilde görüleceğini bildirerek kat'-ı rahim'den de gayet açık ve net bir şekilde sakındırmıştır.³¹⁰ İslâm toplumunun mutluluğa erişebilmesi, toplum fertlerinin, İslâm'ın koyduğu kurallara aynen uymasıyla mümkündür.

Toplumun düzenini bozan, insan haklarını ve yasakları çiğneyen kimseler ukûbâtı (cezâ) hak edecekleri için Kur'ân bunlarla ilgili hükümleri de kapsar. Bazıları ukûbâtı, ikiye ayırırlar: Ukûbât-ı âcile (acl kökündendir, dünya hayatı kastedilir), ve ukûbât-ı êcile (ecl kökünden türer, âhiret kastedilir).³¹¹ " مَا مِنْ ذَنْبٍ أَجْدَرُ أَنْ يُعَجَّلَ اللَّهُ لِصَاحِبِهِ الْعُقُوبَةَ فِي الدُّنْيَا مَعَ مَا " *- Âhirete ertelenecek cezasıyla beraber, sâhibi için, bağıy (zulüm) ve akrabayla ilgiyi kesme kadar, Allah'ın cezalandırmayı hızlandırmasını en fazla hak eden başka bir günah yoktur.*³¹²

Sıla-i rahim, cezadan kurtuluş sebeplerindendir; onu terketmekse, dünyâ ve âhirette ukûbet sebebidir. Bu hadîste, iki şeyin, hem dünyada hem de ukbâda cezasının bulunduğu, bununla beraber dünyada da hızlı bir şekilde karşılık bulacağı bildirilir. Bunlar, sıla-i rahim ve bağıy'dır. Sözlükte "haktan ayrılmak, zulmetmek, haddi aşmak" anlamına gelen bağıy, bir fıkıh terimi olarak, meşrû devlet başkanına silâhla karşı koyma, isyan etme gibi bir siyâsî anlamı da içerir. Bunun yanı sıra, "Allah'a karşı gelme, dinin çizdiği sınırları aşma" mânasında dinî-ahlâkî bir terim olarak da kullanılır.³¹³

4. Kat'-ı Rahim, Kıyâmet Alâmetlerindendir

Kıyâmet alâmetleri ortaya çıkış zamanı, önemi ve mâhiyeti dikkate alınarak değişik tasniflere tâbi tutulmuştur. Ortaya çıkış zamanına göre kıyâmet alâmetleri, zuhur edip sona eren uzak (geçmiş) alâmetler; zuhur etmekte olan ve artarak devam eden orta alâmetler; zuhurunun hemen ardından kıyâmetin kopacağı yakın alâmetler olmak üzere üç gruba ayrılır. Konumuzla ilgili olan "sıla-i rahim" in kesilmesi meselesi de orta alâmetler arasında

³¹⁰ el-Kasîr, *Tezkîru'l-en'âm*, s. 17.

³¹¹ *el-Mufasssal fî ahkâmî'r-ribâ*, III, 221; Saka, Şevki; "Âcil", *DİA*, I, 326.

³¹² Ebû Dâvûd, "Edeb", 43; Tirmizî, "Kıyâme", 57; İbn Mâce, "Zühd", 23; Hâkim, *Müstedrek*, II, 338, 356; İbn Hibbân, II, 200; *Müsned*, V, 36; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, 27; Beyhakî, II, 356.

³¹³ Şafak, Ali; "Bağıy", *DİA*, VI, 451, 452, (1991).

sayılır. Bu orta alâmetler şunlardır: Ahmak ve alçakların dünyanın en mutlu insanları olması, kötülük ve fuhşun yayılması, çocuğun ebeveynine isyan etmesi, oyun ve çalgı aletlerinin ortaya çıkması, fâsıkların toplumun efendisi haline gelmesi, gasp olaylarının çoğalması, sıla-i rahimin kesilmesi gibi ferdî ve içtimaî alanda bozuluşun vukû bulacağına ilişkin olaylar... Bunların bir kısmı hadislerde zikredilen alâmetlerle örtüşüyorsa da çoğu lafız olarak erken devir hadis literatüründe yer almamaktadır.

Sıla-i rahimin kesilmesi, komşuluk ilişkilerinin bozulması, fesatların ortaya çıkışı kıyâmet alâmetlerinden olarak gösterilir. " لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَظْهَرَ الْفَحْشُ وَالتَّفَاحِشُ وَقَطِيعَةُ الرَّجْمِ " - *Fuhuş, tefâhuş, kat'-ı rahim ve kötü komşuluk ortaya çıkmadan kıyâmet kopmaz.*³¹⁴ Görüldüğü üzere, cinsî suçlar ve davranış bozukluklarını ifade eden büyük günahlar, hayâsızlık, edepsizlik ve iffetsizlik gibi olumsuz durumlarla beraber, sıla-i rahimin terk edilmesi, akraba ziyâretlerinin kesilmesi ve komşuluk ilişkilerinin bozulması gibi sosyal ve ahlâkî bozuluşu gösteren haberler kıyâmet alâmetleri arasında sayılmaktadır. Bu tür olaylar kaynaklarda, kısmen zuhur eden ve kıyâmete doğru artma ve yaygınlaşma temayülü gösteren emareler (küçük alâmetler) olarak da değerlendirilmektedir.³¹⁵

5. Kat'-ı Rahim Yapan Topluluğa Rahmet İnmez

Bir hadîste, " إِنَّ الرَّحْمَةَ لَا تَنْزِلُ عَلَى قَوْمٍ فِيهِمْ قَاطِعُ الرَّجْمِ " - *Kat'-ı rahim yapan topluluğun üzerine rahmet inmez.*³¹⁶ buyrulur. Münâvî bu hadisi şöyle yorumlar: "Burada kat'-ı rahim edenlerden maksat, bunu ezâ ve cefâ ederek yapanlardır. Ayrıca bu hadîste, "kavim" kelimesi ile, akrabalık bağlarının kesilmesinin ve çözülmesinin, toplum olarak birbirlerine destekle bu işi yapmaları hususuna işâret vardır. Yani işâret umumadır. Rahmetten murad, ya yağmurdur, ya da meleklerdir. Bu günah yüzünden yağmurlar kesilir. Bu büyük bir vaîddir, (cezâ). Kat'-ı rahim büyük günahlardandır. Melekler, yeryüzünde dolaşan rahmet ve ziyâret melekleridir."³¹⁷ Kavim kelimesi, bu günah hususunda yardımlaşma olduğunu gösteriyor, diyerek, aynı yoruma İbn Hacer de katılır.³¹⁸ Hâdimî de *el-Berîka*'da, bu sözlerle, umûmî bir mahrûmiyete işâret edildiğini söylemiştir.³¹⁹

³¹⁴ *Müsned*, II, 162; X, 26-31; *Müstedrek*, I, 75.

³¹⁵ Çelebi, İlyas; "el-Fiten ve'l-Melâhim", *DİA*, XIII, 149 vd.

³¹⁶ Muttakî el-Hindî; *Kenzü'l-ummâl fî Süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, Thk. Bekrî Hayâtî, Safvet es-Sekâ, Müessesetü'r-risâle, 5. Baskı, 1981, III, 367, (6978); Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, thk. M. Fuâd Abdülbâkî, Dâir'l-beşâir el-İslâmiyye, Beyrut 1989, I, 36.

³¹⁷ Münâvî; *Feyzü'l-kadîr*, el-Mektebetü't-Ticâriyye, 1. Baskı, Kahire 1937, II, 340.

³¹⁸ İbn Hacer el-Askalânî; *Fethu'l-bârî*, (nşr. Abdülazîz b. Bâz), Dâirü'l-Mârifet, Beyrut 1379, X, 415.

³¹⁹ el-Hâdimî, Ebû Saîd, (ö. 1156, h.); *Berîka-i Muhammediyye*, Matbaa-i Halebî, 1348, IV, 152.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAKIN VE UZAK AKRABALARLA İLETİŞİM

I. YAKIN VE UZAK AKRABALAR

Kişinin en yakın kan hısımları arasında birinci sırayı fûrû, yani çocukları, torunları ve torunlarının çocukları olmak üzere kendi zürriyetinden gelen kimseler teşkil eder. İkinci sırada usûlü, yani ana ve babası, dedeleri, nineleri, ve onların da anaları ve babaları olmak üzere zürriyetinden geldiği ataları yer alır. Üçüncü sırada kardeşleri ve kardeşlerinin çocukları ve torunları vardır. Dördüncü sırayı ana ve babanın kardeşleri, yani amcalar, halalar, dayılar, teyzeler ve onların çocukları teşkil eder. Dedelerin ve ninelerin kardeşleri olan büyük amcalara ve büyük dayılara hısım denilirse de bunlar mirasçılık hakkı bulunmayan hısımlardır.³²⁰

A. Ailenin Önemi ve Aile İçi İletişim

İnsan, diğer canlılardan farklıdır. İnsan, insanlık tarihi boyunca, âilevî ihtiyaçlarını, bilinçli ve amaçlı olarak kurdukları aile düzeni ve disiplini içinde karşılayagelmiştir. Kur'ân'da³²¹ işâret edildiği ve Hz. Peygamber'in de vurguladığı gibi,³²² bu kurumun birinci amacı, sağlıklı nesiller yetiştirmek sûretiyle insan soyunun devamına katkıda bulunmaktır. Her ne kadar insanlar da diğer canlılar gibi evlenmeden çocuk sahibi olabiliyorlarsa da, çocukların bedensel ve ruhsal gelişiminin, annenin tek başına üstesinden gelemeyeceği kadar uzun ve zahmetli bir bakımı gerektirmesi yanında, insanın bir kültür varlığı oluşu da aile kurumunu gerekli kılmıştır. Zira inançlar, değerler, gelenek ve göreneklerle iyi alışkanlıklar öncelikle ve en sağlıklı bir şekilde ailede kazanılır. Kur'ân-ı Kerîm'de de işâret buyurulduğu gibi,³²³ aile kurumunun belki de en önemli işlevi sevgi odaklı bir ilişkiler dünyası oluşturmasıdır. Aile kurumu toplumsal düzenin sağlıklı işleyişine de katkıda bulunur. Aile kurumu ve onun çevresinde oluşturulmuş kurallar, kadın-erkek ilişkisine biyolojik tatminlerin ötesinde değer ve anlamlar katar. İslâmiyet'in bir yandan zinayı ağır yaptırımlarla yasaklarken bir yandan evlenmeyi teşvik etmesinin sebebi de budur.

³²⁰ Aktan, Hamza; "Kan Hısımlığı" md., *İ.İ.G.Y.A.*, II, 531.

³²¹ en-Nisâ 4/1.

³²² İbn Mâce, "Nikâh", 1.

³²³ er-Rûm 30/21.

Erdemli ve mükemmel bir toplum yapısı gerçekleştirmenin en önemli şartı olan hak ve sorumluluk bilinci, toplumun çekirdek birimi olan aile için de vazgeçilmez bir önem taşır. Hz. Peygamber, aile bireylerinin haklarını ihmal etmek pahasına nâfile namaz kılmaya, oruç tutmaya vb. ibadetler yapmaya bile izin vermemiştir.³²⁴ İslâm ahlâkçıları, kural olarak diğer bütün insanların ve Müslümanların birbirleriyle ilişkilerinde söz konusu olan hak ve yükümlülüklerden aile bireylerinin de birbirlerine karşı sorumlu olduklarını belirtmişler; ayrıca onların kendi aralarında aile kurumuna özgü hak ve sorumluluklarının da bulunduğunu ifâde etmişlerdir.³²⁵

Toplum içinde olduğu gibi aile içinde de haklara riayet edilmesi ve sorumlulukların yerine getirilmesi için belli bir düzen ve disiplinin kurulmasına, rollerin belli olmasına ihtiyaç vardır. Nisâ sûresinin 34. âyeti, aile reisliği yetki ve sorumluluğunu, koyduğu genel ahlâk ve adalet ilkeleri çerçevesinde erkeğe vermiştir. Hadislerde de erkeğin bu konumuna işaret eden ve kocaya saygılı olmayı öğütleyen açıklamalar bulunmaktadır.³²⁶ Bununla birlikte, tamamen aile düzeninin sağlıklı işleyişini temin maksadıyla erkeğe tanınan aile reisliği işlevi, ona asla kadın üzerinde bir baskı ve zorbalık imkânı vermez; ahlâk ilkeleriyle çelişen, Kur'ân'ın Peygamber'e bile tanımadığı³²⁷ bu imkânı sıradan insanlara tanınması imkânsızdır. Dolayısıyla kadının kocasına saygısı da cebrî değil, ahlâkî bir saygıdır. Kur'ân da, "*Kadımlarla iyi geçininiz*"³²⁸ buyurur. Hz. Peygamber de insanların en iyisinin eşlerine karşı iyi davrananlar olduğunu ifade eder.³²⁹ Kınalızâde *Ahlâk-ı Alâî*'de, kocanın eşine karşı görevlerini özetle şu şekilde sıralar: "Erkek karısına karşı iyi davranmalı, haklarını gözetmeli; gücü ölçüsünde güzel ve değerli elbiseler giydirmeli; evin yönetimine onu da ortak etmeli, evin dâhilî işlerini ve hizmetçilerin yönetimini ona bırakmalı; kadının akrabasına saygı ve ikramda bulunmalıdır. Karısıyla yetinip üzerine evlenmemelidir; çünkü iki evlilik kıskançlık ve geçimsizlik doğurur."³³⁰

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), anne baba hakkı ve çocuk hakları üzerinde ısrarla durmuş, ancak tavsiyelerinin çoğunu da çocuklara yapmıştır. Çünkü anne babanın çocuğa olan sevgisi fitrî, çocuğun ana babaya olan sevgisi daha çok irâdîdir. Anne baba evladına olan sorumluluklarını yerine getirirken bir huzur ve zevk duyar. Ancak evlât anne babaya

³²⁴ Buhârî, "Savm", 55.

³²⁵ TDVY, *İlmihal II*, s. 526; Aydın, M. Akif; "Aile", *DİA*, II, 196-200.

³²⁶ bk. Buhârî, "Ahkâm", 1; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 40; İbn Mâce, "Nikâh", 4.

³²⁷ bk. el-Gâşîye 88/21-22.

³²⁸ en-Nisâ 4/19.

³²⁹ Tirmizî, "Radâ", 11.

³³⁰ Kınalızâde, *Ahlâk-ı Alâî*, II, 23; TDVY, *İlmihal II*, s. 527 vd.

hizmet ederken, bu mânevî zevkleri unutup, bunu bir yük ve dert olarak görebilir. Bu yüzden Hz. Peygamber (s.a.v.), anne baba hakkı üzerinde titizlikle durmuştur. Netice olarak aile içi iletişimde, ebeveyn ve çocuklar arasında, saygı-sevgi ve hoşgörünün hâkimiyeti olmalıdır.

C. Ebeveynle İletişim

Kişinin, varlık âleminde ilk olarak iletişime geçtiği kimse, anne ve babasıdır. Anne baba ve çocuklar arasındaki bu fitrî ve duygusal bağın kuvvet ve değeri, Kur'ân-ı Kerîm'de, Hz. Mûsâ'nın (a.s.), Firavun tarafından öldürülmesinden korkan annesinin çektiği sıkıntı ve çabalar, Hz. Nuh'un inkârcı oğlu için çırpınışları³³¹ gibi, bâzı peygamberlerin hayatında misâlleriyle önümüze sunulmuştur. Hadîs kaynaklarında, Kitâbü'l-Edeb ve Kitâbü'l-Birr gibi başlıklar altında ele alınan ilk konu ebeveyne karşı görevlerdir. Bazı hadislerde, "ukûk" kavramıyla, anne babaya isyanın cezalarından bahsedilirken, bir kısım hadislerde de, "birrû'l-vâlideyn, ihsan" kavramlarıyla onlara itâat, iyilik ve güzel muâmele üzerinde durulur.

Ebeveyne itaat etmek, onları hoşnut etmek, dualarını almak, onlara saygılı davranmak.. isyan etme bir yana onlara "öf" bile dememek, onlar hayattayken görevlerimizden bazılarıdır. Vefatlarından sonra da, onlara dua edip istiğfar etmek, varsa vasiyetlerini yerine getirmek, onların akrabaları ile ilgilenmeyi sürdürmek de büyük bir fırsat olarak bize sunulmuştur. Ayrıca, ölümlerinden sonra, ebeveynin dostlarıyla da irtibatı sürdürüp, hal ve hatırlarını sormak, ihtiyaçlarını gidermeye çalışmak da önemlidir ve bunlar sıla-i rahim içerisinde mütâlaa edilir. Bir hadiste, *"Şüphesiz ki, iyiliğin en iyisi (iyiliklerin en mükemmelisi), evlâdın, baba dostlarına sıla yapması, onları görüp gözetmesidir."*³³² buyrulur.

Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde çoğunlukla Allah'a kulluk vecîbesinin hemen ardından ana babaya saygılı olma ve iyi davranmanın bir görev olduğuna dikkat çekilir.³³³ Hz. İbrâhim ile babası Âzer arasındaki bir diyalogu aktaran âyetler,³³⁴ evlâdın ebeveynine karşı saygısına örnek olması açısından ilgi çekicidir. Burada Hz. İbrâhim, Âzer'e her sözünün başında "babacığım" diye söze başlar; babası müşrik olmasına, gerçekten kaba ve

³³¹ Tâhâ 20/38-40; el-Kasas 28/7-13; Hûd 11/42, 47.

³³² Müslim, "Birr", 11-12, İbn Mâce, "Edeb", 11; Ebû Dâvûd, "Edeb", 120, 129.

³³³ bk. el-En'âm 6/151-153; el-İsrâ 17/22-37.

³³⁴ Meryem 19/41-88.

tehditkâr davranmasına rağmen yine de o saygısını korur, "*Selâm olsun sana! Rabbimden senin için af dileyeceğim*" der. Hz. Peygamber de (s.a.v.) en önemli amelleri, Allah katındaki değerine göre, "*Vaktinde kılınan namaz, ebeveyne iyilik ve Allah yolunda cihad*"³³⁵ şeklinde sıralar. Hadiste, "kebâir" (büyük günahlar) diye bilinen kötülüklerin en büyükleri, "*Allah'a ortak koşmak, ebeveyne âsî olmak ve yalan yere şahitlik yapmak*"³³⁶ şeklinde geçer. Ana babaya iyilik edip onları incitmekten kaçınmanın önemine dair pek çok âyet ve hadisin yanında, ahlâk kitaplarında da konuya büyük önem verilmiş; onların, birer insan olarak tabii haklarının yanında; evlâtların onlara karşı yerine getirmeleri gereken birçok görevden söz edilmiştir: Maddî ve mânevî ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmak, onları incitmemek, haram olmayan konularda isteklerini gerçekleştirmek, hayır ve ibadetlerine yardımcı olmak, vasiyetlerini yerine getirmek, dostlarıyla ve sevdikleriyle ilişkiyi devam ettirip hâtıralarını yaşatmak, nihâyet dinin ve örfün gerekli veya güzel bulunduğu diğer hususlarda lâzım geleni yapmak.³³⁷

D. Çocuklarla İletişim

Hz. Peygamber (a.s.), çocukları ve torunlarıyla yakından ilgilenmiş, onlara sevgi ve sorumlulukla yaklaşmış, şefkatle muâmele edip, babalık ve dedelik konularında ümmetine en güzel örnek olduğunu açıkça göstermiştir. Torunlarını, evde, bazen sırtına, bazen de karnının üzerine alıp eğlendirmiş,³³⁸ gerektiğinde çocuk ve torunlarını öpüp, okşayarak, fiziksel temasla güven duygusunu aktarmıştır. Hz. Fâtıma (r.a.) için Hz. Âişe şöyle der: "*Konuşma ve söz söyleme bakımından, babasına, Fatıma'dan daha çok benzeyeni görmedim. Babasının yanına girdiği zaman babası ona kalkıp merhaba eder, onu öper ve oturduğu yere oturturdu. Hz. Peygamber de, onun evine geldiği zaman, o babasına kalkıp elini tutar, merhaba eder, onu öper ve kendi oturduğu yere babasını oturturdu.*"³³⁹

Baba-evlât arasındaki duygusal ilişkiyi vurgulama açısından dikkat çekici bir hadiste Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin (r.a.) Fâtıma üzerine evlenmesi için yapılan bir girişime kesin bir tavırla karşı çıkıp, "*Çünkü Fâtıma benden bir parçadır; onu endişelendiren beni endişelendirmiş olur; ona ezâ veren bana da eza vermiş sayılır*" der."³⁴⁰ Bu vb. rivayetler, aile içi iletişimde çocuklar ve ebeveyn arasındaki karşılıklı tutumun nasıl olması

³³⁵ Buhârî, "Edeb", 1; Müslim, "Îmân", 137.

³³⁶ Buhârî, "Edeb", 1, 6; Müslim, "Îmân", 38, 143, 144; Tirmizî, "Tefsîr", 5.

³³⁷ TDVY, *İlmihal II*, s. 521.

³³⁸ Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, IX, 182.

³³⁹ Müslim, "Fezâil", 97-99.

³⁴⁰ Buhârî, "Fezâil", 12; "Nikâh", 109; Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 93, 94.

gerektiğini bize gösterir. Netice olarak Hz. Peygamber, küçüklere şefkat duyup merhamet etmeyenlerin, büyüklere karşı saygı göstermeyenlerin, kendisinden olmadığını ifade buyurmuşlardır.³⁴¹

Her çocuk, aile için bir mutluluk ve sevinç kaynağıdır. Ama aynı zamanda bu, büyük bir sorumluluktur. Ebeveynin bu konudaki başlıca görevleri şunlardır: **1.** Çocukların beslenme, barınma, giyim kuşam ve sağlık gibi maddî ve bedensel ihtiyaçlarının karşılanması ailenin başta gelen görevidir. Hadiste, "*İnsanın aile bireylerini sefil bırakması günah olarak kendisine yeter*" denir ve kişinin hayır yolunda harcadıkları içinde sevabı en bol olanının, aile bireyelerine yaptığı harcamalar olduğu belirtilir.³⁴² **2.** Hz. Peygamber'in, gerek kendi çocukları ve torunlarına gerekse diğer çocuklara karşı son derece şefkat, merhamet ve sevgi hisleri duyması, onları bağrına basıp okşaması, öpmesi, hatalarını bağışlaması, şakalaşması, hatta oyunlarına katılması ile ilgili pek çok hadis vardır. Onun çocuklara olan bu tutumunu yadırgayan birini, "*Allah senin kalbinden merhameti söküp almışsa ben ne yaparım!*"³⁴³ diyerek eleştirir.

Sevgi ve şefkat gibi mânevî ilgi, en az maddî ilgi kadar önemlidir. Bu ilgiden yoksun kalan çocuklar, uyum problemleri yaşar ve onların suç işleme eğilimleri daha güçlü olur. Ayrıca, çocuğun anne sütüyle beslenmesi hem bedensel hem de ruh sağlığı açısından çok yararlıdır. **3.** Aile ortamı, aynı zamanda eğitim yuvasıdır. Büyüklere, eğitim sırasında onların düzeyine inip, onları anlamaya çalışmalı ve davranışlarıyla onlara iyi örnek olmalıdırlar. Onlara daima doğru ve tutarlı bilgiler verilmelidir. Hoşgörü ilkesinin ölçüsü iyi ayarlanmalı, çocukların şımarıp arsızlaşmasına yol açılmamalıdır. Çocuğun dinî, ahlâkî ve meslekî eğitimi ailenin en zor ve en önemli görevidir. "*Ben ancak bir öğretmen olarak gönderildim*"³⁴⁴ diyen Hz. Peygamber, eğitimin, bir peygamber mesleği olduğunu belirtir. Eğitimin temel amacı, çocukların bilgi ve ahlâkta donanımlı olmalarını sağlamaktır. "*Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha değerli bir miras bırakamaz*"³⁴⁵ hadîsi, bunu açıkça ifâde eder.³⁴⁶

³⁴¹ Tirmizî, "Birr", 4.

³⁴² Ebû Dâvûd, "Zekât", 45.

³⁴³ Buhârî, "Edeb", 18.

³⁴⁴ İbn Mâce, "Mukaddime", 17.

³⁴⁵ Tirmizî, "Birr", 33.

³⁴⁶ TDVY, *İlmihal II*, s. 520.

E. Kardeşler Arası İletişim

Din kardeşliğinin en az nesebî kardeşlik kadar önemli olduğu bilinmekle beraber, İslâmî literatürde "kardeşlik" karşılığında kullanılan Arapça "uhuvvet" kelimesi, aynı ana babadan veya bunlardan birinden dünyaya gelenler arasındaki kan bağıını belirtir. Görüldüğü üzere bu kelime, hem din kardeşliği, hem de nesebî, yani gerçek kardeşler için de kullanılır.³⁴⁷ Kur'ân'da kardeşlik kavramının farklı ilişki biçimlerini ortaya koyduğu görülmektedir. Nesep ilişkisi, miras, evlenme gibi fikhî düzenlemeler üzerinde durulurken kardeşlerden söz edilmesi yanında ahlâkî açıdan Hz. Âdem'in oğullarından Kâbil'in kıskançlık ve menfaat duygularına mağlûp olarak kardeşi Hâbil'i öldürmesi,³⁴⁸ yine kıskançlık yüzünden Hz. Ya'kûb'un oğullarının kardeşleri Yûsuf'a ihânet etmeleri³⁴⁹ anlatılır. Bazı âyetlerde Müslümanların, putperest akrabalarıyla ilişkileri çerçevesinde kardeşlerden de söz edilir ve bunları dost kabul etmemeleri gerektiği bildirilir.³⁵⁰

Kur'ân'daki peygamber kıssalarında kardeşler arası ilişkilere dair her insanın başına gelebilecek menfî vak'alarda olayın seyrini değiştirecek müspet verilere rastlamak mümkündür. Hz. Yusuf ile ilgili kıssada Şeytan'ın kardeşler arasını bozması ve bundaki mahâreti,³⁵¹ Hz. Mûsâ'nın Cenâb-ı Allah'ın kendisiyle tekellüm edip peygamber seçtiğini bildirmesinden sonra yardımcı olarak kardeşi Hârûn'u istemesi,³⁵² sonra, onun yardımcısı olarak İsrâiloğullarına gönderilmesi.. ve sonrasında Hz. Mûsâ, Tûr dönüşü kavminin buzağıya taptığını görünce Hârûn'a: *"Ey Hârûn, onların saptıklarını gördüğün zaman sana ne engel oldu? Neden bana uymadın? Emrime karşı mı geldin?"* demiş, saçından sakalından tutarak onu çekip sarsmış, bunun üzerine Hârûn: *"Ey anamın oğlu, saçımı başımı tutma! Ben senin, İsrâiloğulları arasında ayrılık çıkardın, sözümü tutmadın diyeceğinden korktum"* diyerek gerekçesini açıklamış ve Hz. Mûsâ'nın kardeşine karşı sert girişimlerine Hz. Hârûn yatıştırıcı bir tavır sergilemiştir.³⁵³ Bütün bunlar, bu meyanda gösterebilecek örneklerdendir.

Kardeşler arasındaki akrabalık bağı, İslâm hukukunun çeşitli alanlarında karşılıklı hak ve yükümlülükler ve bazı özel hükümlere konu teşkil eder. Sütkardeşliği de özellikle

³⁴⁷ Râgıb el-İsfahânî, *et-Müfredât*, "eh" md.; Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, XXVIII, 129.

³⁴⁸ el-Mâide 5/ 27-31.

³⁴⁹ Yûsuf 12/8-15.

³⁵⁰ et-Tevbe 9/23-24; el-Mücâdile 58/22.

³⁵¹ Yûsuf 12/100; Mâide 5/30.

³⁵² Tâhâ 20/28-33.

³⁵³ Tâhâ 20/92-94.

evlenme engelleri bakımından önem taşır. Kişinin usûl ve fûrû dışındaki akrabasına zekât verip veremeyeceği konusu tartışmalıdır.³⁵⁴ Kardeşler, birbirlerini sevmeli, birbirlerine yardım edip hürmet ve şefkate bulunmalıdır. Kardeşlerin arasında pek kuvvetli bir bağ vardır. Bunu daima korumalıdır. Hele büyük kardeşler, ana baba yerindedirler. Onlara karşı büyük bir saygı göstermelidir. Maddî menfaat yüzünden birbirine düşman kesilen kardeşler, iyi kimseler sayılmaya layık olamazlar. Birbirine tutkun olan kardeşler, hayatta daima muvaffak olurlar.³⁵⁵

F. Kız Kardeşlerle İletişim

Hadîs-i şerîflerde, kız kardeşlerle olan iletişime ayrı bir vurgu yapılır. Bir rivâyette: *Üç - لَا يَكُونُ لِأَحَدٍ ثَلَاثَ بَنَاتٍ، أَوْ ثَلَاثَ أَخَوَاتٍ، أَوْ ابْنَتَانِ، أَوْ أُخْتَانِ، فَيَتَّقِي اللَّهَ فِيهِنَّ وَيُحْسِنُ إِلَيْهِنَّ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ* - *Üç kızı, ya da üç kız kardeşi veya iki kızı ya da iki kız kardeşi olup da onlar hakkında Allah'tan korkup, onlara ihsan eden kimse, Cennete girer.*³⁵⁶ buyrulur. "İyilik eder" ifadesiyle ilgili olarak: *"Buradaki iyilikten kasıt, evlendikten sonra sıla ve ziyâret gibi iyiliklerdir."* şeklinde yorum getirilir.³⁵⁷ Yine bununla ilgili olarak Münâvî şöyle diyor: Gıda, giyim, barınma gibi ihtiyaçlarını görür, onlara minnet ettirmez, onlara karşı bıkkınlık ve usanma göstermez, yapamayacakları şeyi onlara yüklemez..³⁵⁸ Benzer bir rivâyette, *"Her kim üç kızın geçimini üzerine alarak onları terbiye eder, evlendirir, evlendikten sonra da iyiliğini sürdürürse onun için cennet vardır."*³⁵⁹ buyrulur. Sehl b. Saîd'in rivayetinde aynı mükâfat kız kardeşin geçimini üzerine alanları da kapsamaktadır.³⁶⁰ Kur'ân'da iki kız kardeşin bir nikâh altında birleştirilmesinin haram olduğu ifade edilir.³⁶¹ Hz. Peygamber de bir kadının, halası veya teyzesiyle birlikte aynı erkeğin nikâhında olmasını yasaklamıştır.³⁶² Bunun sebebini de, *"Böyle yaparsanız şüphesiz akrabalık bağlarını kesmiş olursunuz (kat'-ı rahim)"*³⁶³ şeklinde açıklamıştır. İslâm hukukçuları bundan hareketle, akrabalarla iyi ilişkiler içinde olmanın (sıla-i rahim) farz olduğunu belirtmişler ve bu derecede yakınlığı bulunan iki kadının aynı kişinin eşi pozisyonunda genellikle birbirleriyle iyi ilişkiler içinde olamayacağını, dolayısıyla sıla-i rahim gibi bir farzın yerine getirilmesine engel teşkil

³⁵⁴ Yaran, Rahmi; "Kardeş", *DİA*, XXIV, 484 vd.; Çağrıçı, Mustafa; "Kardeşlik", *DİA*, XXIV, 485 vd.

³⁵⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi; *Büyük İslâm İlmihali*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, s. 466.

³⁵⁶ Tirmizî, "Birr", 12; Ebû Dâvûd, "Edeb", 130.

³⁵⁷ Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, XIX, 56.

³⁵⁸ Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, V, 362.

³⁵⁹ Ebû Dâvûd, "Edeb", 120.

³⁶⁰ Ebû Dâvûd, "Edeb", 121.

³⁶¹ en-Nisâ 4/23.

³⁶² Buhârî, "Nikâh", 27.

³⁶³ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, VI, 166.

edecek durumun aklen de haram olması gerektiğini söylerler. Ancak buradaki evlenme engeli geçicidir. Erkeğin, karısı ile arasındaki nikâh bağının sona ermesi halinde bu nikâhtan doğan evlenme engeli de ortadan kalkar.³⁶⁴

II. CİVAR AKRABALARLA İLETİŞİM

Bu çalışmamız, baştan sona, hadîs-i şerîflere göre akrabalar arası hak ve görevler, ve bunların önemini anlatmaya çalışmaktadır. Özellikle son bölümde ise, hadîslerde vurgulananlara ilâveten, örnek kabîlinden olmak üzere, bizzat Hz. Peygamber'in kendi yaşantısından, birtakım küçük anekdotlar aktarılmaktadır. Burada ise, "civar akrabalarla iletişim" adı altında, iki başlık halinde bazı bilgiler sunulacaktır.

A. Akrabalar Arası Haklar ve Görevler

Genel olarak müslümanlar ve bilhassa komşular arasında söz konusu olan iyilik ve ikram, yardımlaşma, dayanışma, ziyaretleşme, hoşgörü, iyi ve kötü günleri paylaşma, dâvete icâbet, hasta ziyareti, bayramlaşma, tebrikleşme, tâziye gibi sosyal ve ahlâkî görevler akrabalar arasında da geçerli ve gereklidir. Ancak bütün bunlar öncelikle akraba ile ilişkileri sürdürmeyi gerektirdiği için gerek hadislerde gerekse ahlâk kitaplarında bu konuya "sıla-i rahim" başlığı altında özel bir önem verilmiştir.

Bir kutsî hadiste Allah Teâlâ, kim akrabalık ilişkisini yaşatırsa kendisinin de o kuluna ilgisini sürdüreceğini, akrabasını terkedenlerden de ilgisini keseceğini bildirmiştir.³⁶⁵ Hz. Peygamber de konuyla ilgili pek çok hadisinden birinde, "*Bütün faziletlerin en üstünü, senden ziyareti kesen akrabayı ziyaret ederek ilişkiyi yaşatmandır*"³⁶⁶ buyurmuş; ziyaretleşmenin rızkı bollaştıracığını,³⁶⁷ akrabaya mal yardımında bulunmanın başkalarına yapılan yardımın iki katı sevap kazandıracığını³⁶⁸ bildirmiş; hatta bir hadiste akrabalık ilişkisini kesenler, cennete giremeyecekler arasında gösterilmiştir.³⁶⁹ Nesep bakımından uzak olan akrabalarla da karşılıklı ziyaretleşmede bulunarak sıla-i rahim yapmak gerekmektedir. Araplar'ın dört ana kolundan biri olan Mudar (Benî Mudar)³⁷⁰ kabilesinin elçileri, kendisi de Mudar'ın en önemli kolu Kureyş

³⁶⁴ Ünal, Halit; "Cem", *DİA*, VII, 276, 277.

³⁶⁵ Buhârî, "Edeb", 13,

³⁶⁶ *Müsned*, III, 438.

³⁶⁷ Buhârî, "Edeb", 12; Müslim, "Birr", 20, 21.

³⁶⁸ Nesâî, "Zekât", 82; Tirmizî, "Zekât", 26.

³⁶⁹ Buhârî, "Edeb", 11; Müslim, "Birr", 18, 19.

³⁷⁰ (Diğerleri: Rebîa, Kudâa ve Yemen.); bkz. Küçükaşçı, Mustafa; "Mudar", *DİA*, XXX, 358.

kabîlesinden olan Hz. Peygamber'i ziyârete geldiklerinde, Allah Resûlü Mudar'dan olan bu cemaatin üzerlerinde abadan³⁷¹ başka bir şeyleri olmadığını³⁷² ve bunların fakirliğini görünce yüzünün rengi değişmiş, ashabını toplamış ve onlara akrabalık bağlarını vurgulayan en-Nisâ sûresinin birinci âyetini okumuştur.³⁷³

B. Amca, Hala, Dayı ve Teyzelerle İletişim

Bundan sonraki bölümde, amca, hala, dayı ve teyzelerle iletişim konusunda Hz. Peygamber'in hayatından bazı örnekler sunacağız. Ancak burada kısaca şunları belirtmek gerekir: Amca kelimesinin Arapça'sı amm'dır. Kökünde "şümûl" mânâsı bulunan bu kelime "kalabalık topluluk" anlamına da gelir. Amcanın İslâm hukukuna göre çeşitli hak ve vazîfeleri vardır. Şahıs hukukunda amca, hukukî temsil açısından önemlidir. Babanın erkek kardeşidir. Türkçe'ye de "emmi" şeklinde geçmiştir. "Amme" ise babanın kız kardeşi, yani hala'dır.³⁷⁴ Annenin erkek kardeşine "hâl-dayı", kızkardeşine ise "hâle-teyze" denir.³⁷⁵ "Amm-amme" ve "hâl-hâle" kelimeleri çeşitli şekillerde Kur'ân-ı Kerîm'de geçmektedir.³⁷⁶ "Ey Peygamber! Biz şu gruplara dâhil kadınları sana helâl kıldık: Mehirlerini verdiğin eşlerin, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği elinin altındaki cariyeler, seninle beraber hicret eden amcakızların, halakızların, dayı ve teyzekızların..."³⁷⁷

Arapça asıllı olan hala kelimesi (hâle, çoğulu hâlât), "dayı" anlamındaki hâl'in müennesi olup "annenin kız kardeşi" demektir. Ancak Türkçe'de bu anlamda değil, Arapça'da amme (çoğulu ammât) kelimesiyle ifade edilen "babanın kız kardeşi" anlamında kullanılır. Kur'ân'da üç yerde çoğul olarak birlikte zikredilen bu iki kelime,³⁷⁸ hadîslerde de geçer.³⁷⁹ İslâm hukukunda hala, muharremât vb. konularda söz konusu edilir. Devamlı evlenme yasağı bulunan kan hısımlarından biri de, haladır.³⁸⁰ Kişinin izinsiz girebileceği evlerden biri de halasının evidir.³⁸¹ Teyzelerle ilgili olarak, "*Teyze, anne sayılır*"³⁸² hadîsini

³⁷¹ **Abâ:** (Müslümanların çoğu tarafından giyilen önü açık bir üstlük ve bu üstlüğü yapıldığı kaba kumaş. Hadislerde "yoksulların giydiği kaba bir elbise" olarak tarif edilir.) Uludağ, Süleyman; "Aba", *DİA*, I, 4, 5.

³⁷² Küçükaşçı, Mustafa; "Mudar", *DİA*, XXX, 358; Uludağ, Süleyman; a.y.

³⁷³ Müslim, "Zekât", 69; *Tezkîru'l-en'âm*, s. 25.

³⁷⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, "amm" md., XII, 423-424; Râğıb, *Müfredât*, s. 349; Fîrûzâbâdî, *Besâir*, IV, 98; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, "amm" md., s. 1472-1473.

³⁷⁵ Fîrûzâbâdî, a.g.e., "hvl" md., s. 1287.

³⁷⁶ el-Ahzâb 33/55; en-Nûr 24/61; en-Nisâ 4/23.

³⁷⁷ el-Ahzâb 33/50.

³⁷⁸ en-Nisâ 4/23; en-Nûr 24/61; el-Ahzâb 33/50.

³⁷⁹ bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "hvl", "amm" md.leri.

³⁸⁰ en-Nisâ 4/23.

³⁸¹ en-Nûr 24/61; Akyüz, Vecdi; "Hala", *DİA*, XV, 221.

³⁸² Buhârî, "Sulh"; 6; Tirmizî, "Birr", 3

de hatırlamakta fayda vardır. "قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ"³⁸³ âyetinde, Hz. İsmâil onların babaları olmadığı halde, "آبَائِكَ" kelimesinin içine, amcaları olan İsmâil'i de (a.s.) katmıştır. Allah Resûlü amcası Hz. Abbas'la ilgili olarak Hz. Ömer'e: "أَمَا شَعَرْتَ أَنَّ عَمَّ الرَّجُلِ صِنُّوْ أَبِيهِ - *Bilmiyor musun Ya Ömer, amca, babanın yarısıdır.*" demiştir.³⁸⁴ Buradaki "sıv", aslı bir olan dal demektir. "العَمُّ بِمَنْزِلَةِ الْأَبِ - *Amca, baba sayılır.*" rivâyeti de vardır.³⁸⁵ Nevevî; bu söz, "babası gibidir", demektir ve amca hakkının önemini gösterir, der.³⁸⁶ Münâvî ise, amcaya saygı, tıpkı babaya saygı gibidir; amcaya eziyet de, tıpkı babaya eziyet gibidir; bu sözde, amcaya itâat ve ona karşı gelmeme konusunda teşvik vardır, şeklinde yorum getirir.³⁸⁷

³⁸³ el-Bakara 2/133.

³⁸⁴ Müslim, "Zekât", 3.

³⁸⁵ *Teŕsîru İbn Kesîr*, IV, 370.

³⁸⁶ Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, VII, 57.

³⁸⁷ Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, IV, 359.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

I. SİLA-İ RAHİM'DE HZ. PEYGAMBER'İN ÖRNEKLİĞİ

A. Akrabalık İlişkilerinde Hz. Peygamber

Hz. Peygamber (s.a.v.), yakınlarına ve ailesine düşkün bir kişiydi. Onun insanlık sevdalısı bir kişi olarak öncelikle akrabalarını uyarmakla işe başlaması ve aile bireylerini asla ihmal etmemesi bunun açık kanıtıdır. Pek çok âyet-i kerîmede akrabalarla iyi geçinmesi emredilmiştir.³⁸⁸ O, dâvet ve çağrısına önce akrabalarından başlamıştı.³⁸⁹ Onlara son derece düşküdü, onların diğer problemleriyle ilgilendiği gibi, dinî yaşantılarıyla da çok yakından ilgilenirdi. Hiçbir zaman onlarla ilişkiyi kesmedi. Sıla-i rahim üzerinde her zaman ısrarla durdu. Amcası Ebû Tâlib başta olmak üzere yakınlarının Müslüman olması için ümidini yitirmeyerek sonuna kadar uğraştı. Akrabalık ilişkilerini her zaman sürdürdü ve yakınlarından da bunu istedi. O, anne baba sevgisi üzerinde de ısrarla durmuş, sütannesini, sütkardeşini, baba dostunu sevmeyi ısrarla istemiş, kendisi de onlara gereken ilgiyi göstererek en güzel örneği sunmuştur. Sıla-i rahim konusunda, O'nun (a.s.) hayatında en güzel örnekler vardır. Biz, misâl sadedinde bazıları buraya alacağız:

B. Hz. Peygamber ve Annesi Hz. Âmine

Dinimizin anne baba hakkına verdiği önemin bir yansıması olarak Allah Resûlü (a.s.), anne baba hakkı konusunda uyarıcı pek çok söz söylemiştir. Çalışmamızın geçen bölümlerinde kısaca onlara değindik. Onlara ek olarak biz, en güzel örneği, yine onun hayatından, annesi ile olan bağından verelim.

Âmine bint Vehb (ö. 577 m.), doğumundan sonra evlâdı Hz. Muhammed'i (s.a.v.) bir süre yanında tutmuş, ardından da sütanneye vermiştir. Muhtemelen dört yaşlarında onu tekrar yanına almış ve iki yıl daha onunla beraber kalmıştır. Altı yaşlarında iken annesi Âmine, onun doğumundan önce vefat eden babası Abdullah'ın Medine'de bulunan kabrini ve dedesi Abdülmuttalib'in annesi dolayısıyla ailenin dayıları sayılan Neccâroğullarını ziyaret etmek üzere oğlu ve câriyesi Ümmü Eymen'le birlikte Medine'ye gitmiştir, (Bazı rivayetlerde Abdülmuttalib'in de bu yolculukta onlarla birlikte olduğu kaydedilir). Ancak

³⁸⁸ bk. Meselâ: en-Nahl, 16/90; et-Tahrîm 66/6; Tâhâ 20/132.

³⁸⁹ eş-Şuarâ 26/214-215.

Medine'de bir ay kaldıktan sonra Mekke'ye dönerken Ebvâ'da, çok genç yaşta vefât etti ve oraya defnedildi. Ebvâ, Mekke-Medine yolu üzerinde Medine'ye daha yakın bir yer olup Bedir'den sonra Sukyâ ile Cuhfe arasında, Medine'ye yaklaşık 190 km. uzaklıktadır.³⁹⁰ Hz. Âmine'nin kabri buradadır. Ölümünde Âmine henüz otuz yaşında genç bir kadındı. Son anlarında başucunda duran altı yaşındaki oğluna bakıp şunları söylemişti: *"Her canlı ölümlüdür. Her yeni eskir. Her yaşlanan yok olur. Ben de öleceğim, ama hep anılacağım. Çünkü temiz bir oğul doğurmuş, arkamdan hayırlı bir hatıra bırakmış bulunuyorum."*

Hicretin 6. yılında (628) Hz. Peygamber, Hudeybiye'ye giderken Ebvâ'ya uğradı. *"Allah, annesinin kabrini ziyaret etmesi için Muhammed'e izin vermiştir"*³⁹¹ deyip, yıllar sonra, küçük yaşta kaybettiği annesini hatırlamış ve kabrini ziyaret etmişti. Eliyle kabri düzeltmiş, onun rikkat ve şefkatini hatırlayarak gözyaşlarını tutamayıp ağlamıştı. Onun ağladığını gören sahâbîler de ağladılar. Kendisine niçin ağladığı sorulunca, *"Annemin şefkat ve merhameti gözümün önüne geldi de onun için ağladım"* cevabını verdi.³⁹² O'nun (a.s.) bu ziyaretinde anne hasreti ile dopdolu, vefâlı bir evlat ve duygulu bir insan görmekteyiz. Yukarıdaki bu bilgiyi nakleden İbn Sa'd, Hz. Peygamber'in annesi için mağfiret dilemesine izin verilmediğini, fakat annesinin kabrini ziyarete müsâade edildiğini belirten bir hadîsi nakleder.³⁹³ Kâmil Miras, Hz. Peygamber'e istiğfar için izin verilmemesinin annesinin kâfir olarak öldüğü anlamına gelmediğini, Hz. Peygamber'in anne ve babasının fetret ehlienden olduklarını belirtir.³⁹⁴ Âmine, Abdullah'ın vefatından sonra bir daha evlenmemiştir. Hz. Muhammed'den başka çocuğu olduğu da bilinmemektedir. Onun, dinî sorumluluğu bulunmayan fetret ehli statüsünde kabul edilmesi mümkün olduğu gibi Hz. Peygamber'in özel duasına mazhar olması ihtimali de vardır.³⁹⁵

C. Hz. Peygamber ve Süt Annesi

Hz. Âmine, çocuğunu fazla emzirememişti. Hz. Muhammed'i (a.s.), doğumundan sonra ilk olarak bir süre Ebû Leheb'in cariyesi Süveybe emzirdi. Ebû Leheb, doğum haberini getiren kölesi Süveybe'yi azat etmişti. Peygamberimiz, Süveybe'yi hiç unutmadı,

³⁹⁰ Zehebî (ö. 748; *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, Thk. Şuayb Arnaût, Müessesetü'r-risâle, 2. Baskı, 1985, I, 202; Fayda, Mustafa; "Ebvâ", *DİA*, X, 379.

³⁹¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 116-117; Müslim, "Cenâ'iz", 105, 106; *Müsned*, V, 355; Nesâî, "Cenâ'iz", 101.

³⁹² Diyârbekrî; *Târihu'l-hamîs fi ahvâli enfûsi'n-nefis*, Dârü's-sâdır, Beyrut, I, 229; II, 4.

³⁹³ Müslim, "Cenâ'iz", 105, 106; *et-Tabakât*, I, 116-117.

³⁹⁴ *Tecrid Tercemesi*, IV, 536-552.

³⁹⁵ Topaloğlu, Bekir; "Âmine", *DİA*, III, s. 63, 64; Fayda, Mustafa; "Ebvâ", *DİA*, X, 379.

Mekke'de iken onu ziyaret eder ve ona ikramlarda bulunurdu. Hicret edince Medine'den ona giyecek gönderirdi. Mekke fethinde onun oğlunun durumunu sorup araştırdı; onun annesinden önce vefat ettiğini öğrendi. Peygamberimiz daha sonra Halîme'ye verildi. Çocukluğunun ilk iki yılını sütannesi ve sütbabası Hâris, sütkardeşleri Abdullah, Üneyse ve Şeymâ ile geçirdi. Halîme iki yıl sonunda çocuğu ailesine teslim etmek üzere Mekke'ye götürdü. Ancak Âmine, çöl havasının oğluna yaradığını gördüğu (bazı rivâyetlere göre ise o sırada Mekke'de veba salgını bulunduğu) için onun bir müddet daha Halîme'nin yanında kalmasını uygun buldu. Hz. Muhammed dört veya beş yaşına kadar sütannesinde kaldı.

Halîme ve ailesinin Hz. Muhammed'i (a.s.) yanlarına aldıktan sonra bolluğa kavuştıktan başka olağanüstü nitelikte bazı olaylarla karşılaştıkları bilinir. Halîme es-Sa'diyye'nin Müslüman olduğunda hemen bütün kaynaklar ittifak eder. Peygamberimiz (s.a.s.), sütannesi Halîme Hatunu gördükçe "*Benim annem, benim annem*" der, kendisine içten sevgi ve saygı gösterir, omuz atkısını serip üzerine oturtur, bir dileği varsa hemen yerine getirirdi. Hz. Hatice ile evlendiğinde, Halîme bir kıtlık yılında Mekke'ye Hz. Muhammed'i ziyarete gitmişti. Peygamberimiz onu ağırlamış, Hz. Hatîce de ona kırk koyun ve bir deve hediye etmişti. Hz. Peygamber (a.s.), Mekke Fethi'nde Halîme'nin kız kardeşini görüp sütannesini sordu; vefat ettiğini öğrenince ağladı. Süt teyzesine ikramda bulundu, ayrıca para verdi. Kadıncağız şöyle dedi: "*Sen küçükken de, büyük iken de ne güzel keşil olunan, bakılansın!*"³⁹⁶

D. Hz. Peygamber ve Süt kız Kardeşi

Hicretin 8. yılında, Huneyn savaşında esir düşen süt kız kardeşi Hz. Şeymâ, Ci'râne mevkiinde Hz. Peygamberin yanına getirilmişti. Efendimiz ona "*hoş geldin*" demiş, izzetü ikramda bulunmuş ve onu, elbisesinin üzerine oturtmuştu. O esnada Allah Resûlü'nün gözleri dolu dolu olmuş, ona sütanne ve sütbabasını sormuş; onların ölmüş olduklarını öğrenmişti. Daha sonra Şeymâ'ya, "*istersen sevgi ve saygıyla yanımda kal, istersen yararlanacağın mallar verip seni kavmine döndüreyim*" önerisinde bulunmuştu. O, ikinci teklifi kabul etmiş ve Müslüman olup kavmine dönmüştü. Onun bu davranışında 60 yıl kadar sonra bile devam eden vefâsını görüyoruz. Kaynaklar, Hz. Peygamber'in Halîme'den süt kardeşleri olan Abdullah, Üneyse ve Şeymâ'nın müslüman olduklarını kaydeder.³⁹⁷

³⁹⁶ Çubukçu, Asri; "Halime", *DİA*, XV, 338.

³⁹⁷ Çubukçu; "Halime", *DİA*, XV, 338; Algül, Hüseyin; "Hâris b. Abdüluzza", *DİA*, XVI, 194, 195; Halebî, *İnsânü'l-'uyûn*, I, 140, 144-156.

E. Hz. Peygamber ve Eşleri

1. Hz. Peygamber ve Hz. Hatice

Hz. Muhammed (a.s.), yirmi beş yaşında ilk evliliğini yapmıştır. Bu evliliğini 40 yaşlarında, dul ve çocuk sahibi bir kadın olan Hz. Hatice (r.a.) ile gerçekleştirmiştir.³⁹⁸ O (s.a.v.), vefat edinceye kadar da sadece onunla evli kalmıştır. Onun vefatının akabinde, 53 yaşından sonra bazı hanımlarla evlenmiştir. Hanımlara güzel davranmayı teşvik eden Allah Resûlü (a.s.), şöyle buyurmuştur: "حَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ - Sizin en hayırlınız, ailesine karşı iyi davrananınızdır. Ben aileme karşı en iyi davrananınızdır. Sizin en hayırlınız, kadınlarına karşı iyi davrananlardır."³⁹⁹, "Müminlerin iman bakımından en mükemmeli ahlâkî bakımdan en güzel olan ve ailesine şefkat ve mülâyemetle davranandır."⁴⁰⁰, "Kadınlara karşı hep hayır tavsiye edin. Zira onlar sizin yanınızda birer emânettir."⁴⁰¹ "Eşlerinize yediğinizden yedirin, giydiğinizden giydirin, sakın onları dövmeyin ve onları incitecek çirkin sözler söylemeyin."⁴⁰², "Eşinin ağzına verdiği bir lokma dâhil olmak üzere iyilik olarak yaptığın her harcama sadakadır."⁴⁰³

O, Yüce Allah'ın "Kadınlarla iyi geçinin"⁴⁰⁴ emrini en mükemmel bir biçimde uygulamıştır. O, eşleriyle en güzel bir şekilde geçinmiş, onlara her konuda yardımcı olmuş, ev işlerinde ortak olmuş, onlara asla bir fiske vurmamıştır. Onları hayatlarında ve vefatlarında her zaman hayırla anmıştır. O, "Ey Âişe, bu gece bana, Rabbime ibadet için izin verir misin?"⁴⁰⁵ diyerek nâfile ibâdet için eşlerinden izin isteyecek kadar ince bir ruha sahiptir. Hicretin 10. yılında, 23 yılda insanlığa tebliğ ettiği dinin özeti mesabesindeki Vedâ Hutbesinde Resûl-i Ekrem, Arafat'ta 100.000'den fazla müslümana hitâben şöyle buyurdu: "Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları, emânet olarak aldınız; onların namus ve iffetlerini Allah adına söz vererek helâl edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır..."⁴⁰⁶

³⁹⁸ İbn İshak, *es-Sîre*, s. 229.

³⁹⁹ Tirmizî, "Radâ", 11.

⁴⁰⁰ Tirmizî, "İmân", 6; *Müsned*, VI, 47, 99.

⁴⁰¹ Tirmizî, "Radâ" 11; İbn Mâce, "Nikâh", 4; *Müsned*, V, 72-73; Nesâî, "İşretü'n-Nisâ", 167.

⁴⁰² Ebû Dâvûd, "Nikâh" 40-41.

⁴⁰³ Buhârî, "Vesâyâ", 2; Müslim, "Vasiyye", 5, 8.İ

⁴⁰⁴ en-Nisâ 4/19.

⁴⁰⁵ Buhârî; "Teheccüd", 6; Müslim, "Sıfâtü'l-münâfikîn", 79.

⁴⁰⁶ İbn Hişâm, II, 350; Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yay., İstanbul 1993, I, 542.

Resûl-i Ekrem, Hz. Hatice'nin vefatından sonra çeşitli hanımlarla evlendiği halde onu hiçbir zaman unutmamış, eşinin fedakârlık ve dostluğunu her fırsatta anmış, evde koyun kesildiği zaman Hatice'nin eski dostlarına ondan birer parça göndermeyi ihmal etmemiştir. Bir defasında Hatice'nin kız kardeşi Hâle'nin içeri girmek üzere izin istediğini duyan Hz. Peygamber, onun sesini ve izin isteme tarzını Hatice'nin ses ve tavrına benzeterek heyecanlanmış ve "*Allahım, bu Hâle'dir!*" demişti. Bu vefa duygusunu ve sevgiyi kıskanan Resûl-i Ekrem'in genç eşi Hz. Âişe, bizzat itiraf ettiği gibi hayatında en çok Hatice'yi kıskanmış, ölüp gitmiş bir kadını ne diye hâlâ anıp durduğunu, üstelik Allah'ın kendisine ondan daha hayırlısını verdiğini söyleyerek bu duygusunu ifade etmiştir. Hz. Hatice'nin aleyhinde konuşulmasından rahatsız olan Resûl-i Ekrem, Âişe'nin kendisini ondan daha hayırlı görmesini tasvip etmemiş, davasına kimsenin inanmadığı günlerde onun inandığını, halkın kendisini yalanladığı sırada onun tasdik ettiğini, hiç kimsenin kendisine bir şey vermediği dönemde onun davasını malıyla desteklediğini, üstelik diğer eşlerinden çocuğu olmadığı halde Allah'ın kendisine ondan çocuk verdiğini söylemiştir. Ayrıca onun bu ümmetin kadınlarının en hayırlısı olduğunu belirtmiştir.

Nitekim bir defasında Cebrâil (a.s.) Resûlullah'a gelerek Hatice'ye hem Allah'ın hem de kendisinin selâmını söylemesini ve ona içinde hiçbir gürültü ve çalışıp yorulmanın bulunmadığı oyulmuş inciden yapılma bir köşk verileceğini müjdelemesini bildirmiştir.⁴⁰⁷ Hatice (r.a.) hayatta iken bir başka kadınla evlenmeyen Hz. Peygamber (a.s.), -Hz. Âişe'nin (r.a.) belirttiğine göre-, Hz. Hatice'nin hâtıralarını yâdedip onun için istiğfarda bulunmaktan büyük haz duyardı. Kızı Zeynep'in kocası Ebü'l-Âs Bedir'de esir düşünce, evlendiği gün annesinin kendisine hediye ettiği gerdanlığı onu kurtarmak üzere fidye olarak göndermişti. Hz. Peygamber Hatice'nin gerdanlığını görünce duygulandı ve ashaptan gerdanlığın tekrar Zeyneb'e gönderilmesini rica etti. Resûl-i Ekrem, Mâriye'den doğan İbrahim dışındaki bütün çocuklarının annesi olan Hz. Hatice'yi hayatı boyunca minnet ve sevgiyle anmıştır.⁴⁰⁸

2. Hz. Peygamber ve Hz. Âişe

Hz. Peygamber onu çok sevdiği için kendisine Ayşe, Uveyş ve Âiş diye de hitap ederdi. Kendisine Hz. Peygamber'in Humeyrâ diye hitap ettiği de rivâyet edilir. Hz. Ali bir hadis rivayetinde ondan "Resûlullah'ın sevgilisi" diye söz etmiş, tabînden Mesrûk ise

⁴⁰⁷ Buhârî, "Umre", 11, "Enbiyâ", 45, "Menâkıbü'l-ensâr", 20, "Nikâh", 108, "Edeb", 23, "Tevhîd", 32; Müslim, "Fezâ'ilü's-Sahâbe", 69, 71-78.

⁴⁰⁸ Kandemir, M. Yaşar; "Hatice", *DİA*, XVI, 465, 466.

Hız. ÂiŖe'den rivayet ettiği hadislerin senesinde, "Allah'ın sevgilisinin sevgilisi, semadan inen âyetle temize çıkan" ifadesini kullanmıştır. Hız. ÂiŖe ile Hız. Peygamber (a.s.) arasındaki aile bağı, sevgi, anlayıŖ ve hürmet esasını üzerine kurulmuştur. Kendisine büyük yakınlık ve sevgi gösteren Hız. Peygamber ile koŖu yaptığı, onun omuzuna dayanarak Mescid-i Nebevî'de mızraklarıyla savaŖ oyunları oynayan HabeŖliler'i seyrettiği ve Hız. Peygamber'e nazlanmaktan hoŖlandıđı bilinir. Resûl-i Ekrem de onunla bir arada bulunmaktan, bilhassa gece seyâhatlerinde kendisiyle sohbet etmekten, dâvetlere onunla birlikte katılmaktan,⁴⁰⁹ sorularına cevap vermekten pek memnun olurdu. Hız. Rasûlullah, Hanımları arasında Hız. Hatice'den sonra en çok onu sevmiŖ, dünyada en çok kimi sevdiği sorusuna karŖılık olarak onun adını vermiŖ ve bu sevgisini dile getirmiştir. Hanımları içinde yalnızca ÂiŖe ile birlikte bulunduğunda kendisine vahiy geldiğini açıklaması, onun diğer hanımlarından daha faziletli olduğunu ve Hız. Peygamber'in ona duyduğu sevginin, Zehebî'nin dediği gibi ilâhî kaynağa dayandığını gösterir.⁴¹⁰ Hız. ÂiŖe (r.a.), Hız. Peygamber'e (s.a.v.) karŖı beslediği derin sevgi yanında ona itâat ve emirlerine dikkat etmekle de temâüyüz etmiŖti.⁴¹¹

3. Hız. Peygamber ve Hız. Safiye

Nadîr oğullarıyla Hicretin 7. yılında yapılan Hayber savaŖında babası ve kocası öldürülerek esir düşen, daha sonra da Hız. Peygamber'le evlenen Hız. Safiye binti Huyey, "*Babamın ve kocamın öldürülmesine neden olduğu halde Allah'ın Rasûlü beni hoŖnut etti*" diyerek Hız. Peygamber'in güzelliğini özetler. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v.) iki dizini birleŖtirerek durur ve eŖi Hız. Safiye onun dizlerine basarak devesine binerdi.⁴¹²

3. Hız. Peygamber ve Hız. Ümmü Seleme

Hudeybiyye anlaşmasında bir yönüyle darda kalan Hız. Peygamber (s.a.v.), eŖi Ümmü Seleme (r.a.) ile istiŖâre etmiŖ ve onun teklifi doğrultusunda hareket etmiŖ ve problem böylece çözülmüŖtü. Hız. Resûl-i Ekrem'in, hanımları ile arasında ufak tefek

⁴⁰⁹ Müslim, "EŖribe", 139.

⁴¹⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, II, 141, 143.

⁴¹¹ Fayda, Mustafa; "ÂiŖe", *DİA*, II, 201-205.

⁴¹² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 122, 123; Müslim, "Nikâh", 87; Zehebî, *a.g.e.*, II, 231 vd.; Akpınar, Prof. Dr. Ali; "Hız. Peygamber'in Akraba İliŖkilerindeki Örnekliliği", <http://www.aliakpınar.net>, [03.06.2013].

tartışmalar olmuş, ama onların hepsini en güzel bir şekilde tatlıya bağlamasını bilmiştir. Eşleri onun yanında rahatlıkla fikirlerini söyleyebilirlerdi.⁴¹³

F. Hz. Peygamber ve Çocukları-Torunları

1. Oğlu İbrahim'in Vefâtında Hz. Peygamber

Hz. Peygamber (a.s.), çocukları çok sever, onları önemser ve dua ederdi. Çocuklarla karşılaştığında da selâm verir, ilgilenir ve şakalaşırdı. Resûl-i Ekrem'in (a.s.) oğlu İbrahim henüz bebekken öldüğü zaman Hz. Peygamber (a.s.) üzülmüş ve gözleri yaşarmıştır. Bu hali bazı sahâbîler tarafından yadırganınca da şöyle demiştir: *"Bu engel olunmaz bir merhamet duygusudur. Göz yaşarır, kalp hüznülenir-üzülür; ancak bizim ağzımızdan Rabbimizin rızâsı hilâfına bir söz çıkmaz."*⁴¹⁴

2. Hz. Peygamber ve Hz. Hasan-Hz. Hüseyin

Hz. Hasan (ö. 49/669), Hz. Peygamber'in torunu, Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'nin büyük oğlu. Babası ona Harb adını koymayı düşünmüşse de Hz. Peygamber, Câhiliye döneminde pek bilinmeyen Hasan adını ve Ebû Muhammed künyesini vermiş ve kulağına bizzat ezan okumuştur; doğumunun yedinci gününde de akîka kurbanı kestiği ve Hz. Fâtıma'dan saçının ağırlığınca fakirlere gümüş dağıtmasını istediği bilinmektedir. Kerbelâ şehîdi Hz. Hüseyin (ö. 61/680) de, Hz. Peygamber'in torunu, Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'nin küçük oğludur. Göğsünden aşağısının dedesine (s.a.s.) çok benzediği söylenir. Doğduğunda Hz. Peygamber, ağabeyi Hasan'a yaptığı gibi o güne kadar Araplar'ca pek bilinmeyen adını kulağına bizzat ezan okuyarak koymuş ve doğumunun yedinci gününde akîka kurbanı kestirip Hz. Fâtıma'dan saçının ağırlığınca fakirlere gümüş dağıtmasını istemiştir.⁴¹⁵

Hz. Hasan'ın Resûlullah'a çok benzediği belirtilir. Kaynaklar, Resûl-i Ekrem'in "cennetin efendileri" dediği ve haklarında, "Allahım, ben onları seviyorum, sen de sev!" diye dua ettiği iki torununu çok sevdiğini, isteklerini tereddütsüz yerine getirdiğini, onlarla oyun oynadığını, sırtına bindirip gezdirdiğini, hatta secdede iken üstüne çıkıp sırtına bindiklerinde ininceye kadar kalkmayıp beklediğini belirtir ve onlara olan düşkünlüğünü gösteren birçok rivâyet naklederler. Bunlardan biri de şudur: Bir gün Hz. Peygamber minberde iken Hasan ile Hüseyin'in düşe kalka mescide girdiklerini görmüş, konuşmasını

⁴¹³ Zehebî, *a.g.e.*, II, 38, 52; Akpınar, *a.y.*, <http://www.aliakpınar.net>.

⁴¹⁴ Buhârî, "Cenâiz", 43; Müslim, "Fezâil", 62-63.

⁴¹⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, III, 280; IV, 268.

yarıda keserek aşağı inip onları kucaklayıp bağrına basmış, "*Cenâb-ı Hak, 'mallarınız ve çocuklarınız sizin için birer imtihan vesilesidir*"⁴¹⁶ *derken ne kadar doğru söylemiştir, onları görünce dayanamadım*" dedikten sonra konuşmasına devam etmiştir.⁴¹⁷ Her ikisi de, Ehl-i beyt'e ve Âl-i âbâ'ya dâhildir ve Hz. Peygamber'in neslini günümüze kadar devam ettirmişlerdir.⁴¹⁸

G. Hz. Peygamber ve Hz. Abbas

Abbâs b. Abdülmuttalib (ö. 32/653), Hz. Peygamber'in amcasıdır. Hz. Peygamber, amcasını sever, kendisinden sadece iki veya üç yaş büyük olmasına rağmen, "insanın amcası, babası gibidir" diyerek ona saygı gösterirdi. Ayrıca onu, "Kureyş'in en cömerdi ve akrabalık bağlarına en çok riâyet edeni" diye övmüş, Abbas'ı incitenlerin kendini incitmiş olacaklarını beyan etmiştir.⁴¹⁹ Hz. Ömer (r.a.), Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonraki kıtlık yıllarında yağmur duasına çıkıldığı zaman, Hz. Abbas'ı kastederek. "Peygamber'in amcası hürmetine" diye rahmet niyaz ederdi.⁴²⁰ Peygamberimiz amcası Abbas'a "*Bak amca sana on faydası olan bir şey öğreteyim; bunu yaparsan günahlarının ilki-sonu, eskisi-yenisini, bilmeyerek işlediğin-bilerek işlediğin, küçüğü-büyüğü ve gizli yaptığın-açıktan yaptığın on türlü günahını Allah bağışlar*" diyerek, ömürde bir kez olsun kılınması tavsiye edilen mendup bir namaz olan tesbih namazını tavsiye etmiş ve öğretmiş, Abbas bunu her gün yapamayız deyince Peygamberimiz, bu namazın haftada bir, ayda bir, yılda bir veya ömürde bir defa kılınmasının yeterli olacağını belirtmiştir.⁴²¹

H. Hz. Peygamber ve Damadı

Bilindiği üzere "sıla-i rahim", nesebî, sıhrî (evlilik yoluyla oluşan) ve rada'î (süt emme yoluyla oluşan) akrabalıkları ifâde eder.⁴²² Evlilik yoluyla oluşan sıhrî akrabalık ilişkisini daha iyi anlayabilmek için, Hz. Peygamber'in (s.a.s), damatlarıyla olan iletişiminden bir örnek vermek yerinde olur.

⁴¹⁶ et-Tegâbün 64/15.

⁴¹⁷ İbn Mâce, "Libâs", 20; Tirmizî, "Menâkıb", 30; Nesâî, "Cum'a", 30.

⁴¹⁸ Buhârî, "Fezâ'ilü's-sahâbe", 18, 22; Müslim, "Fezâ'ilü's-sahâbe", 32, 56, 58, 61, 67; Fırlıklı, Ethem Ruhi; "Hasan", *DİA*, XVI, 282-285; Fırlıklı; "Hüseyin", *DİA*, XVIII, 518-521.

⁴¹⁹ Müslim, "Zekât", 11; Tirmizî, "Menâkıb", 28.

⁴²⁰ Buhârî, "İstiskâ", 3.

⁴²¹ Ebû Dâvûd, "Tatavvû", 14, "Salât", 303; Tirmizî, "Salât", 350, "Vitr", 19; (Daha detaylı bilgi için bk. TDVY, *İlmihal I*, s. 319-320.)

⁴²² Akyüz, Vecdi; "Akraba", *DİA*, II, 286.

Ebü'l-Âs b. er-Rebî' el-Kureşî (ö. 12/634), hem Hz. Peygamber'in damadı, hem de baba tarafından yakınıdır. Annesi Hz. Hatice'nin kız kardeşi Hâle'dir. İslâm'dan önce Hz. Peygamber'in en büyük kızı Zeynep'le evlendi. Daha sonra karısı müslüman olduğu halde Ebü'l-Âs olmadı. Bedir'de müşrikler safında yer aldı ve esir düştü. Zeyneb, bir miktar mal ve evlendiklerinde annesinin kendisine taktığı gerdanlığı fidye olarak gönderdiyse de bunu görünce hüznlenen Hz. Peygamber gerdanlığın Zeyneb'e iâdesini ve Ebü'l-Âs'ın serbest bırakılmasını söyledi. Ancak ondan da kızını Medine'ye göndermesini istedi. Ebü'l-Âs, karısını çok sevmesine rağmen sözünde durarak Zeyneb'i Medine'ye gönderdi, Rasûlullah'ı memnûn etti. Ebü'Âs, h. 6. yılında müşriklerin kendisine emânet ettiği ticaret mallarıyla birlikte Suriye'den dönerken başlarında Zeyd b. Hârise'nin bulunduğu bir seriyeye ile karşılaştı, (İs Seferi). Müslümanlar kervanı ele geçirmekle beraber Ebü'l-Âs'ı ellerinden kaçırdılar. Onun geceleyin Zeyneb'in yanına gitmesi, ya da ona haber gönderip kendisini himayesine almasını rica etmesi, Zeyneb'in de bunu kabul etmesi üzerine Resûl-i Ekrem kervanı ele geçiren askere haber gönderdi; elde ettikleri ganimet kendilerine ait olmakla beraber onu Ebü'l-Âs'a geri verdikleri takdirde memnun kalacağını bildirdi. Bunun üzerine kervandaki malların tamamı Ebü'l-Âs'a iade edildi. Mekke'ye varınca malları teslim ederek müslüman olduğunu açıkladı ve daha sonra Medine'ye hicret etti. Hz. Peygamber de altı yıllık bir aradan sonra ona hanımını iâde etti.⁴²³

I. Hz. Peygamber ve Dadısı Ümmü Eymen

Üsâme b. Zeyd'in annesi Ümmü Eymen, Allah Resûlü büyüyünceye kadar ona dadılık yapmıştır. Hz. Peygamber onu azat etmiş ve, " مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْزَوْجَ امْرَأَةً مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فَلْيَنْزَوْجْ أُمَّ أَيْمَنَ - Kim ehl-i cennet bir hanımla evlenmek isterse, Ümmü Eymen'le evlensin!" diyerek, onu, Zeyd b. Hârise ile evlendirmiştir. Efendimizin vefatından beş ay sonra o da vefat etmiştir.⁴²⁴ Hz. Peygamber dadısını sık sık ziyaret eder ve ona: " يَا أُمَّه - Anne" diye hitap ederdi. Hatta kimi zaman ona latîfe de yapardı.⁴²⁵ Yine onun için " هَذِهِ بَقِيَّةُ أَهْلِ بَيْتِي - Bu, benim ev halkımdan geride sağ kalan kimsedir" derdi.⁴²⁶ Peygamberimizin vefatından sonra Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'e, "Haydi Ümmü Eymen'e gidip, tıpkı Peygamberimizin de ona yaptığı gibi biz de ziyaret edelim." dedi. Oraya vardıklarında Ümmü Eymen ağlamaya başladı. Peygamberimizin vefatına ağlamıştı. "Sen de mi ağlıyorsun?" dediklerinde,

⁴²³ Sakallı, Talat; "Ebü'l-Âs", *DİA*, X, 293, 294, (1994).

⁴²⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, II, 92, 93.

⁴²⁵ Zehebî, *a.g.e.*, II, 225; İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 224.

⁴²⁶ *Mecmeu'z-Zevâid*, IX, 258; *el-İsâbe*, XIII, 177.

"Vallahi, biliyorum ki o muhakkak ölecekti. Ancak ben, bize, semâdan vahyin kesilmesine ağlıyorum." demiş ve Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'i de ağlatmıştı.⁴²⁷

J. Hz. Peygamber ve Fâtıma binti Esed

Fâtıma binti Esed (ö. 4/625-26), Hz. Ali'nin annesi ve Ebû Tâlib'in eşidir. Hz. Peygamber, dedesinin ölümünden sonra Ebû Tâlib tarafından himaye edilince Fâtıma ona sekiz yaşından itibaren annelik yaptı. Ebû Tâlib, Hz. Muhammed'i (a.s.) çocuklarından daha fazla sevdi, onun uğurlu olduğuna inandı ve iyi yetişmesi için gayret sarf etti. Hz. Peygamber'in ikinci annem dediği, Ebû Tâlib'in hanımı Fâtıma da ona kendi çocuklarından daha çok ihtimam gösterdi. Resûl-i Ekrem'in belirttiğine göre kendi çocuklarından önce onu doyurup gözetirdi. Bununla beraber Resûl-i Ekrem'e peygamberlik geldiği zaman hemen müslüman olmadı. Ebû Tâlib'in ölümünden hemen sonra ve hicretten yaklaşık iki yıl önce İslâmiyet'i kabul ettiği ve Medine'ye ilk hicret eden kadın sahâbîlerden olduğu tahmin edilir. Hatta hicretten bir müddet sonra Hz. Fâtıma'nın, yanlarında Hz. Ali ile annesi Fâtıma binti Esed olduğu halde Sevede, kız kardeşi Ümmü Gülsüm ve Ebû Bekir'in ailesiyle birlikte Medine'ye hicret ettikleri bilinmektedir. Oğlu Ali Resûlullah'ın kızı Fâtıma ile evlenince geliniyle aynı evde yaşamaya başladı. Hz. Peygamber yengesinin iyiliklerini hiç unutmaz, onu Medine'deki evinde ziyaret eder ve zaman zaman orada öğle uykusuna yatarı.⁴²⁸ Resûl-i Ekrem'in "annemden sonra annem" dediği Fâtıma binti Esed, hicretin ilk yıllarında, Medine'de vefat etti. Onun ölümüne üzülen Hz. Peygamber sırtındaki gömleği çıkarıp ona kefen yaptı, cenaze namazını kıldırdı ve cenazesinin üzerine yetmiş tekbir aldı. Kabrinin kazılmasıyla da bizzat ilgilendi ve Cennetü'l-Bakî'ye gömdü.⁴²⁹

K. Hz. Peygamber ve Zeyd b. Hârise

Hz. Peygamberin yanında kalmayı babasının yanına dönmeye tercih eden Zeyd b. Hârise (r.a.), Allah Resûlü'nün azatlı kölesi ve hizmetçisidir. Allah Resûlü ona çok farklı davranmıştır. Hz. Zeyd şöyle der: "*Ben hiç kimseyi sana tercih etmem. Sen, bana baba ve annem yerindesin. Ben senden öyle şeyler gördüm ki, hiç kimseyi ona tercih etmem.*" Peygamberimiz de onun bu tercihinin karşılığını, onu evlatlık edinmişti. Bu durum evlatlıkla ilgili yasak gelinceye kadar devam etmiştir. Mûte Savaşı'nda (8/629), birinci kumandan

⁴²⁷ İbn Sa'd, VIII, 226; Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 24; İbn Mâce, "Cenâiz", 16; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 68.

⁴²⁸ İbn Sa'd, VIII, 222.

⁴²⁹ Aykaç, Mehmet; "Fâtıma binti Esed", *DİA*, XII, 225, (1995); Hâkim, *Müstedrek*, III, 108.

sıfatıyla sancağı taşıyan Hz. Zeyd, daha savaşın başında şehid düşünce ağlamış ve şöyle demiştir: "هَذَا شَوْقُ الْحَبِيبِ إِلَى حَبِيبِهِ" - *Bu, sevgilinin sevgilisine özlemidir.*⁴³⁰ Peygamberimiz, oğlu Hz. Üsâme'yi kumandan olarak tayin ettiğinde, bazıları ileri geri konuşmuşlardı. Allah Resûlü: "*Buna laf ediyorsanız, siz aynı şekilde babasının kumandanlığına da laf etmişsiniz. Allah'a yemin ederim, Üsâme, babasından sonra insanların bana en sevgilisidir.*" demişti. "*Ey Zeyd, sen benim dostumsun, bendensin, toplumun bana en sevimsisidir.*"⁴³¹ sözü de yine onun hakkındaki iltifatlardandır.

L. İbn Abbas'a (r.a.) "Yavrucuğum" Deyip Duâ Etmesi

Abdullah b. el-Abbâs (ö. 68/687-88), Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve çok hadis rivâyet eden büyük bir sahâbîdir. İbn Abbas diye de meşhûrdur. Hicretten üç yıl kadar önce, müslümanlar Kureyş'in ablukası altındayken Mekke'de doğdu. Doğduğunda babası tarafından Hz. Peygamber'e götürüldü ve duasına mazhar oldu. Hicretten muaf tutulanlardan olan annesiyle Mekke'de kaldı. Bir süre sonra onunla birlikte Medine'ye göçtüğü şeklindeki rivayet yanında, babası Abbas'la birlikte fetih yılı (630) hicret ettiğine dâir de rivayetler vardır. Hz. İbn Abbas (r.a.), Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetini öğrenme arzusuyla onun yanında kalmaya çalışır, Hz. Meymûne teyzesi olduğu için bazı geceler Peygamber evinde konuk edilirdi.⁴³²

Hz. Peygamber'e karşı olan sevgisi, bağlılığı ve samimi hizmetleri sebebiyle onun takdirini kazanmış ve "*Allahım, ona Kitab'ı öğret ve dinde mütehasıs kıl!*" tarzındaki duasına nail olmuştur.⁴³³ Hz. Peygamber (s.a.v.), İbn Abbas'a (r.a.): "يَا غُلَامُ إِنِّي أَعَلَّمْتُكَ كَلِمَاتٍ" "اِحْفَظْ اللَّهَ يَحْفَظْكَ" diye başlayan sözlerinde: "*Yavrucuğum! Bütün bir ümmet toplanıp sana fayda temin etmeye çalışsa, ancak Allah'ın senin için takdir ettiği faydayı temin edebilir. Bütün ümmet sana zarar vermeye kalksa, ancak Allah'ın sana takdir ettiği zararı verebilir. Çünkü artık kaderi yazan kalem yazmaz olmuş, yazdığı yazılar değişmeyecek şekilde kesinleşmiştir.*"⁴³⁴ demiştir.

⁴³⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 34; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, II, 80, 133; Algül, Hüseyin; "Mûte Savaşı", *DİA*, XXXI, 385, 386, 387.

⁴³¹ Zehebî, *a.g.e.*, II, 133

⁴³² Çakan, İ. Lütüfî; Eroğlu, Muhammed; "Abdullah b. Abbas", *DİA*, I, 76-79; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, III, 331-359.

⁴³³ Buhârî, "İlim", 17; "Hudûs", 10; "İ'tisâm", 1.

⁴³⁴ Tirmizî, "Kıyâme", 59.

M. Hz. Ca'fer'i (r.a.) Öpmesi

Mûte Savaşı kumandanlarından olan Ca'fer b. Ebî Tâlib (ö. 8/629) Hz. Peygamber'in amcasının oğludur. Hz. Ali'nin öz kardeşi olup ondan on yaş büyüktür. Ebû Tâlib'in çocuklarının fazla oluşu sebebiyle geçim sıkıntısı çektiği sırada yükünü hafifletmek üzere Hz. Peygamber Hz. Ali'yi, amcası Hz. Abbas da Hz. Ca'fer'i yanına almıştı. İlk iman edenlerdendir. Müşriklerin müslümanlara eziyet ve işkenceleri artınca, Habeşistan'a hicret eden ikinci kabileye katıldı, hem de başkan tayin edildi. Oğlu Abdullah Habeşistan'da doğan ilk müslümandır. Habeş Hükümdarı Necâşî Ashame'nin huzurunda müslümanları temsil etti. 628 yılına kadar orada kaldı. Hudeybiye'den sonra Hz. Peygamber, Medine'ye dönmelerini istedi. Ca'fer de döndü ve yanındaki Habeş muhâcirleriyle doğruca Hayber'de bulunan Hz. Peygamber'in yanına gitti. Hayber'in fethinden hemen sonra Ca'fer'i karşısında gören Hz. Resûlullah, *"Hangisine sevineceğimi bilmiyorum. Hayber'in fethine mi, yoksa Ca'fer'in gelişine mi?"* diyerek onu kucaklayıp alnından öptü ve elde edilen ganimetten on altı arkadaşıyla birlikte ona pay ayırdı.⁴³⁵ Medine'ye dönüşlerinde Ca'fer'e Mescid-i Nebevî'nin yanbaşında bir yer ayırarak onu buraya yerleştirdi. Kırk yaşındayken Mûte'de (8-629) şehit oldu. Bu savaşta, Ca'fer'in kesilen iki koluna karşılık iki kanat ihsan edildiğini ve onlarla cennette uçtuğunu bizzat Hz. Peygamber haber vermiştir. Bu sebeple kendisine "tayyar, zü'l-cenâheyn" (uçan, iki kanatlı) lakapları verildi. Hz. Ca'fer şehid olunca Hz. Peygamber onun evine gitti, onun oğullarını bağrına bastı, öptü, kokladı, ağladı. Sonra ev halkı için yemek hazırlatıp onlara ikram etti. Ca'fer'in çocukları üç gün Hz. Peygamberin evinde kaldılar. Onun iki oğlunun bakımını Peygamberimiz üstlenmiştir.⁴³⁶

N. Hz. Peygamber ve Hz. Fazl b. Abbâs

Fazl b. Abbâs (ö. 13/634), Hz. Peygamber'in amcasının oğludur. Babası Hz. Abbas, annesi Hz. Meymûne'nin kız kardeşi Lübâbe'dir. Fazl, Hz. Peygamber'le birlikte Mekke fethinde ve Huneyn Gazvesi'nde bulundu. Huneyn Günü ordu bozguna uğradığında Resûl-i Ekrem'in (s.a.v.) etrafından ayrılmayıp onu koruyanlardan biridir. Vedâ haccında Müzdelife'den Mina'ya kadar Resûlullah'ın devesinin terkisinde gittiği için kendisine "Ridfü Resûlillâh" denildi ve o günden sonra bu lakapla tanındı. O sıralarda bekâr ve yakışıklı bir delikanlı olan Fazl'ın gözü Vedâ haccına katılanlar arasındaki bir kıza takıldı.

⁴³⁵ Ebû Dâvûd, "Edeb", 146.

⁴³⁶ Önkâl, Ahmet; "Cafer-i Tayyar", *DİA*, VI, 548, 549.

Hız. Peygamber birkaç defa eliyle onun yüzünü başka tarafa çevirerek, *"Yeğenim, bu öyle bir gündür ki bu günde gözüne, kulağına ve diline hâkim olanın günahlarını Allah bağışlar"*⁴³⁷ dedi. Fazl, babasının tavsiyesi üzerine Resûl-i Ekrem'den zekât memurluğu istedi. Zekâtın malın kırı olduğunu, bu sebeple bu memurluğu Muhammed ailesine uygun görmediğini söyleyen Resûlullah (a.s.) onu kendisi evlendirdi ve kızın mehrini de kendisi verdi. Son hastalığında Hz. Ali ile birlikte koluna girerek Resûl-i Ekrem'i mescide çıkaran Fazl'ın, vefatı sırasında O'nun yanında bulunduğu ve cenazesi yıkanırken suyunu döktüğü bilinmektedir.⁴³⁸

O. Hz. Peygamber ve Hz. Hamza

Hız. Hamza (r.a.) (ö. 3/625), Hz. Peygamber'in amcasıdır. Annesi, Âmine'nin amcasının kızı olan Hâle'dir. Ebû Leheb'in cariyesi Süveybe'den süt emdikleri için Hz. Peygamber ile sütkardeşidir. Çocukluk ve gençlik yıllarında Efendimizle (s.a.v.) arkadaş ve dost oldukları bilinir. Bi'setin 2 veya 6. yılında müslüman olmuştur. Şehîd edildiğinde, Hz. Peygamber bu duruma çok üzüldü, ağladı ve şöyle dedi: *"Hiç kimse senin kadar musibete uğramamıştır ve uğramayacaktır. Beni bunun kadar öfkelen diren bir şey olmamıştır. Ey Resûlullah'ın amcası! Ey Allah ve Resulü'nün aslanı Hamza! Allah sana rahmet etsin. İyi bilirim ki sen hısım ve akrabalık haklarını gözetir, hep hayırlı işler yapardın. Eğer yas tutmak gerekseydi sana yas tutardım."* Hz. Peygamber daha sonra yetmiş (veya otuz) müşriği katledip aynı şekilde intikam alacağına yemin etti. Ancak, *"Eğer ceza verecekseniz size yapılanın misliyle ceza verin. Ama sabrederseniz elbette bu sabredenler için daha hayırlıdır"*⁴³⁹ meâlindeki âyet nâzil olunca bundan vazgeçti. Resûl-i Ekrem, Hz. Hamza'yı görmek isteyen kız kardeşi Safiyye'ye engel olmaya çalıştıysa da Safiyye kardeşinin bu musibete Allah yolunda uğradığını, Allah yolunda bundan daha beterine de razı olacağını ve sevabı O'ndan bekleyeceğini söyleyerek ısrar etti; fakat Hamza'nın cenazesini görünce göz yaşlarını tutamadı. Hz. Peygamber, O'nun Allah ve Resulü'nün aslanı, şehîdlerin efendisi olduğunu söyleyerek halası Safiyye ile kızı Fâtıma'yı teskin etti ve şehitlerin ölmeyip cennette yaşadıklarını belirttikten sonra bu esnada nâzil olan, *"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü zannetmeyin..."* (Âl-i İmrân 3/169-170) meâlindeki âyeti okudu. Cenaze namazını Resûl-i Ekrem kıldırdı; arkasından da diğer şehidlerin namazı kılındı. Şehidler yıkanmadan kendi elbiseleriyle ikişer üçer Uhud'da

⁴³⁷ Müsned, I, 329, 356.

⁴³⁸ Başaran, Selmân; "Fazl b. Abbâs", *DİA*, XII, 271, 273.

⁴³⁹ en-Nahl 16/126.

toprağa verildi. Üzerlerindeki kıyafetler göğüs ve baş kısımlarına sarıldı, alt kısımları da kokulu otlarla örtüldü. Hamza'nın kabrini Ebû Bekir, Ömer, Ali ve Zübeyr kazdılar ve Resûlullah (s.a.v.) ile birlikte defnettiler. Abdullah b. Cahş ile aynı kabre konuldular. Resûl-i Ekrem Medine'ye dönünce bazı sahâbîlerle ensara mensup kadınlar kendisine taziyede bulundular ve gözyaşı dökerek üzüntüsünü paylaştılar. Ensarlı kadınların ağlamayı gece yarısına kadar sürdürdüklerini haber alan Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara teşekkür ve dua ettikten sonra evlerine yolladı. Ertesi gün de bu şekilde ağlamalarını uygun bulmadığını söyledi.

Hz. Hamza, akrabalık hukukunu gözeten, mert ve titiz bir insandı. Resûl-i Ekrem'in çok sevip saydığı, maddî ve mânevî desteklerine mazhar olduğu Hz. Hamza'nın üç oğlu ile Ümâme adlı bir kızı vardı.⁴⁴⁰

Ö. Hz. Peygamber ve Ebû Tâlip

Amcalarla iletişimle ilgili olarak ilk önce akla, Hz. Peygamber'in, amcası Ebû Tâlip'in (ö. 619 m.) iman etmesi için çırpınışları gelir. Peygamberimiz ona hep, şefkat ve sevgiyi gösteren "yâ ammi" ifâdesiyle seslenirdi.⁴⁴¹ Bir hadiste, "العَمُّ صِنُوْ الْأَبِّ - Amca, babanın ikizidir"⁴⁴² buyurur. Buradaki "sınv" kelimesi, ikiz, aslı bir olan dal ve misli, benzeri demektir.⁴⁴³ Allah Resûlü, "أَوْصَانِي اللَّهُ بِذِي الْقُرْبَى، وَأَمْرِي أَنْ أَبْدَأَ بِالْعَبَّاسِ - Allah (c.c.) bana, akrabayı tavsiye etti; ve sıla-i rahime, Abbâs b. Abdülmuttalip'ten başlamamı emretti." buyurmuştur.⁴⁴⁴ Münâvî'nin yorumuna göre; yani onlara iyilik yapmayı, ihsan etmeyi tavsiye etti, demektir. Çünkü onlar, buna en lâyük insanlardır. Bunların en yakın olanları da, vâlideyindir. Amca, mecâzen baba demektir.⁴⁴⁵

Hz. Peygamber'i ve müslümanları himaye konusunda son derece cesur davranan Ebû Tâlib, Resûl-i Ekrem'in İslâmiyet'i kabul etmesi yolundaki ısrarlı tekliflerini hep cevapsız bırakmıştı. Hatta ölümünden önce, Hz. Peygamber (s.a.v.), hiç değilse son nefesinde kelime-i şehâdet getirerek şefâata nâil olmasını rica etmişti. O ise müşriklerin, ölüm korkusundan dolayı müslüman olduğunu ileri sürüp kendisiyle alay edebileceklerini söyleyerek onlara karşı küçük düşmek istemediğini belirtmiş ve teklife olumlu cevap

⁴⁴⁰ İbnü'l-Esîr, II, 55; Algül, Hüseyin; "Hamza", *DİA*, XV, 500 vd.

⁴⁴¹ Müslim, "İmân", 39, 42; *Müsned*, III, 314, 315; er-Rahîlî, *Menhecü'l-Kur'ân*, Medine 2004, I, 489.

⁴⁴² Dârekutnî, II, 123.

⁴⁴³ Kastalânî; *İrşâdü's-sârî li-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, el-Matbaatü'l-Kübrâ, 7. Baskı, Kahire 1323, III, 59.

⁴⁴⁴ Münâvî, *Feyzü'l-kadîr*, III, 95.

⁴⁴⁵ Münâvî, *a.g.e.*, III, 95.

vermemiştir. Müslüman veya müşrik olarak öldüğü hususu tartışmalıdır. Anlaşıldığına göre yeğenini en zor şartlarda savunmasına rağmen Arap kabile reislerinin gururları ve atalarının yoluna bağlı olma zaafları yüzünden İslâm'ı kabul ettiğini açıkça söyleme cesaretini gösterememiştir.⁴⁴⁶

P. Hz. Peygamber ve Hz. Hamza'nın Küçük Kızı Ümâme

H. Hz. Peygamber, kaza umresinden⁴⁴⁷ sonra (h. 7) Mekke'den ayrılırken Hz. Hamza'nın Mekke'de kalmış olan küçük kızı Ümâme⁴⁴⁸, "Amcacığım, amcacığım!" diye ağlayarak Hz. Peygamber'in arkasından koşmuş, Hz. Ali de onun elinden tutup Hz. Fâtıma'ya vererek "şunu al" diyerek Fâtıma'nın bulunduğu mahfeye koymuştu. Medine'ye vardıklarında Hz. Ali ile Ca'fer ve Hz. Zeyd'den her biri çocuğu himâyesine almak istemiş ve o kızcağıza kim bakacağı hususunda ihtilâf etmişlerdi. Hz. Ali: "O benim amcamın kızı, Hz. Peygamber'in kızı da benim nikâhlı eşim. Ona ben bakacağım" derken Ca'fer de: "Ben alırım, hem amcamın kızı, hem de teyzesi benim karım" dedi. Zeyd b. Hârise de, "Benim de kardeşimin kızı" (Zeyd, Hz. Hamza ile kardeş yapılmıştı) diyerek kendisi almak istedi. Hz. Peygamber onu, "الْأَخَالَةُ بِمَنْزِلَةِ الْأُمِّ – Teyze, anne sayılır; anne makamındadır" diyerek çocuğu teyzesiyle evli olan Ca'fer'in himâyesine, Esmâ binti Umeys'in yanına verdi.⁴⁴⁹ Sonra da onların bu insânî hareketini takdir etmek ve gönüllerini almak için Hz. Ali'ye soy, sıhriyet ve karşılıklı muhabbet gibi sebeplerle birbirlerine olan yakınlıklarını îma ederek, "Sen bana bağlısın, ben de sana, (sen bendensin ben de sendenim)" demiş; Hz. Ca'fer'e, "Sen hem yaratılış hem de huyca bana benzersin" buyurmuş; Zeyd'e de, "Sen bizim hem kardeşimiz ve hem de dostumuzsun (mevlâ)" diye iltifat edip, gönüllerini aldı.⁴⁵⁰ Ümâme'nin teyzesi Esmâ, Ca'fer b. Ebû Tâlib'in hanımı olduğundan Hz. Peygamber onun bakımını Hz. Ca'fer'e tevdi etti. Daha sonraki yıllarda Hz. Ali Resûlullah'a amcasının güzel kızı Ümâme ile evlenmesini teklif etmişti. Ama Hz. Peygamber, onun, sütkardeşinin kızı olduğunu, evliliğin haram kılındığını söyledi ve Seleme b. Ebû Seleme ile evlendirdi.⁴⁵¹

⁴⁴⁶ Fığlalı, Ethem Ruhi; "Ebû Tâlib", *DİA*, X, 237, 238.

⁴⁴⁷ **Umretü'l-kazâ:** Hz. Peygamber'in, hicrî 6. yılda, 1400 kadar ashabıyla birlikte Medîne'den umre niyetiyle yola çıkması, ancak Mekke müşriklerinin buna izin vermemesi üzerine Hudeybiye'de onlarla yaptıkları anlaşma uyarınca, takip eden yıl içinde, ashabıyla birlikte yaptıkları kazâ umresi.) (İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 170 vd.; *Müsned*, III, 134; Köksal, M. Asım, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1981, XIV, 329 vd.).

⁴⁴⁸ (Buhârî'de bu olay aktarılırken bu kızın ismi verilmez. Hz. Hamza'nın bu küçük kızının adı için bazı rivayetlerde, "Umâra, Fâtıma, Emetullah, Selmâ" gibi isimler de geçer. Kastallânî, Umâra'nın daha meşhur olduğunu belirtir.) Kastallânî; *İrşâdî's-sârî*, VI, 380.

⁴⁴⁹ Buhârî, "Megâzî", 14; Ebû Dâvûd, "Talâk", 2.

⁴⁵⁰ Buhârî, "Sulh", 6; "Menâkıb", 20; Kandemir, M. Yaşar; "Hz. Ali", *DİA*, II, 377 vd.

⁴⁵¹ İbn Sa'd, III, 11-12; Algül, Hüseyin; "Hamza", *DİA*, XV, 500 vd.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber hakkında *"ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin"* (el-Kalem 68/4) buyurulmakta ve bu yüce ahlâka eriştirilen sevgili Peygamberimiz yine Kur'ân'da bize *"en güzel örnek"* (el-Ahzâb 33/21) olarak tanıtılmaktadır. Hiç kuşkusuz Hz. Peygamber (s.a.v.), her hususta olduğu gibi akrabalar arası ilişkilerde de en güzel örnektir. Kur'ân'ın Allah Resûlü tarafından hayata uygulanması ve bunların ifâdesi olan sünnette ve hadîslerde, müslümanın hayatında lüzum duyacağı her şeye temas edilmiştir. Akrabalar arası ilişkiler de, hadîslerde işlenen en başta gelen konulardandır. Hz. Peygamber, bu konuda insanlara yol göstermiş, tavsiyelerde bulunmuştur. Bu önemli mevzûya temas ederken de, İslâmî literatüre yerleşmiş bulunan, "sıla-i rahim, kat'-ı rahim" gibi akrabalarla iletişime geçme ve bu bağın kopmasını ifade eden tabirler kullanmıştır.

Bir sâlih ameller yarışı olan şu fânî hayatta, elbette ki herkesin zorunlu olarak bir ailesi ve akrabaları olacaktır. İnsanın, akraba dediğimiz bu fertlerle olan bağ ve ilişkisi, aralarında din ayrılığı olsa bile, örfün kabul ettiği beşerî ilişkiler seviyesinde sürdürülmesi gerekir. Allah (c.c.), genel anlamda insanlık bağıyla bütün insanlar arasında, özellikle yakın daireden başlayarak akrabalar arasında birtakım fitrî bağlar kurmuştur. Bu bağların, ibâdet zeminine dayandırılarak birtakım yükümlülükler getirmesini ifade eden sıla-i rahim, bu râbitaların en önemlisidir. Hadîslerde, akrabalık hukukuna ve sıla-i rahime özellikle dikkat çekilmiş, bunları ihmal edenler ağır bir şekilde uyarılmıştır. Toplumsal huzur ve güvenin tesisi ve ferdin mutluluğu bu mukaddes bağların korunmasına bağlıdır.

Allah Resûlü, ana-baba hakkının bir uzantısı olarak akraba hakkı üzerinde özenle durmuştur. Sonuçta bütün insanlar aynı nefisten yaratılmışlardır. Elbette ki bu gerçeğin, "sıla-i rahim" konusunda bir payı vardır. Bu bilindiğinde, akrabalar arası bağın temeli olan sevgi ve şefkat kendiliğinden oluşur. İnsan, yakınlarının sevinmesine sevinir, üzülmelerine ise üzülür. Sıla-i rahim, insanların birbirlerine karşı şefkat duymasına vesile olur. Herkesin aslı topraktan ve aynı köktendir. Bu gerçek unutulmazsa, kibir bırakılır, tevâzû ve mahviyet hâkim olur.

Akrabalar arasında Allah'ın emrine uygun şekilde davranmak, herkesin bilip öğrenmesi ve uygulaması gereken bir husustur. İnsanların birbirlerine karşı uygun davranış sergilemelerinde akrabalık rolüne vurgu yapılır. Kur'ân'da münâfıkların ve lânete uğrayanların belirgin özelliği olarak yeryüzünde bozgunculuk yapmaları ve akrabalık

bağlarını koparmaları gösterilir, (er-Ra'd 13/25; Muhammed 47/22). Kat'-ı rahim, büyük günahlardandır. İnsan, akrabalarına karşı yükümlü kılındığı vecbeleri yerine getirmez ve gereken ilgiyi göstermezse kat'-ı rahim yapmış olur. Dinin ilk emirlerinden olan sıla-i rahimi uygulamak, riâyet edilmesi gereken bir vecbedir. Bu esnadaki fedâkarlıklar, bir şahsın herhangi bir şahsa ikramı gibi değildir. Bunlar bir hak ve edâ etmemiz gereken birer görevdir. Hakkı hak sahibine teslim eden kişi emri yerine getirmiş, borçtan kurtulmuş olur. *"Her hak sahibine hakkını ver."*⁴⁵² buyruğu bunu hatırlatır.

Sıla-i rahim, iyilik yapmak, imkân varsa infak etmek, güzel sözler söylemek şeklinde olabilir. Akraba hukukunu gözeten kişi müttakî insandır. Akrabalara verilen sadaka, başkasına verileden daha üstündür. Hadîsler, buna iki kat sevap verileceğini bildirir. Akraba ilişkilerinde, nefse takılıp kalmadan, karşı tarafın ne yapıp ettiğini de düşünmeden, her hususta sıla-i rahimi uygulamak gerekir. Akrabalar, hata edip kötülükte bulunsalar bile, onları affetmeli, onlara iyilik yapmalıdır.

Toplumlar, akraba gruplarından meydana gelirler. Aile ve akrabalar arasındaki iletişim, fedakârlık ve sadakat temeline dayanır. Sevgi ve saygı ile akrabalık bağlarını koruyup devam ettiren kişilerden oluşan bir toplum, huzur ve sükûn içinde mükemmele doğru koşan bir toplum olur. İşte bu nedenle İslâm, akrabalar arasında sevgi ve saygının daima canlı tutulmasını istemiş, bu ilgi ve bağın kopmasına râzı olmamıştır. Bu bağı koparanlar şiddetli azapla tehdit edilerek uyarılmışlardır. İnsanın hastalık ve yaşlılık zamanlarında, ilk önce yakın ilgi ve yardım göreceği kimseleri, aile ve akrabalarıdır. Bu yüzden âile ve akraba önemlidir Aradaki iletişimde sorunlar yaşansa da, bu bağları tamamen koparmamalıdır. Çünkü kat'-ı rahim anlayışı, murâd-ı ilâhî'ye terstir.

İnsanlar arası ilişkilerin bir hukukî bir de fazîlet yönü vardır. İslâm bir yandan hukuku belirler, bir yandan da fazîlet yarışına çağrıda bulunur. Hak ve sorumluluk dengesi akrabalar arası iletişimde son derecede önemlidir. İslâm, hayatın her alanında olduğu gibi sıla-i rahimde de dengesizliği kabûl etmez. En yakın daire olan aileden başlayarak uzak çevreye kadar, akrabalık hukuku üzerinde önemle durur. Eşler, birbirine haksızlık etmeden, mûtedil çizgiden uzaklaşmadan, ebeveyn ve diğer bakmakla sorumlu olduğu kimselere yükümlülüklerini yerine getirmelidir. Anne hakkı asla ihmal edilemez. Nesebî ya da zevcî aile fertlerinden herbiri çok önemlidir. Hak ve sorumluk îfasında adâleti sağlamak için gayret gerekir.

⁴⁵² Buhârî, "Savm", 51-55; Müslim, "Sıyâm", 182, 187.

Netice olarak görülmüştür ki, akrabalar arası ilişkileri oluşturan esaslar, Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadîs-i şerîflerde hiçbir yoruma mahal bırakmayacak şekilde açık, yalın ve sade olarak yer almıştır. Buna göre, akrabalık ve soy bağları güçlü olmalıdır.

Bu çalışma, daha çok akrabalığın, ahlâkî boyutu üzerinde durmuş, sıla-i rahim, kat'-ı rahim ve bunların uhrevî boyutlarını, akrabalar arası iletişimi ve Hz. Peygamber (s.a.v.) örneği üzerinden akrabalık ilişkilerini, hadîs verilerine dayanarak araştırıp incelemeyi hedeflemiştir.

BİBLİYOGRAFYA

1. KİTAPLAR

- Abdülbâkî**, Muhammed Fuâd; *el-Mu'cemu'l-müfehres li elfâzi'l-Kur'ân*, İstanbul, İFAV Yay., "hsb" md.
- Aclûnî**, İsmâ'îl b. Muhammed, (ö. 1162/1749); *Keşfü'l-Hafâ' ve Müzîlü'l-İlbâs Amme's-tehera mine'l Ehâdîsi alâ Elsineti'n-Nâs*, I-II, Dâr-u İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût 1351, 3. Baskı, Nşr. Ahmet el-Kalâş.
- Ahmed İbn Hanbel**, Ebû Abdullah Ahmed b. M. eş-Şeybânî, (241/855); *el-Müsned*, I-VI, Beyrut 1389/1969.
- Âsım Efendi**; *Kâmus Tercemesi*, V-S-L md., I-IV, İstanbul 1304.
- Aynî**, Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed; *'Umdetü'l-kârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-XX, Kahire 1392/1972.
- Azîmâbâdî**, Ebü't-Tayyib Şemsülhak Muhammed b. Emîr Ali; *Avnü'l-ma'bûd şerhu süneni Ebî Dâvûd*; I-XIV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 1415.
- Begavî**, Muhyissünne Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' (ö. 516/1122); *Şerhu's-sünne*, I-XVI, Züheyr eş-Şâvîş ve Şuayb el-Arnaût, Beyrut 1403/1983.
- Beyhakî**; Ahmed b. Hüseyin b. Alî, (ö. 458/1066); *Delâ'ilü'n-nübüvve*, nşr. Abdülmü'tî Kal'acî, I-VII, Beyrut 1405/1985.
- ; *es-Sünenü'l-kübrâ*, I-X, Haydarâbâd 1344.
- ; *Şuâbü'l-îmân*, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1. Baskı, Beyrut 1990.
- Bilmen**, Ö. Nasûhî, *Hukukî İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, IVIII, İstanbul 1985.
- ; *Kur'ân-ı Kerîm'in Meâli Âlisi ve Tefsîri*, I-VIII, İstanbul, 1971.
- ; *Büyük İslâm İlmihâli*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul.
- Buhârî**, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâ'îl, (ö. 256/870); *Sahîhu'l-Buhârî (el-Câmi'u's-sahîh*, I-VIII), Nşr. Dr. Mustafâ Dîb el-Buğâ, Dâru İbn Kesîr, 1987.
- ; *el-Edebü'l-müfred*, thk. M. F. Abdülbâkî, Daür'l-beşâir el-İslâmiyye, Beyrut 1989.
- Câhız**, Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî, (ö. 255/869), *el-Beyân ve't-Tebyîn*, Mektebetü'l-hilâl, Beyrut 1423.
- Canan**, İbrahim; *Hadis Ans., Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, 1-18, Akçağ Yay., 1993.
- Cevherî**, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd, (ö. 393); *es-Sihâh*, I-VI, Thk. Ahmed Abdülgafûr Attâr, Dâru'l-'ilm, 4. Baskı, Beyrut 1987/1407.
- Cürcânî**, Seyyid Şerîf el-Cürcânî, (ö. 816/1413); *et-Ta'rîfât*, Daru'l-Kütübi'l-Arabî, İbrâhîm el-Ebyârî, Beyrût 1405; "el-'adl"; "lüb"; "zan"; "takvâ" maddeleri.

- Damad Efendi**, Abdullah b. Şeyh Muhammed b. Süleyman, (ö. 1078 h.); *Mecmaü'l-Enhür fî Şerhi Mülteka'l-Ebhur*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1316 h., IX, 41.
- Dârekutnî**, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî; (ö. 385/995); II, 123.
- Dârimî**, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân; *Sünenü'd-Dârîmî*, I-II, Beyrut, trs.
- Davudoğlu**, Ahmed; *Sahîh-i Müslim Terceme ve Şerhi*, I-XII, İstanbul 1983.
- Devellioğlu**, Ferit; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, 19. Baskı İstanbul 2002.
- Diyârbekrî**, Hüseyin b. Muhammed (ö. 966 h.); *Târîhu'l-hamîs fî ahvâli enfüsi'n-nefîs*, Dârü's-sâdır, Beyrut.
- Ebû Dâvûd**, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî; *Kitâbü's-Sünen*, I-IV, Beyrut 1994.
- Ebû Nu'aym**, Ahmed b. Abdullâh b. İshâk el-İsfahânî (ö. 430/1038); *Hilyetü'l-evliyâ ve Tabakâtü'l-asfiyâ*, I-X, Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1409.
- Efe**, Mustafa; *Fetâvâyi Hindiyye=Fetâvâyi Alemgiriyye*, Ansiklopedik İslâm Fıkhı, I-XVI, Ankara, tsz.
- Komisyon**; *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1993.
- Fîrûzâbâdî**, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed (ö. 817/1415); *Besâiru zevi't-temyîz fî Letâifi'l-Kitabi'l-Azîz*, Tahkik. M. Ali en-Neccâr, el-Mektebetü'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- ; *el-Kâmûsu'l-muhît ve'l-Kâbüsü'l-Vasît fî'l-Lüga*, Dârü'l-ilm, Beyrut, ts.; "amm" md., s. 1472-1473; "hvl" md., s. 1287.
- Gazzâlî**, Ebû Hâmid; *İhyâü 'ulûmi'd-dîn*, I-IV, Lübnan 1982.
- ; *İhyâü 'ulûmi'd-dîn*, Trcm. A. Arslan, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1971.
- Hâdimî**, Ebû Saîd, (ö. 1156); *Berîka-i Muhammediyye fî Şerh-i Tarîkat-ı Muhammediyye*, Matbaa-i Halebî, (I-IV), 1348.
- Hâkim en-Nîsâbü'rî**, (ö. 405/1015); *el-Müstedrek 'ala's-Sahîhayn*, Beyrut 1311.
- Hanbelî**, Ahmed b. Recep, (ö. 795); *Ravâiu't-tefsîr*, Dârü'l-âsıme, Riyâd 1422.
- Heysemî**, Nureddîn Ali b. Ebû Bekr, (ö. 807/1404); *Mecme'uz-Zevâid ve Menbe'ul-Fevâid*, I-X, Dârü'r-Reyyân li't-Türâs, Beyrut 1407.
- İbn Battâl**, Ebü'l-Hasan Ali Halef b. Abdülmelik el-Kurtubî, (449/1057); *Şerhu Sahîh-i Buhârî*; Nşr. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhim, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2000/1420.
- İbn Hacer el-Heytemî**, Ebü'l-Abbas Şihâbüddîn Ahmed, (ö. 974/1567); *Esna'l-metâlib fî silati'l-ekârib*, Thk. Hilâf Mahmûd Abdüssemi', Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2003/1424.

- İbn Hacer**, Şihâbüddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî (ö. 852/1448); *Fethu'l-bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII, Nşr. M. Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-Mârife, Beyrut 1379.
- İbn Hibbân**, Ebû Hâtim Muhammed el-Büstî; *es-Sahîh, Sahîh-i İbn Hibbân*, Beyrut 1977.
- İbn Hişâm**, Muhammed İbn Hişâm; *es-Sîratü'n-Nebeviyye*, Beyrut, Şeriketü'l-Mektebât ve Matbaatü'l-Halebî, trs.
- İbnü'l-Esîr**, Muhammed el-Cezerî (ö. 606); *Câmiu'l-usûl fî ahâdîsi'r-resûl*, Thk. Abdülkâdir el-Arnâvût, Dâru'l-Beyân, 1. Baskı, 1969/1389.
-----; *en-Nihaye fî garîbi'l-hadis ve'l-eser*, I-V, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî ve Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, Beyrut. trs.
- İbn Kesîr**, Ebü'l-Fidâ İsmâ'îl b. Ömer, (ö. 774/1372); *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-VII, Dâru'l-Fikr, Beyrût 1401.
-----; *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm (Muhtasar)*, I-III, İhtisâr ve thk. M. Ali es-Sâbûnî, Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, 7. Baskı, Beyrut 1402/1981.
- İbn Kudâme**, Ebü'l-Ferec el-Makdisî, (ö. 682/1283); *el-Muğnî*, Mektebetü'l-Kâhire, 1968.
- İbn Kuteybe**, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (ö. 276/889); *Uyunü'l-ahbâr*, I- IV, nşr. Ahmed Zekî el-Adevî, Kahire 1348.
- İbn Mâce**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünen*, I-II, nşr. M. Fuâd Abdülbâkî, Kahire 1414/1994.
- İbn Manzûr**, el-İmâm el-Allâme Ebi'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükrim; *Lisânü'l-'Arab*, I-XV, Dâru's-Sâdır, 1. Baskı, Beyrût 1956. ("vsl" md.; "amm" md.; "bhl" md.; "şhh" md.; "adl" md.; "kbr" md.)
- İbn Sa'd**, Muhammed b. Sa'd; *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I-IX, Beyrut 1960.
- İbnü'l-Cevzî**, Ebü'l-Ferece Cemâleddîn Abdurrahmân b. Ali, (597/1201); *Kitâbü'l birr ve's-sıla*, thk. Âdil Abdülmevcûd ve Ali Muavvez, Beyrut, 1993.
- İsfehânî**, Ebü'l-Kâsım el-Hüseyn b. M. er-Râgıb; *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, Tahkîk. M. Halîl Aytânî, Dâru'l-Mârife, Beyrut 2001; "hsd"; "kbr"; "rhm" maddeleri.
- Karaman**, Hayrettin; *Mukâyeseli İslâm Hukuku*, I-III, İz Yay., İstanbul 2012.
-----; *İslâm Hukuk Tarihi*, İstanbul 1989.
- Kasîr**, Abdullah b. Sâlih; *Tezkîrü'l-en'âm bi şe'n-i sileti'l-erhâm*, Dâru'bn-ü Huzeyme, Riyâd 1419.
- Kastallânî**, Ebü'l-Abbas Şehâbeddîn Ahmed b. Muhammed, (ö. 923 h.); *İrşâdü's-sârî li-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-X, el-Matbaatü'l-Kübrâ, 7. Baskı, Kahire 1323.
- Kelâbâzî**, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm el-Buhârî, (380/990); *et-Taarruf li-mezhebi ehli't-tasavvuf*, thk. Abdülhalîm Mahmûd, Neşrüt-Türâsi's-Sûfî, Kahire 1960.

- Kettânî**, Muhammed Abdülhay, (ö. 1962); *et-Terâtübü'l-idâriyye: Hz. Peygamber'in Yönetiminde Sosyal Hayat ve Kurumlar*, MÜ, İstanbul 1990-1993.
- Kınalızâde Ali Efendi**, (ö. 979/1572); *Ahlâk-ı Alâî*, Bulak 1248.
- Kindî**, *el-Hîle li-def'i'l-ahzân*, (nşr. Abdurrahman Bedevî), Beyrut 1983.
- Kirmânî**, Ebû Abdullah Şemseddîn Muhammed b. Yusuf b. Ali; *Sahîhü'l-Buhârî bi-şerhi'l-Kirmânî=el-Kevâkibü'd-derâri fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*; I-XXV, Beyrut 1981.
- Komisyon**; *el-Fetâvâ eş-Şebeke el-İslâmiyye*, VIII, 961, (2009).
- Komisyon**; *İlmihal I-II*; TDVY, Ankara 2002.
- Kuşeyrî**, Ebû Kâsım Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî (ö. 465/1072); *er-Risâle*, Kahire 1386/1966.
- Maden**, Ahmet; "Türkiye'de Akrabalık İlişkileri ve Türleri", *Türk Aile Ansiklopedisi*, I-III, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara 1991, I, 120.
- Mâlik b. Enes** (ö. 179), *el-Muvatta'*, I-II, nşr. M. Fuâd Abdalbâkî, Kahire 1413/1993.
- Mâverdî**, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî (ö. 450/1058); *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn*, Beyrut 1978.
- Mîrâs**, Kâmil; *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, 8. Baskı, D.İ.B. Yay., Ankara 1985.
- Muhammed b. İbrâhim**, *Sûü'l-huluk*, Dârü'bnü Huzeyme, 2. Baskı; *Dîvânü'l-İmâm Ali*.
- Muhammed İbrâhim el-Hamd**, *Katîatü'r-rahim*, nşr. Vizâretü'l-evkâf es-Seûdiyye, trs.
- Mutçalı**, Serdar; *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık, İstanbul 1995.
- Muttakî el-Hindî** (ö. 975/1567); *Kenzü'l-ummâl fî Süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, Thk. Bekrî Hayâtî, Safvet es-Sekâ, Müessesetü'r-risâle, 5. Baskı, Beyrut 1981/1401.
- Mübârekfûrî**, Ebu'l-Ûlâ Muhammed Abdurrahman b. Abdirrahim; *Tuhfetu'l-ahvezî bi-şerhi Câmi't-Tirmizî*, I-X, Beyrut 1410/1990.
- Münâvî**, Muhammed Abdürraûf el-Münâvî; *Feyzü'l-kadîr*, el-Mektebetü't-Ticâriyye el-Kübrâ, I-II, 1. Baskı, Kahire 1356/1937.
- Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî**; *Sahîh-u Müslim*, I-V, nşr. M. Fuâd Abdalbâkî, Dârü'l-hadîs, Kahire 1991/1412.
- Nesâ'î**, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb; *Sünen*, I-IX, şerh: Celâluddîn es-Süyûtî, Beyrut 1414/1994.
- Nevevî**, Muhyiddîn b. Yahyâ Ebû Zekeriyâ b. Şeref ed-Dimeşkî, *el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim b. el-Haccâc*, I-IX, Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut 1392 / 1972.
- ; *en-Nihâye*, "rahime" md.

- ; *Riyâzü's-sâlihîn, Peygamberimizin Hayat Ölçüleri*, (trcm. Yaşar Kanemir; İ. Lütfi Çakan; Raşit Küçük); Erkam Yayınları, 2008.
- Oktay**, Ayşe Sıdika; *Kınalızâde Ali Efendi ve Ahlâk-ı Alâî*, İstanbul, 2005.
- Öncel**, Hüsnü; *"Kur'ân'da Akrabalık İlişkileri"*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Rahîlî**, *Menhecü'l-Kur'ân el-Kerîm fî da'veti'l-müşrikîn*, Medine 2004.
- Râzî**, Fahreddîn Muhammed b. Ömer; *Mefâtîhu'l-gayb*, I-XXXII, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1934.
- Sami**, Şemseddîn; *Kâmûs-i Türkî*, Beyrut 1989.
- San'ânî** (ö. 1182); *Sübülü's-selâm*, Dârü'l-hadîs, I-II, ts.
- Sehârenfûrî**, Halil Ahmed; *Bezlü'l-mechûd fî halli Ebî Dâvûd*, I-X, Kahire 1973.
- Serrâc**, Ebû Nasr es-Serrâc, (ö. 378/988); *el-Luma'*, Kâhire 1960.
- Sofuoğlu**, Mehmet; *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi*, I- XVI, İstanbul 1990.
- Şuhaymî**, Muhammed Sa'd Halefullâh; *Âdâb ve Ahkâm min Ahâdis-i Sileti'l-Erhâm*, Dâiretü's-şûûn el-İslâmiyye, 1. Baskı, Dubai 2008.
- Taberânî**, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed; *el-Mu'cemü'l-kebîr*, (nşr. Hamdî es-Selefi), Musul 1983.
- ; *el-Mu'cemü's-sağîr*, (nşr. Mahmûd Şâkir-Mahmûd el-Hâc Emîr), Beyrut 1985.
- Tirmizî**, Ebû İsa Muhammed b. İsa; *el-Câmiu's-Sahîh*, I-V, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Beyrut 1408/1987.
- Tirmizî**, el-Hakîm, (ö. 329); *Nevâdiru'l-usûl fî ahâdisi'r-rasûl*, I-IV, Thk. Abdurrahmân Umeyre, Dârü'l-cîl, Beyrut trs.
- Ünal**, Ali; *Allah Kelâmı Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Define Yay., İstanbul 2006.
- Ünlü**, Hatice; *"Sünnette Aile İçi İletişim"*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Wensinck**; A. J.; *el-Mu'cemu'l-müfehres li elfâzi'l-hadîsi'n-nebevî (Concordance)*, I-VIII, Leiden 1988; "hvl", "amm", "r'ay" md.leri.
- Yazır**, Elmalılı M. Hamdi; *Hak Dîni Kur'ân Dili*, I-IX, Eser Kitabevi, İstanbul 1971.
- Zebîdî**, Muhammed Murtezâ, (ö. 1205, h.), *Tâcu'l-'Arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, Dârü'l-hidâye, ts., "vsl" md.; "adl" md.; "kbr" md.
- Zehebî**, Muhammed b. Ahmed, (ö. 748); *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, (I-XXV), (nşr. Şuayb Arnaût), I-XXIII, Müessesetü'r-risâle, 2. Baskı, Beyrut 1405/1985.
- ; *el-Kebâir ve tebyînü'l-mehârim*, Dımaşk-Beyrut 1407/1987.

2. ANSİKLOPEDİLER

- Akyüz**, Vecdi; "Akraba", *DİA*, II, 286.
-----; "Hala", *DİA*, XV, 221, (1997).
- Algül**, Hüseyin; "Hamza", *DİA*, XV, 500, 501, 502, (1997).
-----; "Mistah b. Üsâse", *DİA*, XXX, 188, (2005).
-----; "Mûte Savaşı", *DİA*, XXXI, 385, 386, 387, (2006).
-----; "Hâris b. Abdüluzzâ", *DİA*, XVI, 194, 195, (1997).
- Aydın**, Mehmet Âkif; "Aile", *DİA*, II, 196-200, (1989).
- Aydın**, Mehmet S.; "İnsân-ı Kâmil", *DİA*, XXII, 330, 331, (2000).
- Aykaç**, Mehmet; "Fâtıma binti Esed", *DİA*, XII, 225, (1995).
- Başaran**, Selmân; "Fazl b. Abbâs", *DİA*, XII, 271, 273, (1995).
- Çağrı**, Mustafa; "Cimri", *DİA*, VIII, 4, 5, (1993).
-----; "Haset", *DİA*, XVI, 378-380, (1997).
-----; "İtidal", *DİA*, XXIII, 456-457, (2001).
-----; "Kardeşlik", *DİA*, XXIV, 485-486, (2001).
-----; "Misafir", *DİA*, XXX, 171, 172, (2005).
-----; "Kul Hakkı", *DİA*, XXVI, 383-388.
- Çakan**, İ. Lütü; Eroğlu, Muhammed; "Abdullah b. Abbas", *DİA*, I, 76-79, (1988).
- Çelebi**, İlyas; "el-Fiten ve'l-Melâhim", *DİA*, XIII, 149 vd., (1996).
- Çubukçu**, Asri; "Halime", *DİA*, XV, 338, (1997).
- Dönmez**, İbrahim Kâfi; "Cehâlet", *DİA*, VII, 219-222, (1993).
- Fayda**, Mustafa; "Ebvâ", *DİA*, X, 379.
-----; "Abdümenâf b. Kusay", *DİA*, I, 287, (1988).
-----; "Âişe", *DİA*, II, 201-205, (1989).
-----; "Ensab", *DİA*, XI, 244.
- Fığlalı**, Ethem Ruhi; "Hasan", *DİA*, XVI, 282-285, (1997);
-----; "Hüseyin", *DİA*, XVIII, 518-521, (1998).
-----; "Ebû Tâlib", *DİA*, X, 237, 238, (1994).
- Kandemir**, M. Yaşar; "Fezâil", *DİA*, XII, 529, 530, (1995).
-----; "Hz. Ali", *DİA*, II, 377, 378, (1989).
-----; "Hatice", *DİA*, XVI, 465, 466, (1997).
- Katar**, H. Mehmet; "Kefâret", *DİA*, XXV, 177 vd., (2002).
- Küçükkaşçı**, Mustafa; "Mudar", *DİA*, XXX, 358, (2005).

- Önkal**, Ahmet; "Cafer-i Tayyar", *DİA*, VI, 548, 549, (1992).
- Saka**, Şevki; "Âcil", *DİA*, I, 326, (1998).
- Sakallı**, Talat; "Ebü'l-Âs", *DİA*, X, 293, 294, (1994).
- Şafak**, Ali; "Bağy", *DİA*, VI, 451, 452, (1991).
- Tomar**, Cengiz; "İbn Haldûn", *DİA*, XX, 1-12, (1999).
- Topaloğlu**, Bekir; "Âmine", *DİA*, III, 63, 64, (1991).
- Tunç**, Cihat; "Ecel", *DİA*, X, 382, (1994).
- Tümer**, Günay; "Bereket", *DİA*, V, 487 vd., (1992).
- Uludağ**, Süleyman; "Aba", *DİA*, I, 4, 5, (1988).
- ; "Lüb", *DİA*, XXVII, 241, (2003).
- Uraler**, Aynur; "Mariye", *DİA*, XXVIII, 63, 64, (2003).
- Ünal**, Halit; "Cem", *DİA*, VII, 276, 277, (1993).
- Yaran**, Rahmi; "Kardeş", *DİA*, XXIV, 484-485.
- Yardım**, Ali; "Esmâ binti Ebî Bekir", *DİA*, XI, 402-404, (1993).
- Yavuz**, Y. Şevki; "Adn", *DİA*, I, 390, 391, (1988).
- Yeniçeri**, Celal; "Mezâlim", *DİA*, XXIX, 515-518.
- Yüksel**, Emrullah; "Hesap", *DİA*, XVII, 240 vd., (1998).
- Aktan**, Hamza; "Kan Hısımlığı" md., *İ.İ.G.Y.A.*, M.Ü.İ.F. Yayınları, İstanbul 1997.

3. İNTERNET SİTELERİ

- Akpınar**, Prof. Dr. Ali; "Hz. Peygamber'in Akraba İlişkilerindeki Örnekliği", <http://www.aliakpinar.net>, [03.06.2013].
- Köse**, Doç. Dr. Murteza; "Sıla-i Rahim", <http://www.yeniumit.com.tr/konular/detay/sila-i-rahim#.Ud-9FPm9DoY>, [12.07.2013].

ÖZET

HADİSLERDE SİLA-İ RAHİM

G. Gül KUSURSUZ

Yüksek Lisans Tezi, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Necmeddin ŞEKER

Temmuz - 2013, XI+104 Sayfa

İnsanlar tabiatları gereği sosyal varlıklardır. Bu nedenle çevrelerindeki fertlerle diyalog halindedirler ve birbirlerine muhtaçtırlar. Cenâb-ı Hak insanlar arasında bir kısım bağlar tesis etmiştir. Kişinin yaşam boyu saadeti bu bağların sağlam olmasıyla doğru orantılıdır. İşte İslâm, sıla-i rahim adı altında dinin önemli temellerinden biri olarak bu önemli bağı ortaya koymuş ve birtakım kâideler vaz etmiştir.

Sosyal dayanışma ve yardımlaşma açısından insana, ailesinden sonra en yakın sosyal çevre akrabalarıdır. Kur'ân ve hadîsler, akraba ilişkilerine titizlikle değinmiştir. Kur'ân'da münâfıkların belirgin bir özelliği olarak akrabalık bağlarını koparmaları gösterilir. Hz. Peygamber de (s.a.s.) bu konudaki pek çok hadisinden birinde "*fazîletlerin en üstünü, senden ziyareti kesen akrabayı ziyaret etmemdir*" buyurarak konunun önemine dikkat çekmiştir.

Soy birliğine sahip olanların ilişkilerini sürdürmeleri, birbirlerine sevip şefkat göstermeleri, maddî ve mânevî destek sağlayarak sıkıntılarını giderme gayretinde olmaları, özel olarak sıla-i rahimin muhtevasını oluşturur. Genel olarak sıla-i rahim ise, bütün insanları ve bütün varlıkları şefkatle kucaklamaktır.

Akrabalık ilişkileri sosyal dayanışma açısından önemli olduğu gibi ailelerin huzur ve güveni açısından da mühimdir. İyi ilişkiler, mutluluk ve sevincin paylaşılmasında, sıkıntı ve kederin göğüslenmesinde ayrı bir yere sahip olduğundan toplumda fert ve aileye destek olur. Dolayısıyla sosyal bünyeyi de güçlendirir. Kötü ve kopuk ilişkilerse sürekli rahatsızlık, güvensizlik ve yalnızlık hissi uyandırır.

Günümüzde şehir yapılaşmasının ve değişen iş hayatının, akrabalık ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir. Ayrıca cehâlet, kibir, cimrilik, haset, miras taksimindeki adâletsizlikler... gibi sebeplerle bu bağlar kopabilir. Akrabalık bağının koparılması anlamına gelen kat-ı rahim ise, büyük günahlardandır. Toplumumuzda sıla-i rahimin güzel tezâhürleri de vardır. Bayramlaşma, sevgi saygı, ikram, hediyeleşme gibi erdemler önem kazanarak köklü geleneklerin oluşmasına vesile olmuştur.

Dinin ilk emirlerinden olan sıla-i rahimi uygulamak riayet edilmesi gereken bir vecibedir. Bu esnadaki fedakârlıklar, bir şahsın herhangi bir şahsa ikramı gibi değildir. Bu önemli bir hak, eda edilmesi gereken mühim bir görev ve borçtur.

Anahtar Kelimeler: Akraba, Aile, Bağ, İletişim, Hak-Hukuk, Sıla-i Rahim, Kat'-ı Rahim, Sevgi, Yardımlaşma, Fedakârlık, Hadis.

ABSTRACT

SILA-İ RAHİM (RELATIVE RIGHT) IN HADITH

G. Gül KUSURSUZ

Master Thesis, Department of Basic Islamic Sciences

Consultant: Asst. Prof. Dr. Necmeddin ŞEKER

July - 2013, XI+104 Pages

People are social beings by nature. For this reason, they are in dialog with people around them, and they need each other. God Almighty has established some ties between people. The happiness of a person for life time is directly proportional to the strong ties. Here, Islam has revealed this important tie as one of the most important grounds of religion under name of sila-i rahim and has imposed some rules.

The closest social sphere of people after their family is relatives in terms of social solidarity and cooperation. The Qur'an and Hadith have punctiliously emphasized relative relations. A particular characteristic of the factious in the Qur'an is to break in ties of relatives. The Prophet (pbuh) has ordered that *"the higher virtue is to visit your relative who does not visit you anymore"* and pointed out its importance.

The content of sila-i rahim is to maintain relations of those having posterity union, to show love and compassion to each other, to provide monetary and spiritual support, and to be in effort of elimination of nuisance. Generally, sila-i rahim means hugging all people and beings with compassion.

The relative relations are important in terms of social solidarity, and this is also important in terms of peace and trust of families. They have different place in sharing good relations, happiness and joy, and dealing with distress and grief, the society supports individual and family. Therefore, it strengthens social structure. The bad and broken relations raise feeling of continuous disturbance, insecurity and loneliness.

Today, it is known that city structuring and changing business life adversely affect the relation of relatives. In addition, these ties can be broken with several reasons like ignorance, arrogance, stinginess, envy, injustices in division of inheritance The kat-i rahim which means breakdown of relative ties and this is biggest sin. There are good manifestations of sila-i rahim in our society. The virtues like wishing merry holiday, love, respect, serving and giving gift gain importance and cause creation of established traditions.

Applying sila-i rahim, one of the first orders of religion, is a task required to observe. The self sacrifice at this moment is not like offering anything to other person. This is important right, and a task to execute.

Keywords: Relatives, Family, Ties, Communication, Rights and Law, Sila-i Rahim, Kat'-i Rahim, Love, Charity, Sacrifice, Hadith.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Garibe Gül KUSURSUZ
Doğum Yeri : Altınözü-Hatay
Doğum Tarihi : 1979
Medeni Durumu : Evli
Cep : 0507.269.94.78
Adres : Iğdır-Merkez, (Özdemir Köyü İlkokulu).
e-mail : gulkusursuzhatay@gmail.com

EĞİTİM DURUMU

2013-Halen: Yüksek Lisans, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı, Hadis Bilim Dalı, Iğdır
2001: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İstanbul
1996: Hatay İmam Hatip Lisesi, Hatay
1990: Haydar Mursaloğlu İlkokulu, Hatay

YABANCI DİL

Arapça, İngilizce

İŞ DURUMU

2011-2012: DİKAB Öğretmeni, Ortadirek Köyü İlkokulu, Doğubeyazıt-Ağrı
2013-Halen: MEB, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni, Merkez Özdemir Köyü-Iğdır